

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı

TÜRKİYE İLE SİNOSFER ÜLKELERİNİN YAZI DEVRİMİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Juncheng YE

Doktora Tezi

Ankara, 2023

TÜRKİYE İLE SİNOSFER ÜLKELERİNİN YAZI DEVRİMİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Juncheng YE

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Juncheng YE tarafından hazırlanan **Türkiye İle Sinosfer Ülkelerinin Yazı Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme** başlıklı bu çalışma, 17 Ocak 2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Gürhan KIRILAN

(Başkan)

Doç. Dr. F. Binnur ERDAĞI DOĞUER

(Danışman)

Prof. Dr. Emine YILMAZ

(Üye)

Prof. Dr. Erkin EMET

(Üye)

Doç. Dr. Duygu Özge GÜRKAN

(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

JUN CHENG YE

¹“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. F. Binnur ERDAğI DOğUER** danışmanlığında tarafımdan retilindiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

JUN CHENG YE

TEŞEKKÜR

2015 yılında elimde valizimle memleketimden ayrılıp uçağa atladım ve doktora programıma başlamak için Türkiye'ye geldim. Hacettepe Üniversitesi'nde okurken Türkiye'nin ikinci evim olduğunu anladım. Her zaman Türkiye ile Doğu Asya arasında bir iletişim köprüsü kurmayı umdum. Öncelikle **Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı**'na, bana burs vererek Türkiye'de eğitim alma ve hayalimi gerçekleştirme imkânı sunduğu için teşekkür ederim. **Aileme**, Türkçe bilmemelerine ve Tayvan'dan ayrılmam konusunda isteksiz olmalarına rağmen hayallerimi gerçekleştirmem için bana destek oldukları için teşekkür ederim. Türk dili, Türk tarihi ve akademik araştırma yöntemleri konusundaki bilgisiyle desteğini esirgemeyen, hayat felsefesiyle bana örnek olan ve yol gösteren Değerli Hocam **Doç. Dr. F. Binnur ERDAĞI DOĞUER**'e teşekkürlerimi borç bilirim.

ÖZET

YE, Juncheng, *Türkiye İle Sinosfer Ülkelerinin Yazı Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Yazı, dili kaydetmek için icat edilmiştir. Eski zamanlarda yazma çok az insanın bildiği bir beceriydi. “Millî yazı”, bir topluluktaki herkes tarafından anlaşılmaz, sadece eğitilmiş kimseler tarafından yazılabiliştir. Yazının mükemmel olmaması büyük bir sorun değildir. Ulus-devletlerin kurulmasından sonra, millî dil politikası doğrultusunda ve ulusun inşası ışığında yazı sorunları önem kazanmıştır. Bir ülkede yazı reformunun uygulanması sürecini etkileyen iç ve dış faktörler vardır. Bu faktörlerden aydınların girişimleri, liderlerin etkisi ve toplumsal ortam ile diğer ulusların ve sömürgeciliğin etkisi önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma, Türkiye ile Sinosfer ülkelerinin Yazı devrimlerinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Sinosfer ülkeleri; Tayvan, Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Kore ve Vietnam gibi yazı sistemi olarak Çince karakterleri kullanan ülkeleri içerir. Hâlihazırda Sinosfer ülkelerinin kullandığı yazı sistemlerine bakıldığında, Çin Halk Cumhuriyeti’nde basitleştirilmiş Çince karakterler kullanılmakta olup, Tayvan’da tarih boyunca kesintisiz olarak geleneksel Çince karakterler kullanılmış ve kullanımı hâlâ sürdürülmektedir. Japonya’da Japon millî yazı sistemi (*katakana, hiragana*) ile *kanji* adı verilen Çince karakterler birlikte kullanılmaktadır. Kore, *hanja* adı verilen Çince karakterleri kaldırmamış olsa da bu karakterlerin günlük hayatta kullanımı çok azdır. Sinosfer ülkelerinden, Türkiye ile benzer şekilde tamamen Latin alfabesine geçiş yapan tek ülke Vietnam’dır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Sinosfer ülkelerinde

gerçekleştirilen yazı devriminin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

Bu çalışma, sekiz bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde yazı sistemi ve yazı ile kültür arasındaki ilişki tartışılacaktır. İkinci bölümde, Çince karakterlerin oluşturulma ilkeleri, Çin yazısının niteliği, Çince karakterlerin sayısı ve statüsü ele alınacaktır. Üçüncü ve dördüncü bölümde, Türklerin ve Sinosfer ülkelerinin tarih boyunca kullandığı yazılar incelenecektir. Beşinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden 1928 senesine kadar Türk Harf Devrimine yönelik çalışmalar ele alınacaktır. Altıncı bölümde, ana dili Çince olmayan Japonya, Kore ve Vietnam'ın; yedinci bölümde ise Çin'in, yakın geçmişteki yazı reformları incelenecektir. Sekizinci bölümde de kapsamlı bir karşılaştırma yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Türk Yazı Devrimi, Sinosfer Ülkelerin Yazı Devrimi, Çince Karakterler, Çin, Japonya, Kore, Vietnam

ABSTRACT

YE, Juncheng, *A Comparative Study on Writing Reforms of Turkey and Sinosphere Countries*, Phd Thesis, Ankara, 2023.

Writing was invented to record language. In ancient times, writing was a skill few people knew. "National writing" is incomprehensible to everyone in a community, only the educated elite could write it. It was not a trouble if the writing was not perfect. After the establishment of nation-states, writing problems gained importance in line with the national language policy and in the light of nation-building. There are internal and external factors that affect the process of implementing the writing reform in a country. Among these factors, the initiatives of intellectuals, the influence of leaders and the social environment, and the influence of other nations and colonialism play an important role.

This study is based on the comparison of the writing reforms of Turkey and the Sinosphere countries. The Sinosphere consists of nations that have historically used Chinese characters as their writing system, such as Taiwan, the People's Republic of China, Japan, Korea, and Vietnam. A comparison of the writing systems currently employed in the countries of the Sinosphere reveals that the People's Republic of China employs simplified Chinese characters while Taiwan continues to use traditional Chinese characters. The Japanese use both their native writing system, which consists of *katakana* and *hiragana*, and *kanji*, which are Chinese characters used in Japanese script. Although *Hanja* (Chinese characters used to write Korean) has not been fully abandoned in Korea, it is rarely utilized in everyday life. Vietnam is the only country

among the sinosphere countries that has completely switched to the Latin alphabet, similar to Turkey. This study aims to reveal the similarities and differences of the writing revolution realized in Turkey and the Sinosphere countries.

This thesis is divided into eight chapters. In the first part, the writing system and the relationship between writing and culture will be discussed. In the second part, the principles of the formation of Chinese characters, the nature of Chinese writing, the number and status of Chinese characters will be discussed. In the third and fourth chapters, the writings used by the Turks and the Sinosphere countries throughout history will be examined. In the fifth chapter, the Turkish Alphabet Reform from the last period of the Ottoman Empire to 1928 will be discussed. In the sixth chapter, the recent writing reforms of Japan, Korea and Vietnam, whose native language is not Chinese, and in the seventh chapter, China will be examined. A comprehensive comparison will also be made in the eighth chapter.

Keywords

The Turkish Alphabet Reform, Writing Reforms of Sinosphere Countries, Chinese Character, China, Japan, Korea, Vietnam

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
İŞARETLER.....	xvi
TABLolar DİZİNİ	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xviii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YAZI VE UYGARLIK	7
1.1. İNSANLIK İÇİN YAZININ ÖNEMİ VE İŞLEVLERİ.....	7
1.2. YAZI TÜRLERİ	11
1.2.1. Resim Yazısı:	13
1.2.2. Kavramsal Yazı (Fikir Yazısı)	14
1.2.3. Hece yazısı	15
1.2.4. Harf yazısı.....	16
2. BÖLÜM: ÇİNCE KARAKTERLER İLE İLGİLİ BAZI KONULAR.....	21
2.1. LĪUSHU (六書 ALTI YAZMA İSMİ VE TERİMLERİ)	21
2.2. ÇİNCE KARAKTERİN LĪUSHU (六書 ALTI YAZMA) İLKESİ.....	23
2.2.1. Xiangxing 象形.....	24
2.2.2. Zhishi 指事	24
2.2.3. Huiyi 會意	26
2.2.4. Xingsheng 形聲	27

2.2.5. Jiajie 假借	28
2.2.6. Zhuanzhu 轉注	29
2.3. ÇİN YAZISININ NİTELİĞİ: LOGOGRAM.....	29
2.4. KARAKTERLERİN SAYISI MESELESİ	31
2.5. ÇİNCE KARAKTERLERİN STATÜSÜ İLE İLGİLİ BAZI TERİMLER .	32
2.5.1. Resmi Karakterlerin Oluşumu	32
2.5.2. Basit, Basitleştirilmiş ve Örfi Karakterler	34
2.5.3. Karmaşık ve Basit Karakterler ile Resmi ve Basitleştirilmiş Karakterler	36
3. BÖLÜM: TÜRKÇENİN YAZI TARİHİ	38
3.1. ERKEN DÖNEM TÜRKÇE YAZIMI	38
3.2. ORHON TÜRKÇESİ DÖNEMİ	39
3.2.1. Runik Yazısı	39
3.3. UYGUR TÜRKÇESİ DÖNEMİ.....	39
3.3.1. Manihey Yazısı	40
3.3.2. Soğd Yazısı	40
3.3.3. Uygur Yazısı	40
3.3.4. Brahmi Yazısı	41
3.3.5. Tibet Yazısı.....	42
3.4. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ	43
3.4.1. Arap Yazısı	44
3.4.2. Süryani Yazısı.....	45
3.4.3. İbrani Yazısı.....	46
3.4.4. Grek Yazısı	46
3.4.5. Ermeni Yazısı	47
3.5. YAKIN ÇAĞ YENİ TÜRK DİLLERİ DÖNEMİ	48
3.5.1. Latin Yazısı.....	48
3.5.2. Kiril Yazısı.....	49

3.6. YAZI DEĞİŞTİRME VEYA KABUL ETME NEDENLERİ VE FAKTÖRLERİ	49
3.7. ARAP YAZISININ GELİŞİMİ VE ISLAHI	50
3.8. TÜRKLERİN ARAP HARFLERİNİ KABULÜ VE İMLA SORUNU.....	52
4. BÖLÜM: TARİH BOYUNCA SİNOSFER ÜLKELERİNİN YAZI GELİŞİMİ	55
4.1. ÇİNCE KARAKTERLERİN GELİŞİMİ	55
4.2. JAPONCANIN <i>KANJI</i> OKUNUŞU MESELESİ İLE KANA.....	56
4.2.1. Japon Yazılarının Gelişimi	56
4.2.2. Japoncadaki <i>Kanji</i> Okunuşu Meselesi	59
4.2.3. Japonya'daki İmparatorluk Sınavları.....	61
4.2.4. Japonya'da Latin Harfleri Tarihi	61
4.3. VIETNAM: <i>CHŨ HÁN</i> ve <i>CHŨ NÔM</i>	62
4.4. KORE: <i>HANGUL</i>	64
5. BÖLÜM: YAKIN GEÇMİŞTE TÜRK YAZI DEVRİMİ.....	66
5.1. YAZI SORUNUNUN UYANIŞI.....	66
5.2. DİLİN SADELEŞMESİ VE YAZI.....	67
5.3. TEKNİKLER İLE ALFABE MESELESİ	69
5.4. ARNAVUTLARIN YENİ YAZISI	71
5.5. PRATİK BİR GİRİŞİM VE ETKİLERİ	72
5.6. İDEOLOJİK KİMLİK ÇATIŞMASI VE “ZAMANI DAHA GELMEMİŞTİR”	74
5.7. TÜRKİYE DIŞINDAKİ TÜRKLERİN ETKİSİ.....	77
5.8. LAİK TÜRKİYE VE DİL ENCÜMENİ	78
5.9. DİL DEVRİMLERİNDE SİYASİ LİDERLER.....	80
5.10. ÇAĞDAŞ YAZI SORUNU	83
6. BÖLÜM: YAKIN GEÇMİŞTE SİNOSFER ÜLKELERİNİN YAZI DEVRİMİ	85
6.1. ÇİNCE KARAKTERLERİN GERİ KALMIŞLIĞI İDDİASI	86

6.2. JAPONYA’NIN YAZI DEVRİMİ	87
6.3. KORE’NİN YAZI DEVRİMİ	88
6.3.1. Kore Ulus Bilincinin Ortaya Çıkışı	90
6.3.2. Korelilerin Çin Etkisi Altından Çıkması	90
6.3.3. Kore Yazı Devrimi İle İlgili Olaylar.....	91
6.3.4. Sinosfer Ülkelerinde Çince Karakterlerin Dirilişi: Kore Örneği.....	93
6.3.5. Korecenin Kullanılma Durumu	93
6.3.6. Kore’de <i>Hanja</i> Eğitimi	94
6.4. VIETNAM’IN YAZI DEVRİMİ.....	99
7. BÖLÜM: ÇİN’İN DİL VE YAZI DEVRİMİ	102
7.1. BAIHUA WEN HAREKETİ (白話文運動)	103
7.2. QİEYİN Zİ HAREKETİ’NİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	106
7.3. ESPERANTOCULAR	107
7.4. ÇİNCENİN SESLETİM SORUNU	111
7.4.1. Bopomofo Alfabeti (注音符號).....	111
7.4.2. Sesletim projeleri (拼音方案)	111
7.4.3. Latinleştirmeye İtirazlar.....	112
7.5. ÇİNCE KARAKTERİN BASİTLEŞTİRİLME VE SADELEŞTİRİLME HAREKETİ	113
7.5.1. Hazırlık dönemi: Qing Hanedanlığı Son Döneminden 1934 Yılına.....	114
7.5.2. İlk Uygulama Dönemi: 1935-1949	116
7.5.3. Basitleştirme Hareketi Gelişme Dönemi: 1949-1955.....	117
7.5.4. Basitleştirme Hareketinin Sonlandırılması ve Sonuçları: 1956-1986.....	119
7.6. ÇİNCE KARAKTERİN BASİTLEŞTİRİLME YÖNTEMLERİ	120
7.6.1. Eski yazı tiplerini kullanma	120
7.6.2. "Yeni karakterlerin biçimlerini" yasallaştırma	121
7.6.3. Karakterlerin vuruş sayılarının azaltılarak basitleştirilmesi	121
7.6.4. Karakterlerin radikallerinin basitleştirilmesi.	124

7.6.5. Xingsheng (biçim-ses 形聲) karakterlerinde, çok vuruşlu sembol yerine az vuruşlu sembol kullanılması.	124
7.6.6. Sesteş karakterlerden birini seçerek diğerlerini temsil etme.	125
7.6.7. Bitişik karakterleri Düz Yazı hâline getirme (草書楷化).	126
7.6.8. Yeni karakterlerin türetilmesi	126

7.7. BASİTLEŞTİRİLMİŞ ÇİNCE KARAKTERLER HAREKETİ ÜZERİNE YORUMLAR 129

7.7.1. Sesteş karakterlerden birini seçerek diğerlerini temsil ederken, bir karakter çok fazla anlam taşır	130
7.7.2. Basitleştirme kuralları belirli karakterler için geçerlidir, her karakterde geçerli değildir	130
7.7.3. Çince karakterlerin sistematik gelişimini bozar.....	131
7.7.4. Yanlış analogilere neden olur	132
7.7.5. Karmaşık veya tekrar eden parçaların yerine basit semboller kullanma meselesi.....	133
7.7.6. Basitleştirilmiş karakterler sosyal sorunlara neden olur	133
7.7.7. Basitleştirilmiş karakterler kelime tanımada yardımcı olmaz	134

8. BÖLÜM: TÜRKİYE İLE SİNOSFER ÜLKELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALAR 136

8.1.DİL-YAZI İLİŞKİSİ 136	136
8.2. YAZI DEVRİMİNİN İLK SEBEBİ: YAZININ DİLİ KAYDETMEDEKİ YETERSİZLİĞİ..... 138	138
8.3. KLASİK YAZI DİLİNE KARŞI SADELEŞME UYANIŞI..... 139	139
8.4. MİLLÎ BİLİNCİN YÜKSELİŞİ 141	141
8.5. SÖMÜRGEÇİLİĞİN ETKİSİ: VİETNAM VE KORE 143	143
8.6. DİĞER MİLLETLERİN GİRİŞİMİ 144	144
8.7. MİLLÎ AYDINLARIN GİRİŞİMİ..... 146	146
8.8. TOPLUMSAL ORTAMIN DEĞİŞMESİ 147	147
8.9. LİDERLERİN ETKİSİ..... 148	148

8.10. KÜLTÜREL KOPUKLUK MESELESİ İLE ENTEGRASYON	149
SONUÇ.....	152
KAYNAKÇA	157
EK 1. ETİK KURUL İZNİ MUAFİYETİ FORMU (TÜRKÇE).....	177
EK 2. ETİK KURUL İZNİ MUAFİYETİ FORMU (İNGİLİZCE)	178
EK 3. ORJİNALLİK RAPORU (TÜRKÇE)	179
EK 4. ORJİNALLİK RAPORU (İNGİLİZCE).....	180

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	Aktaran
Bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
İng.	İngilizce
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
Çin.	Çince
Kor.	Korece
Jp.	Japonca
S.	Sayı
s.	sayfa
Vol.	Volume (Cilt)

İŞARETLER

- // Transliterasyon. Çince için Hanyu Pinyin, Japonca için Rōmaji, Korece için Romaja uygulanır.
- [] Yabancı dil ile yazılan başlığın Türkçe çevirisi

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Zhou Youguang'ın Yazının Üç Boyutu Analizi ve Terimler	17
Tablo 2. <i>Liushun</i> un Türkçe Karşılığı.....	22
Tablo 3. <i>Xiangxing</i> Örnekleri	24
Tablo 4. <i>Zhishi</i> Örnekleri	25
Tablo 5. <i>Huiyi</i> Örnekleri	27
Tablo 6. <i>Xingsheng</i> Örnekleri	28
Tablo 7. <i>Libian</i> Örnekleri.....	35
Tablo 8. Japondaki <i>Kanji</i> Okunuşları	60
Tablo 9. Korecedeki Sesteş Kelime Örnekleri 1	96
Tablo 10. Korecedeki Sesteş Kelime Örnekleri 2	98
Tablo 11.Çince Karakterin Basitleştirilme Yöntemleri: Eski yazı tiplerini kullanma...	120
Tablo 12. Sesteş karakterlerden birini seçerek diğerlerini temsil etme.....	126
Tablo 13. Yeni karakterlerin türetilmesi 1	127
Tablo 14. Yeni karakterlerin türetilmesi 2	128
Tablo 15. Yeni karakterlerin türetilmesi 3	128
Tablo 16. Yeni karakterlerin türetilmesi 4.....	129
Tablo 17. Çince Karakterler Basitleştirme Hareketinde Bazı Eksikler 1	131
Tablo 18. Çince Karakterler Basitleştirme Hareketinde Bazı Eksikler 2	132

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Amerikan yerlilerin bir resim mesajı	18
---	----

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Çincede kültür (文化/wenhua/) ve medeniyet (文明/wenming/) ifadeleri, yazı (文字/wenzi/) ile doğrudan ilişkili kavramlardır. Dilin taşıyıcısı olarak yazı, bir milletin kültürünün önemli bir bileşenidir. Bu çalışma, hem dilbilim hem de milliyetçilik olmak üzere iki ana alandan Türkiye ile Sinosfer ülkelerinin yazı devrimini incelemektedir.

19. yüzyılın sonunda, Asya'nın hem doğu hem de batı kıyılarında siyasi ve kültürel değişimler yaşanmıştır. Anderson'un *Hayali Cemaat* (1983) kitabında ifade edildiği gibi, bir hayali bir topluluk olarak matbaanın ve kapitalizmin yükselişi, dinî reformlar, hanedanların düşüşü ve ulus-devletlerin kurulması, her bölgenin merkezi yönetiminin ulusal dili formüle etme değişimlerine başlamasını sağlamıştır. Asya'nın doğu ve batı tarafı, kendilerinden önceki monarşik yönetim şeklini yansıtan imparatorluklarının yıkılışından sonra, ulus-devlet yapısını benimsemişlerdir. Yeni bir siyasal biçim olarak ulus-devlet, milliyetçilik aracılığıyla ortak bir ideolojik kimlik altında, topluma hitap ederek bütünleşmeyi amaçlamaktadır. Siyaset ve toplum açısından yazı devrimi, bir dil politikası olarak ideoloji ve milliyetçiliğe dayanmaktadır.

Türkler, tarih boyunca anayurtlarında ve yaptıkları akınlarda çeşitli topluluklarla ilişki kurmuş, bunlardan birçoğunu egemenlikleri altına almış, Budizm'den Müslümanlığa kadar çeşitli dinleri kabul etmişlerdir. Türk dilleri, başlıca 13 farklı alfabe ile yazılmıştır (Tekin, 1997: 7). Tarihte, coğrafi, etnik, ticari değişim, teknolojik belgeleme, kültürel,

siyasi, dinî etkiler, yazı gelişimi ve teknolojik gelişme faktörleri yazının değiştirilmesine neden olmuştur (Tekin, 1997; Şirin, 2020).

Sinosfer (Sinosphere) kavramı, Doğu ve Güneydoğu Asya'daki edebi gelenekler ve dinler de dâhil olmak üzere tarihsel olarak Çin kültüründen etkilenen uluslardır. Sinosfer, tarihsel olarak 3000 yıllık eski bir Çin yazı sistemini ifade etmektedir. Sinosfer'in temel bölgeleri genellikle Çin, Tayvan, Japonya, Kore ve Vietnam olarak kabul edilir (Chiun, 2006:1). Sinosfer Ülkeleri Çince karakterleri alsa da, her millet Çince karakterlerin yerel dili tam olarak ifade edememesi sorunuyla karşılaşmıştır. Çince karakterlerin dili ifade edememe sorununu çözmek için farklı milletler, *xundu* (訓讀 kendi diline dayalı telaffuz) ve *yindu* (音讀 Çinceye dayalı telaffuz) veya yeni karakterlerin yaratılması gibi yöntemler uygulanmıştır (Chiun, 1997:2). Japonya'nın yazı geleneğinde, *hiragana* (平仮名, ひらがな) ve *katakana*(片仮名, カタカナ) olmak üzere iki sesletim biçiminin oluşturulması ile *kana kanji* ile karışık bir yazı olan 仮名交じり文 (Kana majiribun) da oluşturulmuştur (Li ve Yu: 2018 :26). Kore krallarından Sejong, halkın o dönemde resmi olarak kullanılan Çince karakterleri öğrenmekte zorluk çektiğini düşünmüştür. Çince öğrenimine yardımcı olarak yeni bir yazı sisteminin gerekliliğine dikkat çekmiş ve 1443 yılında Koreceye uygun bir alfabe yapılmasını emretmiştir (Chiun, 2010: 59). Vietnam'da Çince karakterler de çok erken Vietnam'a ithal edilmiştir. *ChữHán* (字漢) adı verilen Çince karakter, siyasette, bürokraside, Çin imparatorluk bürokrasi sınavlarında, akademi ve klasik edebiyatta yaygın biçimde kullanılıyordu. Vietnamlıların ulusal yazısı *ChữNôm* (字喃), 13. yüzyıla kadar görünmemiştir (Tiun, 2014: 2).

Dil devrimlerine genellikle uluslaşma hareketi eşlik etmektedir. Dil devriminin asıl amacı, dilin söz varlığını yerel birimleri kullanarak modern seviyelere çıkarmak ve gelecekte yeterli, yaratıcı bir kültür dili hâline getirmektir (İmer, 1990: 147). Çin’de *Baihuawen* hareketi (白話文運動 Günlük Konuşma Dili Edebiyat Hareketi’nden, *Qieyinzi* Hareketi’ne (切音字運動), Esperantocuların Çin dilini kaldırmasından aydınların Çinceyi korumasına kadar, vatanı ve milleti kurtarmak için farklı aydınların dil ve yazı konusundaki beklentileri uyguladıkları devrim faaliyetine yansımıştır. Çincenin Latinleştirilme hareketi, başlangıçta Çince karakterleri ortadan kaldırmayı amaçlamış, ancak gerçekte sosyal ve dilsel temel bulunmaması ve Mandarin politikasını uygulamak için uzlaşmaya varılmıştır (Akgür, 2016: 153-155, Li, Xiaoti, 1991: 2, Zhou, Z., 2013: 29-42)

Çalışmanın Özgün Değeri

Türkiye’de Çince belgeleri kullanarak bir araştırma ortaya koyan çok az araştırmacı vardır. Bu çalışma ile ilk kez ağırlıklı olarak Çince belgelerden hareketle, Türk Yazı Devrimi ile Sinosfer Ülkelerindeki Yazı Devrimi üzerine bir karşılaştırma ortaya konmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada hem karşılaştırmalı hem de modern dilbilimin araştırma yöntemleri uygulanmıştır. Bu yöntem temelinde, ilk olarak dünya yazı sistemleri incelenmiş ve ardından Çince karakterler temelinde Çince karakterlerin yazım ilkeleri, sayı sorunları

ve statü sorunları gibi kavramlar incelemiştir.

Bu bağlamda, ana dili Çince olmayan ülkelerin Çince karakterleri nasıl benimsedikleri, hangi sorunlarla karşılaştıkları ve bunları nasıl çözebilecekleri araştırılmıştır. Bunu netleştirmek amacı ile tablolar aracılığıyla çeşitli ülkelerdeki Çince karakterlerin telaffuz sorunları ve Çince karakterlerin basitleştirilme yöntemleri sunulmuştur.

Sinofer ülkelerinin yazı devrimini araştırmak için, Chiun'un (蔣為文, 2005) *Yuyan, Rentong yu Quzhimin* (語言、認同與去殖民) [Dil, Kimlik ve Dekolonizasyon], HuangYifeng'in (黃詣峰, 2013) *Jiantizi Zai Taiwan De Fazhan Ji Qi Dui Zhongxue Guowen Jiaoxue De Yingxiang Yanjiu* (簡體字在台灣的發展及其對中學國文教學的影響研究) [Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Tayvan'daki Gelişimi ve Bunun Orta Okullarda Çince Öğretimi Üzerindeki Etkisini Araştırma], Kırilen'nin editörlüğünde *Çin Dili*, Qiu'nun (求錫圭, 1995) *Wenzi Xue Gaiyao* (文字學概要) [Filolojinin Ana Hatları] kitapları, Zhou Youguang'ın (周有光, 2007) *Renlei Wenzi de Linshi Fenqi han Fazhan Juili* (人類文字的歷史分期和發展規律) [İnsanlığın Yazısının Tarihsel Dönemlendirmesi ve Gelişim Yasası], Hu'nun (胡慶山, 2018) *Riben Yuwen Jiaoyu Zhengce de Kaocha yu Dui Wo Zhengce de Qishi* (日本語文教育政策の考察與對我政策的啟示) [Japonca Eğitim Politikasının İncelenmesi ve Politikamız için Çıkarımlar], Huang Jianming'in (黃建銘, Haziran 2019) *Hanziquan Guojia De Wenzi Zhengce Fazhan Quxiang Zhi Tanta* (漢字圈國家的文字政策發展趨向之探討) [Sinosfer Ülkelerinin Yazı Politikasının Gelişim Eğilimi Üzerine Araştırma], Huang Peirong'un (黃沛蓉, 2006) *Hanzi De Shengsi* (漢字的審思) [Çince Karakterler Üzerine Düşünceler], Liu Shengji'in (劉勝驥, Ocak 2012) *Chonghua Hanzi Zhi Fazhan yu*

Zhenghe Niyi (中華漢字之發展與整合擬議) [Çince Karakterlerin Gelişimi ve Entegrasyonu Önerisi], Shao'nun (邵磊, 15 Haziran 2013) *Dui Hanguo Yuyan Wenzi Zhengce De Huigu yu Zhanwang* (對韓國語言文字政策的回顧與展望) [Kore Dil Politikasının Gözden Geçirilmesi ve Geleceği], Su'nun (蘇培成, 2017) *Hanzi De Xingzhi* (漢字的性質) [Çince Karakterlerin Doğası], Tang'ın (唐慶華, 2009) *Yuenan Yuyan Zhengce Yuyan Wenzi* (越南語言政策語言文字) [Vientam Dil Politikası: Dil ve Yazı], Tsao'nun (曹瑞泰, Haziran 2007a) *Zhong Ri Yuyan Wenzi yu Yuyin Fazhan Guocheng Zhi Duibi Fenxi* (中日語言文字與語音發展過程之對比分析) [Çince ve Japonca Karakterlerin ve Fonetiklerin Gelişiminin Karşılaştırmalı Bir Analizi], Wang Kaiyang'ın (王開揚, 2004) *Hanzi Xiandaihua Yanjiu* (漢字現代化研究) [Çince Karakterlerin Modernizasyonu Üzerine Araştırma], Zhou Zhiping'in (周質平, 1 Haziran 2013) *Wan Qing Gaige Zhong De Yuyan Wutuobang: Cong Tichang Shijieyu Dao Feimie Hanzi* (晚清改革中的語言烏托邦：從提倡世界語到廢滅漢字) [Geç Qing Hanedanlığı Reformunda Dil Ütopyası: Esperanto'dan Çince Karakterlerin Kaldırılmasına] üzerine makalelerine bu çalışmada başvurulmuştur. Bu kavramlara, ilk kez bu çalışmayla başvurulması, Türkoloji açısından bir yeniliktir.

Ayrıca bu kaynaklar dışında, Türk yazı devrimini araştırmak amacıyla, Bağdemir'in *Alfabe Raporu*, Demircan'ın *İletişim ve Dil Devrimi*, Geoffrey'in *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*, İmer'in *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*, Juncheng Ye'nin *Türk Dil Devrimi ve Millî Kimlik: Dil Sınırları Açısından Analizi*, Levend'in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*, Demir ve Yılmaz'ın *Bitmeyen Öykü: Alfabe Tartışmaları*, Şimşir'in *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Tekin'in *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Ülkütaşır'ın *Atatürk ve Harf*

Devrimi kitapları ve Tongul'un *Türk Harf İnkılâbı* adlı yazılarına bu çalışmada sıklıkla başvurulmuştur.

Son olarak bu çalışmada “*liushu*” (六書) adı verilen Çince karakterlerin sahip olduğu görünüm detaylıca ortaya konacaktır. Fidan (2011), Ning Yingchun (寧迎春), Shen Zhixing (沈志興) ve Cem Aygun (2014), Dingguo ve Weidong (2009), Kırilen (2016) olmak üzere sinologların tasnifleri de incelenecektir. Çince karakterlerde yapılan yazı devrim hareketlerini anlamak için önce Çince karakterlerin statüsü ile ilgili özel terimlerin tanımını netleştirmemiz gerekir. Standartlaşma açısından, Çince karakterlerin incelenmesi şu kavramları içerir: resmî (正字), idari (通字), örfi (俗字), geleneksel (傳統字), basit (簡體字), basitleştirilmiş (簡化字) ve basitleştirilmemiş (繁體字) Çince karakterler (Tsao, 2007a: 3). Ardından, Çince karakterleri basitleştirme yöntemi de sistematik olarak analiz edilecektir. Türk dilbilim alanında logogram özelliğine sahip Çince karakterler bilgisini tamamlayabilir.

1. BÖLÜM: YAZI VE UYGARLIK

1.1.İNSANLIK İÇİN YAZININ ÖNEMİ VE İŞLEVLERİ

Tarih, yazı ile başlar. Bugün, yeryüzünde insanoğlunun yaptığı bütün büyük keşifler, bir ihtiyaçtan doğmuştur. Yazı, bu keşiflerin içerisinde en önemlisidir diyebiliriz. John P. Hughes, yazı için “İnsanoğlunun en eski ve en büyük iki icadının tekerleği keşfetmesi ve ateşi kontrol etme becerisi olduğu söylenegelmektedir. Bu muhtemelen yeterlidir. Ancak bunlar üçlü bir grup yapılmak istenirse, kesinlikle üçüncü olarak yazının gelişimi eklenmelidir. Bir yazı sistemi olmaksızın düşünce, ne kadar yüce olursa olsun, bir defa söylenmekle sonsuza kadar yok olur.” açıklamasını yapmıştır (Ulutaş ve Özçoban, 2005: 339).

Dört temel dil becerisinden biri olan yazma, insanın kendisini ve çevresini ifade etmesinde önemli bir role sahiptir. İnsan, bu becerisini yazının icadından sonra geliştirmeye başlar. Özellikle, Doğu Akdeniz kıyılarında alfabenin, Çin’de kâğıdın icat edilmesi, insanlık tarihinde yazıyla iletişimi daha da kolaylaştırmıştır. İnsanoğlu, binlerce yıldır, doğuştan sahip olduğu konuşma becerisinin yanı sıra, yazı denen bu sistemle iletişim kurmaya çalışmıştır. Yazılı anlatım, günlük hayatımızın hemen hemen her alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle yazı, “insanların birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları dil denilen sistemi, belli işaretler ağıyla gösteren ikinci bir sistemdir. Bir başka ifadeyle yazı, sözün resimleştirilmiş şeklidir.” (Özbay, 2004: 68) diyebiliriz.

İnsan hayatının neredeyse bütün gözeneklerine nüfuz etmiş olan yazı, *düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi* (TDK, 2011: 2559) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımda yazının temel işlevinin düşünceyi şekillendirmesi üzerine bir görüş vardır. Yazının keşfedilmesine kadar, uzunca bir dönem sözlü kültür hâkim olmuştur. Sözle bilgi aktarmada kullanılan yöntemlere bakıldığında, bunların kolayca zihinde tutulabilme özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Destanların manzum şekilde kaleme alınması, bunun en somut örneğidir. Yazının olmayışı, bir anlamda edebî türün sergileniş biçimini de etkilemektedir. Yazının kullanılmasıyla birlikte, bu yöntemler de yavaş yavaş değişmeye başlar. Yazı kavramı ile ilgili açıklamalara baktığımızda, her tanımın, bu kavrama farklı açılardan yaklaştığını görüyoruz. Örneğin, “*dilin sesli göstergelerini karşılaşmayı amaçlayan, görüntüsel öğelerden ya da yazaçlardan oluşan göstergeler dizgesi*” (Vardar, 1998:229), “*yazı, duygu ve düşünceleri yazılı olarak anlatabilmesi için bir dildeki sesleri harf, hece veya şekillerle göstermeye yarayan işaretler dizisi, alfabe düzeni*” (Korkmaz, 2017: 252), gibi dilbilimsel bir tanımda yazı ile ilgili olarak ses, görüntü ve yazı ögesi gibi kavramlar ön plâna çıkmaktadır. Burada yazı kavramını anlatan görseller, yazının alfabeye ulaşmaya kadarki dönemini kapsamaktadır (Özbay, 2004: 68-69).

Dünyadaki birçok dil henüz bir yazı sistemi geliştirmemiştir. Bu da yazının insan toplumunun hayatta kalması için gerekli olmadığını göstermektedir. Ancak yazı, medeniyetin gelişimi için gerekli koşullardan biridir. Wang Qing (2017), “*Yazının ortaya çıkması, insan uygarlığının gelişiminde önemli bir olay olmalıdır*” görüşünü savunarak yazının sahip olduğu farklı işlevleri de sıralamıştır.

1. Yazı, hafızayı güçlendirebilir: İster somut bir sembol isterse soyut bir işaret olsun,

yazı dilin biçim, ses ve anlamının bütünleşmesini güçlendirir. Her türlü hafızayı güçlendirir.

2. Yazı, insan düşüncesini güçlendirir ve düşünmeyi daha sistematik ve ayrıntılı hâle getirir.

3. Yazı, farklı zaman ve bölgelerdeki dillerin aynı platform üzerinde aynı anda konuşlandırılmasını mümkün kılarak, dil iletişiminin çeşitli boyutlarını açar.

4. Yazı, insan toplumunda bilgiyi saklama ve miras alma şeklini değiştirir ve insan kültürünün birikimini teşvik eder.

5. Yazı, diğer dilleri ve eski dilleri öğrenmeye, tarihi anlamaya ve insanların dünyaya bakışını geliştirmeye yardımcı olabilir.

6. Yazı, sosyal normları teşvik edebilir.

7. Yazı, diğer iletişim sistemlerinin oluşturulmasına yardımcı olabilir ve diğer iletişim sistemlerinin temelini oluşturur (Wang, Q., 2017).

Özbay (2004: 70-74) da yazının birkaç önemi olduğunu şöyle ifade etmiştir: İnsanlık tarihine bakıldığında belli dönüm noktaları görülür ki bu dönüm noktaları insanlığın gelişimi sürecindeki sıçramalaratamlık etmiştir. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz yazının bulunmasıdır. Yazıdan önceki dönemlerde kuşaklar arası söze dayalı bilgi aktarımı mevcutken; bu, insanlığın en büyük buluşuyla birlikte, mevcut bilgilerin yeni kuşaklara aktarımı çok daha sağlıklı gerçekleşmiş, böylece insanlık yazıdan sonra her alanda çok büyük gelişmeler göstermiştir. Yazının koruyucu özelliği aynı bilgi, beceri ve tecrübelerin tekrar tekrar üretilmesinin önüne geçerek, eski bilgi, beceri ve tecrübelerin üzerine yenilerinin eklemesine imkân sağlamıştır. Yazının icadı insanlık

tarihinde yeni bir çağ açmıştır. Yazı, insanoğluna ait her şeyin hatırasını, zaman ve mekân içinde taşıma gücü olan bir araçtır.

Bugünkü medeniyet, insanoğlunun kurduğu medeniyetlerin ne bütünü ne de kesintisiz bir devamıdır. İstilâlar, yangınlar, depremler medeniyet eserlerinin pek çoğunu yok etmiştir. Arkeoloji ve tarih, kaybolmuş birçok medeniyetleri meydana çıkarmıştır. Rönesans denilen büyük hadise, eski Yunan ve Latin eserlerinin uzun yüzyıllar unutulduktan sonra, tekrar bulunmasıyla başlamamış mıdır? Yazı, düşünceyi tespit etmek suretiyle, sözden daha çok fikrî çalışmaya yardım eder. Konuşmayla ortaya konan fikir her an uçar, yazı düşünceyi başka mekân ve zamana taşımak suretiyle, hakikatlerin keşfi için gerekli olan, farklı kafaların aynı mevzu üzerinde buluşmasını sağlar. Yazı, zaman ve mekân içinde çok geniş bir diyalog kurar (Kaplan, 1982: 127). Kültür, milletlerin dünya görüşü ve hayat felsefelerini aksettirir. Bunların büyük bir kısmı yazılı eserler yoluyla genç kuşaklara ulaştırılır. Bilim adamları araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını yazılı olarak tespit etmek zorundadır. Aksi takdirde çalışmalarını başkalarına aktarmaları mümkün olmaz. İnsanlığın buluş ve düşünceleri yazıyla ortaya konulur. İnsanlığın refah ve mutluluğu için devamlı bir basamak oluşturan buluşların birbirine eklenmesi de yazı ile gerçekleşebilir.

Yukarıda belirtilen işlevlere ek olarak yazının icadı, insanların dil araştırmalarını daha sistematik hâle getirmiştir. Yazının icadı eğitimi de geliştirmiştir. Genellikle okul eğitimi, yazının ortaya çıkmasından sonra meydana gelmiştir. İnsanın dil çalışmalarının ilerlemesi ve okul eğitiminin gelişimi, insanın her yönüyle ilerlemesini yansıtır (Wang, Q., 2017). Genel olarak, yazının icadı insanlık tarihi, bilim, teknoloji, sanat, felsefe,

hukuk ve diğer alanlara büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Bunlar insan uygarlığının en önemli bileşenleridir. Dolayısıyla yazının icadı sadece tarihin başlangıcı değil, aynı zamanda insan toplumunun medeniyetini geliştirmesinde önemli işaretlerden biridir.

1.2.YAZI TÜRLERİ

Günümüzde yazı dilini, konuşma dilindeki sözlerin yazıdaki harflerle işaretlenmesi olarak düşünmekteyiz. Fakat yazının başlangıcında durum böyle değildir. Yazının tarihine dikkat edersek harflerle yazmanın sonraları ortaya çıktığını görmekteyiz. Yazı çok erken zamanda bulunmuş ve binlerce yıl boyunca değişerek ve gelişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Yazının binlerce yıl boyunca gelişmesiyle birlikte, ilkeleri de sürekli değişmiştir.

Yazılar, fikir alışverişinde bulunan, dili kaydeden damgalar, simgeler veya işaretlerdir. İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure (1857-1913), dünyanın yazı sistemini iki ana kategoriye ayırır: fonetik yazı (phonetic script) ve semantik yazı (semantic script). Fonetik Yazı formüle edilen fonem sembolleri veya heceleri yalnızca fonetik ile ilgilidir. İngilizce, Rusça, Japonca *kana* vb. fonetik yazının işareti anlamları içermez; semantik yazının, dili kaydeden sembollerinin, telaffuzla bağlantısı yoktur, ancak anlamla belirli bir bağlantısı vardır (Yang, L., 2019: 275). Saussure'ün bu sınıflandırması her yazı sistemine tam olarak uygulanamaz, ancak bize iyi bir ilham verir.

Korkmaz (2017: 252) yazıyı tanımlarken “*dünya dillerinde hece yazısı, resim yazısı*

(*hiyeroglif*) ve *alfabe yazısı*” olmak üzere başlıca üç yazı sistemi olduğunu belirtmiştir. Demir ve Yılmaz (2014: 24) da üç temel yazı tipinden söz eder. İlki, her işaretin anlamlı en küçük dilsel birimi (*yaz+mak* gibi) ya da bir sözcüğün tümünü temsil eden *logografik yazı*dır. İkincisi, işaretlerin zamanla, anlam içeriğini yansıtmak yerine, ses içeriğini yansıtmaya başlamasıyla *logografik* sistemlerden *hece yazısı* ortaya çıkmıştır (*ge+le+cek* gibi). Bugün, en yaygın kullanılan üçüncü yazı sistemleri ise, işaretlerin ünlü ve ünsüz sesleri göstermesine dayalı olan *alfabetik yazı*dır.

Eker (2016: 192) yazı dizgelerini şu şekilde gösterir: 1. *Logografik yazı*: Simgeler, biçim birimleri ya da sözcükleri gösterir, bir tür resimli yazıdır: Mısır hiyeroglifleri. 2. *Hece yazısı*: Simgeler, heceleri gösterir: Japon *Kana*, Hint *Davanagari*. Hece yazısının logogramlardan türediği düşünülmektedir. 3. *Kavramsal yazı (Fikir yazısı)*: *Harfler, kavramları gösterir*. 4. *Alfabetik yazı*: Simgeler, ses birimlerini gösterir. Ayrıca, *hece yazısı* ile *logografik yazı* arasındaki farkı da belirtir: “*Hece yazısı (syllabogram)*, her bir grafik işaretin ses ya da sözcük yerine bir heceyi temsil ettiği yazı türüdür. *Logografik yazı* ise, sözcüğün söylenişi dikkate alınmaksızın kullanılan grafik simgelerden oluşur.

Şirin (2020: 13) üç yazı tipinden söz etmiştir. 1. *Resim yazısı (pictography)*: İnsanlığın gözle algılanabilir anı bırakma ve böylece bir bellek oluşturma ihtiyacına hizmet eden yazının ilk örneklerinden biridir. 2. *Fikir yazısı (ideogram)*: Nesneyle ilgili çağrışımın yazıya aktarılmasını sağlayan, nesneyi ifade etmekten ziyade fikri belirten bir yazı sistemidir. 3. *Fonetik yazı*: Bu yazı tipi kavramsal olarak *hece yazısı* ve *alfabe yazısını* içerir. Ayrıca, antik dönemde *ideogram* karakterler içeren Çin yazısı yerini zamanla bugünkü *logogram*lara bırakmıştır.

Ahanov (2013: 393-406) dünyadaki yazı sistemlerini dört gruba ayırır. Yazının temeli, geniş anlamıyla damgaların belli bir dizge içinde bir araya gelmesine dayanır. Bu damgalar ya bütünüyle sözü ya da heceyi veya sesi işaret eder. Her damganın grafik şekli ve belli bir özelliği vardır. Damgaların ya bütünüyle haberi veya sözü yahut hece veya sesi karşılamalarına göre yazı sistemleri şöyle gruplandırılır: 1. Resim yazısı, 2. Fikir yazısı, 3. Hece yazısı, 4. Harf yazısı veya sesçil yazı

1.2.1. Resim Yazısı:

Bu, yazının ilk şeklidir. Resim yazısı (*pictographic writing*¹) resme dayalı olan bir yazıdır. Resim yazısının damgaları piktogram olarak adlandırılır. Resim yazısının işaretleri çeşitli resimlerden oluşmaktadır. Her piktogram bütünüyle haberi bildirmektedir. Bu haber, grafik bakımından tek başına sözlere ayrılamamaktadır. Bu yüzden piktogram dilik biçimleri değil, konuyu haber verir. Böyle olduğu için piktogramların ne ifade ettiğini, farklı dil konuşan insanlar anlayabilir. Araştırmacılar resim yazısının, ilk defa neolitik devirde kullanıldığını düşünmektedir. Resim yazısının oldukça basit bir yapıya sahip olması, geniş içerikli düşünceleri bütünüyle yazarak ifade etmeye imkân vermemiştir. Resim yazısına günümüzde de rastlamak mümkündür. Mesela trafik kurallarını gösteren her türlü işaretin, mağaza vitrinlerindeki şapka, ayakkabı, saat vb. resimlerinin piktografik özelliği vardır (Ahanov, 2013: 394, Karaağaç, 2013: 641).

¹Piktografi: Latince *pictus* “resim” ve *graphy* “yazı” sözcüklerinden türetilmiş bir terimdir (Ahanov, 2013: 394).

1.2.2. Kavramsal Yazı (Fikir Yazısı)

Resim yazısının biraz gelişmesiyle fikir yazısı (*ideography*² veya *logography*³) oluşur. Fikir yazısının damgaları *ideogram* olarak adlandırılır. Piktografiden ideografiye geçiş yavaş olduğu için piktogramlardan gelişen ideogramlarda başlangıçta önemli bir fark görülmez. Fikir yazısının gelişmesiyle, ideogramlar piktogramlardan çok az ayrılmış, nihayetinde piktogramlar işaret ettiği nesnenin dış görünüşünü doğrudan işaret etmek yerine soyut damgalar şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. İdeografinin piktografiden en büyük farkı, nesnelerin şekillerini değil, anlamlarını karşılamasıdır. Fikir yazısındaki damgalar, rakamlar gibi sözün söylenişini değil, anlamını bildirir. Yazının ideografik ilkesini günümüz dillerindeki sayıların damgalarında da görmek mümkündür. Mesela “5” rakamını ele alalım. Bu rakamın sayısal anlamı Rus, Kazak, Alman, İngiliz vb. dillerde farklı değildir. Ama bu rakamın söylenişi her dilde farklıdır. Günümüzdeki ideogramlar (matematik, kimya, astronomi vs. bilimlerle ilgili bilimsel-teknik damgalar), bir sembol ile gösterilen bilimsel terimleri ifade eder. Mesela *O* – oksijen, $\sqrt{}$ - karekök, (+) – atom çekirdeği. Bilim dalında yeni ortaya çıkan anlam, öncelikle sözlerle söylenip ondan sonra bu özel damgalarla karşılanır (Ahanov, 2013: 395-396, Karaağaç, 2013: 90-91).

Logogramları, sözleri işaretlemeleri bakımından iki kısma ayırmak mümkündür. Logogramların bir kısmı (mesela Çin’in ideografik hiyeroglifleri) sözlerin anlamlarıyla, diğer bir kısmı ise (mesela Çin’in sesçil hiyeroglifleri) sözlerin sesçil yapısıyla doğrudan ilgilidir. Bu logogramların birbirinden farkı, bir kısmının bazı eş anlamlılar

² İdeografi – Eski Grekçe *idea* “düşünce, kavram” ve *graphy* sözcüklerinden türetilmiş terim(Ahanov, 2013: 394).

³ Logografi – Eski Grekçe *logos* “söz” ve *graphy* sözcüklerinden türetilmiş terim(Ahanov, 2013: 395-396).

için kullanılırken, diğer bir kısmının bazı eş adlıları karşılamak için kullanılmasından açık bir şekilde anlaşılır (Ahanov, 2013: 396).

1.2.3. Hece yazısı

Yazının gelişmesi neticesinde hece yazısı (*syllabic writing*) oluşur. Bir dildeki sözlerin her sesini değil her hecesini ayrı bir damgayla gösteren yazı sistemidir (Karaağaç, 2013: 455). Hece yazısı, kaynağı ve damgaların sesçil görevi bakımında birkaç bölüme ayrılır. Damgaların sesçil görevi bakımından hece yazısını üç bölüme ayırarak incelemek mümkündür. İlk bölüm, Asur-Babil, Elam, Urartu, Sina (Klinopisi), Maya ve Kore *Hangul* hece yazısıdır. Yazının bu kolunda damgalar, karşıladıkları heceyi ifade ederken hecenin şu şekillerini belirtirler: tek ünlü, V(ünlü) + C (ünsüz), C + V, C+V+C. Hece yazısının ikinci bölümünü Girit-Miken, Kıbrıs, Etyopya ve Japon (*Kana*) hece yazıları oluşturur. Bu tür yazıda damgalar, ünlü ve ünsüzlerin peş peşe gelmesiyle belirli bir heceyi karşılar. Üçüncü bölüme ise Hint yazıları (Kharoştî, Brahmi vb.)⁴ girmektedir. Hece yazısının bu türünde asıl damgalar tek başlarına ünlüleri (a) ve ünsüz ile ünlüden (ka) oluşan heceleri ifade eder. Hece yazısı, okuma ve kullanma yönünden fikir yazısına göre daha kolaydır. Hece yazısındaki damgaların sayısı da daha azdır. Kavramsal-sesçil yazıda binlerce damga varken, hece yazılarında damgaların sayısı otuz beş veya kırktan (Brahmi, Kharoştî ve İrani Ahemenid yazıları) başlayıp iki yüze kadar (Etiyopya yazısı) çıkar. Hece yazısı dilin özellikle sesçil yönünü doğru vermeye uygundur (Ahanov, 2013: 400-401).

4 Bu yazı sistemi *abugida* ya da başka adıyla *alfaheceleme* olarak adlandırılır. Bu sistemde, birbirini takip eden her sessiz-sesli çifti tek bir birim olarak yazılır: Her birim bir sessiz harfi temel alır; sesli harf ise ikincil önem taşır. Bu, sessiz ve sesli harflerin aynı değerde öneme sahip olduğu alfabe ve sesli harflerin eksik olduğu veya isteğe bağlı olarak yazıldığı *ebced* olgularından farklıdır. *Abugida* bir dil bilimi terimi olarak Peter T. Daniels tarafından, Arap alfabesinin ilk dört harften *abcd* (ahjad), Etiyopyaca yazı sisteminin ilk dört harfi olan *ä bu gi da*'dan alınır.

1.2.4. Harf yazısı

Harf yazısı, hece yazısından sonra ortaya çıkmıştır. Medeniyet gelişimi açısından, harf yazısının kullanılmasının önemi büyüktür. Yazı çeşitleri içinde harf yazısı en kolay olanıdır. Bütün dillerde hece ve söz sayısında sesin sayısı daha azdır. Buna bağlı olarak, sesleri yazmak için genellikle 20 ile 40 arasında harf yeterli olmaktadır. Harf yazısındaki damgaların bu kadar az olması yazıyı sadeleştirmekte, öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır (Ahanov, 2013: 394-406).

Çinli dilbilimci Zhou Youguang (1998: 32-35), dünyadaki çeşitli milletlerin yazılarını inceledikten ve çeşitli dilbilimcilerin sınıflandırmasına atıfta bulunduktan sonra, yazıları üç farklı açıdan inceler: 1. Biçime dayalı birimler açısı 2. Sese dayalı birimler açısı 3. İfadenin yöntemi açısı. Yazının üç yönünün, bu üç açıdan incelenmesine *yazının üç boyutu* denir.

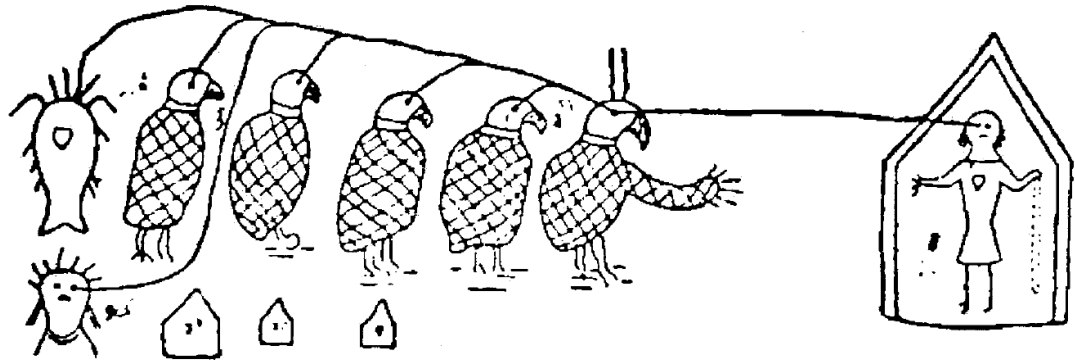
1. Biçime dayalı birimler açısından incelendiğinde, yazıyı görsel açıdan gözlemlemektedir. Semboller esas olarak üçe ayrılır: 1. Resim/Simge 2. Karakter/İm 3. Harf.
2. Sese dayalı birimler açısından incelendiğinde, yazıyı işitsel açıdan gözlemlemektedir. Ses veya ses birliği şöyle ayrılır: 1. Fonem 2. Hece 3. Kelime 4. Söz öbekleri 5. Cümle 6. Paragraf.
3. İfadenin yöntemi açısından incelendiğinde, işaretin ifade etme işlevi açısından şu üç gruba ayrılır: 1. Piktografik 2. İdeografik 3. Fonografik (Zhou, Y.,1998: 32-35).

Tablo 1. Zhou Youguang’ın Yazının Üç Boyutu Analizi ve Terimler

İşaret biçim türü	Ses birimleri	İfade türü	Terim
resim/simge	paragraf veya cümle	piktografik	piktogram* (resimli mesaj)
resim veya karakter	paragraf veya cümle	Piktografik ile ideografik	pikto-ideogram
karakter	kelime	ideografik	ideogram
karakter veya harf	kelime veya hece	ideografik ve fonografik	ideo-fonogram
harf	hece veya fonem	fonografik	fonogram
hece harfi	fonem	fonografik	hece yazısı
ünsüz harf	hece veya fonem	fonografik	ünsüzlü sesçil yazı
sesbirim harfi	fonem	fonografik	ünsüzlü-ünlülü sesçil yazı

(Zhou, Y., 2007:3-4; Çev. Ye Juncheng)

Zhou’nun listesinin teoride sadece kavramsal bir sınıflandırma olduğu görülmektedir. Yazının gelişim sürecinden bu tabloya bakıldığında, resimli mesaj ve yazı arasındaki farkı ayırt etmeliyiz. Bir iletişim sistemi olarak hem resim hem de yazı düşünceleri, fikirleri iletebilir. Türk Dil Kurumu yazı terimini “*düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi*” olarak tanımlar (TDK, 2011: 2559). Su Peicheng (2017: 109) yazıyı daha ayrıntılı olarak şu şekilde tanımlar: “*Dilin işaretlerle kaydedilerek tespit edilmesi özelliği, tüm yazının ortak niteliği olmaktadır. Ancak, her yazıya mahsus farklı özelliğe sahip olmakla birlikte, çeşitli yazı sistemlerini oluşturmaktadır.*” Zhou’nun bahsettiği piktogram bir paragraf veya cümle ifade ederse, bu piktogram değil resimli mesaj olmalıdır. Bazı Kuzey Amerika yerli kabileleri bu tür iletişim metodunu kullanmıştır (bk. Şekil 1).

Şekil 1. Amerikan yerlilerin bir resimli mesajı

Şekil 1’de yer alan bu dostluk mesajı, bir Amerikan yerli şefi tarafından ABD başkanına gönderilmiştir (Resimdeki evin içindeki şekil Amerikan başkanını temsil eder.) Şef, başı üzerinden çizgiler yükselen kişi olup mesajı göndermektedir. Arkasındaki dört savaşçı kartal totemindedir, beşinci savaşçı ise kedi balığı totemindedir. Resmin altındaki şekil de güçlü bir şefi temsil etmektedir. Gözlerde birleşen çizgi, ahengi gösterir ve buradaki üç ev, Kızılderililerin beyaz adamın geleneklerine uymak için istekli olduklarını gösterir (Hughes, 1994: 340).

Zhou’nun bu sekiz terimi, sadece tek bir yazı sistemine değil, aynı zamanda yazı tarihine de karşılık gelir. Yazı sürekli gelişir ve günümüz yazılarının çoğu, hatta Latin alfabesi bile resimlerden türetilir. Örneğin, "A" nın bilinen en eski atası Fenike alfabesinin ilk harfi olan *alef*’tir. Buna karşılık, *alef*’in atası, Mısır hiyerogliflerinden etkilenen, iki boynuzlu üçgen bir kafa olarak resmedilen bir öküz başı piktogramı olabilir.

Çince karakterler göz önüne alındığında, Çince karakterlerin tarihi gelişim ve değişiminde, en eski *Jiaguwen*’den (甲骨文) normal *Kaishu* ’ya(楷書) kadar, bu en

yaygın yazı tiplerinin yanı sıra, İribaş Şekilli Yazı (蝌蚪文), Kuş ve Böcek Şekilli Yazı (鳥蟲文) gibi kaybolmuş olan yazılarda, pek çok Çince karakterin hâlâ piktogram özelliği taşıdığı görülmektedir. Ancak, karakterin gelişiminde, *Libian* (隸變) adı verilen soyutlaşma yüzünden, karakterin çizgisi, yuvarlaktan kareye, eğriden düz çizgiye dönüştü. Bu en eski piktogramlar, günümüzde birer birer soyut Çince karakterler hâline geldiler (Qiu, 1995: 49-50). Çince karakterlerin gelişimi açısından, eski Çince karakterler, piktogram ve ideogram, uygarlığın gelişmesiyle birlikte dili daha doğru kaydetme konusunda yetersiz ve elverişsiz hâle geldi. Bu nedenle *ses-biçim* (Xingsheng 形聲), *ses ödünçleme* (jiajie 假借), *anlam aktarma* (zhuanzhu 轉注) gibi yeni karakterler ortaya çıktı (Li S, 2007: 201). *Liushu* (六書)⁵ adı verilen Çince karakterlerin altı sınıflandırılması açısından bakıldığında, bu sekiz terim arasında Çince karakterler en az dört kategoriye kapsar: piktogram, ideogram, ideo-fonogram ve fonogram. Bu nedenle, bu tablo, yazı sistemi kavramını netleştirmemize yardımcı olacak kavramsal bir sınıflandırmadır.

Ancak yukarıdaki tüm sınıflandırma, alfabetik yazının evrimin son basamağında yer aldığı ve en mükemmel yazı sistemi olduğunu anlamına gelmez. Yazılar, konuşmanın kayıt niteliğini geliştirmek amacıyla insanlar tarafından bilinçli olarak değiştirilir (Demir ve Yılmaz, 2014: 24). Söz konusu türler farklı ihtiyaçları karşılamak üzere ortaya çıkmışlardır ve üstünlükleri tümüyle kullanıldıkları dilin ihtiyaçlarını ne derece karşıladıklarıyla ölçülebilir. Örnek olarak, aslında logografik bir yazı olan Çin yazısı MÖ 3. yüzyılda aşağı yukarı bugünkü biçimini almıştır ve o günden bu yana çok fazla

⁵*Liushu* kelimesinde, *liu* “altı” ile *shu* “yazma, yazmak işi, tahrir ” kelimelerinden oluşur (Çin Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Gözden Geçirilmiş Çince Sözlüğü, *liu*(六) ve *shu* (書) maddeleri).

değişmeden Çincenin yazımında başarıyla kullanılmaktadır. Ancak kendi dillerinin yazımı için önce Çin alfabesini kullanan Korece konuşanlar, tümüyle farklı bir yapıya sahip, eklemeli bir dil olan Korecenin yazımında bu yazının uygun olmadığını fark etmişler ve 15. yüzyılda Batı alfabeleri ile karşılaşınca Batı alfabesindeki sisteme benzer *Hangul* adı verilen bir yazı geliştirmişlerdir (Demir ve Yılmaz, 2014: 24).

2. BÖLÜM: ÇİNCE KARAKTERLER İLE İLGİLİ BAZI KONULAR

2.1. *LIUSHU* (六書 ALTI YAZMA İSMİ VE TERİMLERİ)

Xu Shen (許慎) ve diğer Han dönemi düşünürleri kendilerinden önceki döneme ait olan Çince karakterleri 6 sınıfa ayırmışlardır. Buna *liushu* adı verilmektedir. *Liushu* adı ilk olarak "Zhouli" (周禮 Zhou Ayinleri) de görüldü. Han Hanedanlığında, Zheng zhong (鄭眾) ve "Hanshu" (漢書 Han Tarihi) yazarı Ban Gu (班固) ve Xu Shen (許慎) ilk önce "*liushu*"nun içeriğinden bahsetti. Üçü tarafından açıklanan *liushunun* terimleri ve sırası farklıdır. Genel olarak, terimlerin kullanımı Xu Shen'in söylediklerine, terimlerin sırası ise Ban Gu'nun söylediklerine dayanır (Fang, 1964: 2; Li,1993: 59). *Liushunun* terimleri Türkçeye çevrildiğinde Türk sinologların veya araştırmacıların kullandığı terimler şunlardır:

1. Fidan (2011: 12): 1. Piktografik 2. İdeografik 3. Semantik 4. Fonetik 5. Alıntılama 6. Açıklayıcı.
2. Kırilen (2016: 14-15): 1. İmgelem 2. Gösterme 3. Anlamlandırma 4. Biçim-ses 5. Ödünçleme 6. Anlam aktarımı.
3. Konfüçyüs Enstitüsü Merkez Bürosu / Hanban (漢辦), Ning Yingchun, Shen Zhixing ve Cem Aygun (2014: 106): 1. Resim-yazı 2. Kendinden açıklamalı yazı 3. Birleştirmeli yazı 4. Biri anlam diğer sesi gösteren iki kısımdan oluşan yazılar.
4. İngilizceden Türkçeye tercüme edilen terimler: 1. Piktografik 2. Kendi kendini açıklayan 3. Çağrışımsal bileşikler 4. Pikto-fonetik (Dingguo ve Weidong, 2009: 35-51; Çev. Demir, 2017).

Tablo 2. Liushunun Türkçe Karşılığı

	Giray Fidan(2011)	Ning Yingchun (寧迎春), Shen Zhixing(沈志興) ve Cem Aygun	Gürhan Kırilen (2016)	Tarık Demir (2017)	Karak-t erlerin oranı
象 形 xiangxing	piktografik	resim-yazı	imgelem	piktografik	% 3.9'u
指 事 zhishi	ideografik	kendinden açıklamalı yazı	gösterme	kendi kendini açıklayan	% 1.3'ü
會 意 huiyi	semantik	birleştirmeli yazı	anlamlandırma	çağrışımsal bileşikler (ideografik karakterler)	% 12.3'ü
形 聲 xingsheng	fonetik	biri anlam diğer sesi gösteren iki kısımdan oluşan yazılar	biçim-ses	pikto-fonetik	% 81.2'si
假 借 jiajie	alıntılama		ödünçleme		% 1.2'si
轉 注 zhuanzhu	açıklayıcı		anlam aktarımı		% 0.07

Eski Çince karakterlerin piktografik oldukları bilinmektedir. Ancak Han Hanedanlığı dönemine gelindiğinde bu türdeki Çince karakterlerin toplam Çince karakterler içinde sadece %3,9 olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemde, *Jiaguwen*'da bulunan birçok Çince karakterin artık modern dönemdekine daha fazla benzemeye başladığı görülmektedir. İdeografik özellik gösteren Çince karakterler Han döneminde toplam karakterlerin %1,3'ünü oluşturmaktadır. Semantik karakterler ise çoğunlukla iki farklı karakterden oluşurlar. Çincenin öncelikle piktografik ya da ideografik bir dil olduğu anlayışının aksine Çince imlerin büyük çoğunluğunun mantıksal öğelerden oluştuğu (logogram) ya da fonetik bileşikler hâlinde yapılandırıldığı görülür. *Shuowen Jiezi*'deki imlerin yaklaşık %95'i bu şekilde oluşturulmuştur (Kırilen, 2016: 15). Çağdaş Çince karakterlerin %81,2'si gibi büyük bir çoğunluğunu fonetik özelliktekiler oluşturmaktadır (Norman, 1998:267; Giray, 2011: 11-13).

2.2. ÇİNCE KARAKTERİN LİUSHU (六書 ALTI YAZMA) İLKESİ

Bu altı terim, Çince karakterlerin yapısını tanımlamak için kullanılır. Çinceyi iyi anlamadığı sürece, herkes çok farklı terim anlayışına sahip olacaktır. Kırilen'in de içinde bulunduğu Ankara Sinoloji Bölümü ve Konfüçyüs Enstitüsü tarafından kullanılan terimler, Çince konuşanların düşünme tarzına daha yakındır. Ancak, Fidan ve Demir'in kullandığı terimler hiç Çince öğrenmemiş kişilerin Çin yazısının ana hatlarını anlamasını sağlayabilir. Bununla birlikte, yukarıda belirtildiği gibi Çin yazısını piktogram veya ideogram olarak ele alan tanımlamalar pek uygun değildir.

2.2.1. Xiangxing 象形

Resim-yazı: Kavramın şekli çizilerek yazılı kelime yaratılır (Ning, Shen veAygün, 2014: 107).

İmgelem: İmin belirttiği nesnenin bir tasviri olan resim yazılardır (Kırilen, 2016: 14).

Piktografik karakterler: Bu karakterler doğrudan, nesnelerin şekillerini betimlemektedir. Bu karakter oluşturma yöntemine piktografik karakter oluşturma tekniği adı verilmekte ve bu şekilde oluşturulan karakterlere piktografik karakterler denilmektedir. Bu karakterlerin özelliği, doğal dünyada veya gerçek yaşamda var olan somut nesneleri betimlemeleridir (Demir, 2017).

Örneğin: “月” (ay) karakterinin yazılışı bir hilal gibi görünür. “刀” (bıçak) karakterinin yazılışı bıçak gibi görünür.

Tablo 3. Xiangxing Örnekleri

Anlam	Jiaguwen	Mühür yazısı	Düz Yazı
Ay			月
Bıçak			刀

2.2.2. Zhishi 指事

Kendinden açıklamalı yazı: İşaret simgeleri resim-yazıya eklenerek yaratılır (Ning, Shen ve Aygün, 2014: 107).

Gösterme: İmin bir hareketi, olayı ya da kavramı temsilen işaret etmesidir. Bu tür

karakterler soyut şeyleri ifade etmek için kullanılmıştır (Kırilen, 2016: 14).

Kendi Kendini Açıklayan Karakterler / İdeografik karakter oluşturma yöntemi:

Piktografik karakterlerin oluşturulmasından sonra diğer Çince karakterlerin oluşturulması kolay bir hâle gelmiştir. (Demir, 2017)

Örneğin Çince “bir” anlamındaki “一”, “iki” anlamındaki “二” gibi sayılar veya “üst” “orta” “alt” anlamındaki “上” “中” “下” gibi yön bildiren bazı karakterler bunlardandır. “刀” (bıçak ağzı) karakterinde, “刀” (bıçak) kelimesinin karakteri üzerinde bıçak ağzının yerini işaret eden bir işaret koyularak yaratılmıştır. “木” karakteri “ağaç” anlamına gelmektedir. Bir ağacın kökünü göstermek için “木” karakterinin alt kısmına yatayına bir çizgi eklenmiş. Böylece “kök” anlamına gelen “本” karakteri oluşturulmuştur.

Tablo 4. Zhishi Örnekleri

Anlam	Jiaguwen	Mühür yazısı	Düz Yazı
Üst	二	𠂇	上
Orta	中	中	中
Alt	下	下	下
Bıçak ağzı	刀	刀	刀
Kök	本	本	本

2.2.3. Huiyi 會意

Birleştirmeli yazı: İki ya da daha fazla karakter bir araya getirilerek simgeler yaratılır (Ning, Shen ve Aygun, 2014: 107).

Anlamlandırma: İki ya da daha fazla parçanın anlamları için kullanılarak mantıksal şekilde bütünleşmesidir (Kırilen, 2016: 14).

Çağrışımsal bileşikler (İdeografik Karakterler): Hem piktografik hem de kendi kendini açıklayan karakterler bağımsız karakterlerdir. Bu karakterlerin miktarı kısıtlı olsa da daha önce ifade edildiği gibi Çince karakter sisteminin temelini teşkil ettikleri ve bileşik karakterleri oluşturmak için karakter bileşeni olarak kullanıldıkları için önem arz etmektedir (Demir, 2017).

Örneğin, iki tane “人” (anlamı “insan”) karakteri bize başka birini takip eden bir insanı betimleyen ve “takip etmek” anlamına gelen “从” karakterini vermektedir. Üç tane “人” karakteri birlikte yazıldığında ise anlamı “birçok insan” olan “众” karakterine ulaşırız. İki tane “木” karakteri yan yana yazıldığında anlamı “birçok ağaç” olan “林” karakterine ulaşırız. Üç tane “木” karakteri yan yana yazıldığında ise anlamı “orman” olan “森” karakterini elde ederiz. Bu karakterlerin bütün bileşenleri söz konusu karakterinki ile ilişkili olan anlamlara vurgu yapmaktadır Bu karakter oluşturma yöntemine çağrışımsal bileşik karakter oluşturma yöntemi adı verilmektedir. Yani tekil bileşenlerin anlamları birleştirilir. Bu şekilde oluşturulan karakterler çağrışımsal bileşikler olarak bilinir. Başka bir örnek, “日”(güneş) ve “月”(ay) birleştirilince “明” hâline gelir. Ay ile güneş bir araya gelince “parlak” anlamına gelir. “亻” (insan) ve “言” (söz) bir araya gelerek “dürüst insanın sözü”nü ifade eden “信” (güven) karakterini oluştururlar.

Tablo 5. *Huiyi* Örnekleri

Karakter	Anlam	Karakter	Anlam	Karakter	Anlam
人	insan	从	takip etmek	众	birçok insan
木	ağaç	林	birçok ağaç	森	orman
日	güneş	月	ay	明	parlak
亻	insan	言	söz	信	güven

2.2.4. Xingsheng 形聲

Biçim-ses: Genellikle kök olarak adlandırılan bir bölümün imin genel anlamsal sınıfını belirttiği (suyla alakalı ya da gözle alakalı gibi), diğer parçanın ses değeriyle kullanıldığı fonetik bileşimlerdir (Kırilen, 2016: 14).

Biri anlamı diğeri sesi gösteren iki kısımdan oluşan yazılar: Anlam kısmı, kelimenin yazılı şekli olan karakterin gerçek anlamını gösterirken ses kısmı, karakterin telaffuzunu gösterir (Ning, Shen ve Aygun, 2014: 107).

Pikto-fonetik karakterler: Çağrışımsal bileşiklerin her bir bileşeni bir anlamı temsil etmektedir, bileşik karakterlerin diğer bir tipinde ise bazı karakterler anlamı; bazıları ise telaffuzu göstermektedir (Demir, 2017).

Örneğin, “伸”/shen/ karakterindeki “kişi” anlamındaki “亻”/ren/ göstergesi karakterin anlamını; “申” /shen/ göstergesi karakterin telaffuzunu betimlemektedir. “奶” /nai/ karakterindeki “kadın” veya “dişi” anlamındaki “女” /nü/ göstergesi karakterin anlamını ; “乃” /nai/ göstergesi karakterin telaffuzunu betimlemektedir. Piktofonetik karakterlerde, karakterin anlamını betimleyen bileşene “sematik unsur” (形旁) adı verilmektedir. “伸”/shen/ karakterindeki “亻”/ren/ göstergesi; “奶” /nai/ karakterindeki

“女” göstergesi semantik unsura örnek olarak gösterilebilir. Piktofonetik karakterlerde karakterin telaffuzunu betimleyen bileşene “fonetik unsur” (聲旁) adı verilmektedir. “伸”/shen/ karakterindeki “申” /shen/ göstergesi“奶” /nai/ karakterindeki “乃” /nai/ göstergesi fonetik unsura örnek verilebilir. Bazı kelimelerde, ses kısmı hem sesi hem de anlamı verir. Örneğin, “炷” /zhu/, “mum” anlamına gelir ve sesi veren im “主” /zhu/ “sahip/efendi” anlamındadır. Bu örnekte: “mum”un ateşle ilgisi kurulmuş, “ateşe sahip” olduğunu belirtmek için başına, ateş imi “火” /huo/ eklenmiştir.

Tablo 6.Xingsheng Örnekleri

Anlam sembolü	Ses sembolü	Karakter
亻	申 /shen/	伸 /shen/
女	乃 /nai/	奶 /nai/
火	主 /zhu/	炷 /zhu/

2.2.5. Jiajie 假借

Alıntılama: Alıntılama karakterler ise daha önce başka bir anlama gelen karakterin eski anlamından çıkıp yepyeni bir anlama gelmesini ifade etmektedir (Giray, 2011: 13).

Ödünçleme: Her bir imin tamamen farklı bir amaç için, kasten ya da yanlışlıkla kullanımı, alıntılanmasıdır. Örneğin, aslında şarkı / şarkı söylemek anlamına gelen ve günümüzde “歌” /ge/ olan basit “哥” /ge/ ağabey sözcüğü, eskiden ağabey sözcüğünü karşılayan bir başka im olduğundan, doğru telaffuz sağlamak için alıntılanmıştır (Kırilen, 2016: 15).

2.2.6. Zhuanzhu 轉注

Anlam aktarımı: Genellikle basit, somut bir ime, daha geniş ve soyut bir anlam yüklenmesi, aktarımdır. Örneğin “网 wang” aslında bir balık ağını betimleyen bir piktografken, zamanla herhangi bir örgüyü, ağ biçimli her şey için kullanılan geniş içerik kazanmıştır. Bugün, bilgisayar ağı için de bu sözcük kullanılmaktadır (Kırilen, 2016: 15).

Qing hanedanlığının ünlü dilbilimcisi Dai Zhen (戴震 1724-1777), *liushu* çalışmasıyla ilgili olarak "dört yapı ve iki kullanım" (四體二用) kavramını öne sürmüştür (Li S, 2007: 201). Günümüzde Çince karakterlere dair bu altı sınıflandırma hâlâ öğretilmektedir, ancak bu geleneksel sınıflandırma Modern Çince öğretimi açısından geçerli değildir. Uzun bir süredir, bu altı terimden özellikle son ikisi üzerinde tam bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bazı kategoriler açıkça tanımlanamamıştır ve birbirinin kapsam alanına girebilir. Bu nedenle, bazı modern dilbilimciler bunları altı tür karakter yerine altı karakter oluşum ilkesi olarak kabul etmektedir.

2.3. ÇİN YAZISININ NİTELİĞİ: LOGOGRAM

Kavramsal yazıda sözleri tam karşılamak için ideogramların şu iki türü birlikte kullanılır. Kavramsal yazı gelişmiş morfema-logografik yazı diye adlandırılır. Bu yazının damgaları bütünüyle sözü değil, türemiş sözün kuruluşuna katılan biçim birimleri tek tek karşılar. Bundan dolayı biçim birimleri karşılayan damgalar morfemogramlar diye adlandırılır. Günümüz Çin karakter morfema-logografik yazıdır. Çinedeki çok heceli

sözcüklerin büyük bir kısmı, başlangıçta tek heceli olan sözcüklerin birleşmesiyle oluşmuştur. Tek heceli sözcükler, çok heceli sözcüklerin kök biçim birimlerine dönüşür. Böylece başlangıçta tek heceli sözcükleri karşılayan karakterler, sonradan çok heceli sözcüklerin kuruluşuna katılan kök biçim birimleri karşılar olmuştur (Ahanov, 2013: 397).

Çin yazısının her bir karakteri, Çince morfemleri kaydeder, bu nedenle Çin yazısını tanımlamak için en uygun terim logogramdır. Çince karakterlerin niteliğinin incelenmesi ile ilgili olarak, morfem teorisinin geliştirilmesinden sonra, Zhao Yuanren (趙元任), Çince karakterlerin morfem karakterler olduğunu öne süren ilk kişiydi. Zhao Yuanren (1968/1980: 141/144) Çince karakterler için *“Dilin kaydedilmesi için, dilin farklı ses birimleri bir ünite olarak kullanılabilir”*. *“Bir karakter bir birim olarak morfemi kaydeder. Çünkü morfem, dildeki anlam ayırıcı özelliğe sahip en küçük dilsel birimdir. Çince karakterlerin ve morfemlerin değer denkliği kabaca bu şekildedir.”* *“Yukarıda belirtildiği gibi, bir karakter bir morfemi kaydeder. Çince karakterler tipik ve en önemli örnektir, Çince karakterlerin dünyadaki diğer yazılardan en farklı özelliği, sesi kaydeden fonogram veya kavramı ifade eden ideogram değil, dilsel birim boyutunda morfemi kaydeden logogramdır”* açıklamasını yapmaktadır (Su, 2017: 110).

2.4. KARAKTERLERİN SAYISI MESELESİ

Çin yazısı, dünyadaki en eski yazılarından biri olmakla birlikte, günümüzde konuşan kişi sayısı bakımından da en çok kullanılan yazılardan biridir (Azertürk, 2011: 90). Dört bin yıllık tarihiyle dünyanın en eski uygarlıklarından biri olan Çin, yazılı ve sözlü kaynaklarının zenginliğiyle Doğu Asya tarihini aydınlatmaktadır. Çin'in komşuları olan Kore, Japonya, Vietnam gibi ülkelerin alfabeleri, Çin yazısı temelinde oluşturulmuştur.

Çincede toplam kaç karakter olduğu meselesine gelince, yeni karakterler oluşturma imkânı olduğu için Çince yazımında kullanılan karakter sayısı ile ilgili herhangi bir sınırlama yoktur. Han Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 206-M.S. 220), ikinci yüzyılın başlarında hazırlanan bir Çince sözlük olan *Shuowen Jiezi* (說文解字), bu konudaki ilk istatistik olarak kabul edilir. *Shuowen Jiezi* Sözlüğü 9353 Çince karakter içermektedir. Yakın çağda Qing Hanedanlığında İmparator Kangxi'nin emriyle derlenen *Kangxi Zidian* (康熙字典 M.S. 1716) sözlüğündeki Çince karakter sayısı neredeyse 47,035'tir. 21. Yüzyılda, Japonya AINet şirketinin bilgisayarda Karakter İşleme ve Kodlama “*mojikyo*”(文字鏡, Yazı ve Karakter Aynası) Programı 170,000'den fazla karakter içermektedir. Ancak normal eğitimli bir insanın öğrenmesi gereken karakter sayısı 6,000'nin üzerindedir. Hong Kong ve Tayvan bilgisayar sistemlerinde kullanılan karakter sayısı ise 13,000 civarındadır. Çin'in bilgisayar sistemlerinde ise standart olarak 6,500 karakter kullanılmaktadır (Mulat, 2001: 4).

2.5. ÇİNCE KARAKTERLERİN STATÜSÜ İLE İLGİLİ BAZI TERİMLER

Çince karakterlerde yapılan yazı devrim hareketlerini anlamak için önce Çince karakterlerin statüsü ile ilgili özel terimlerin tanımını netleştirmemiz gerekir. Ancak ilgili terimlerin arka plan faktörlerini ve anlamlarını anlayarak, Çince karakter araştırmasının kapsam doğruluğu yapılabilir. Standartlaşma açısından, Çince karakterlerin incelenmesi şu kavramları içerir: resmî (正字), idari (通字), örfi (俗字), geleneksel (傳統字), basit (簡體字), basitleştirilmiş (簡化字) ve basitleştirilmemiş (繁體字) Çince karakterler (Tsao, 2007b: 95).

Resmî karakterlerin ilk tanımı Yan Yuansun'un (顏元孫) *Ganluzshu*⁶ kitabında bulunabilir (Yang, 2013: 145). Resmî karakterler, etimolojisi kanıtlanması gereken; bununla birlikte, yazılar, makaleler, raporlar ve anıtlar gibi resmî durumlarda kullanılması gereken karakterler demektir. Kitapta resmî karakterlerin, esas olarak devlet imtihanı, klasiklerin yorumlanması, politika önerileri ve yazıt yazımı için kullanıldığı da açıklanmıştır. Ayrıca, tamamen *Shuowen Jiezi* sözlüğüne uyması gerekli değildir. Klasiklerde kullanılan tüm kelimeler ve kökeni kanıtlanabilenler de resmî karakter olarak kabul edilebilmiştir. Resmî karakterlerin dışında, çeşitli nedenlerle resmî karakterlerden farklılık gösteren yazı tipleri, yani idari ve örfi gayri resmî karakterler de varyantlı karakterler (異體字) olarak adlandırılır.

2.5.1. Resmi Karakterlerin Oluşumu

⁶ Ganluzishu (干祿字書) Kitabı adının kökeni, memurluk veya imtihan için doğru yazı biçimini sağlayan bir kitaptır.

Yang (2013: 145-152) Çin yazı tarihinde, bir Çince karakterin resmî karakter hâline gelmesinin yaklaşık dört yolu vardır.

2.5.1.1. Devlet tarafından onaylanmış karakterler kılavuzu

Bazı Çince karakterlerin resmî olarak tanınması tarihin çok erken zamanlarında gerçekleşmiştir. Bir politika olarak, yazı devrimi her zaman ülkenin kalkınmasıyla ilgili olmuştur. Qin Shihuang'ın Çin'i birleştirmesi ve "yazıda birlik" politikasını uygulaması, Çin'in yazı politikasının başlangıcıydı. Li Si'nin (李斯), *Cangjiepian* (倉頡篇) kitabı, devlet tarafından onaylanmış yazı kılavuzu olarak yazının standartlaştırılmasına katkı sağlamıştır. Çince bir karakterin resmî karakter hâline gelmesinin iki yolu vardır: Birincisi özel bir kişi tarafından derlenmek, sonra imparatora sunmak ve imparatorun onayını almak; ikincisiyse İmparator'un emriyle derlemektir.

2.5.1.2. O dönemde yaygın karakterler

Yaygın karakterler, devlet tarafından onaylanmış resmî karakterlerin yanı sıra, herkesin üzerinde uzlaştığı sıkça kullanılan karakterleri de içerir. Bu iki tür karakter de resmî karakter olarak görülebilir. Bazı karakterler önceki hanedanlıkta idari veya örfi hâldeyken, sonraki hanedanlıkta resmî karakterler hâline gelebilmiştir. Herkes kabul ettikten sonra resmî karakterler olarak kabul edilirler. Bazı karakterler önceki hanedanın idari karakterleri veya örfi karakterleriydi, ancak modern çağda imla karakterleri hâline geldiler.

2.5.1.3. Eski Klasiklerde Kaydedilen Karakterler

Eski karakterlerin resmî karakterler olarak kullanılması, içinde bulunulan dönemin zamanına bağlıdır. Bir sözlüğün yazarı karakter derlerken, kaçınılmaz olarak önceki dönemin sözlüğünü kullanmıştır. Bu nedenle, bazı özel istisnalar dışında, önceki dönemin sözlüğünde yer alan karakterlerin çoğu resmî karakterler olarak tanınmıştır.

2.5.1.4. Sözlük Editörlerinin Seçimi

Bir karakterin resmî karakter olup olmadığı, yukarıdaki üç ögeye ek olarak, en son sözlük derleyicisinin seçimine dayanmaktadır. Uzun bir kullanım süresinden sonra her karakter, karakterin bu dil ve kültürdeki verimliliğini göstermektedir. Verimliler doğal olarak nesilden nesile aktarılmaktadır. Karakterlerin devlet tarafından onaylanması, herkesin üzerinde uzlaşması ve klasiklerde kaydedilmesi gibi faktörlerin yanı sıra yazarların kendi görüş ve bakış açıları da bir karakterin resmî karakter olarak tanımlanıp tanımlanmadığını doğrudan etkilemiştir.

2.5.2. Basit, Basitleştirilmiş ve Örfî Karakterler

Doğu Asya'da çoğu insan *jiantizi* (簡體字 basit) ve *jianhuazi* (簡化字 basitleştirilmiş) karakterleri eş anlamlı olarak görür. Ancak basit karakterler ile basitleştirilmiş karakterler aynı değildir. Zira, basitleştirilmiş karakterler, basit karakterler temelinde oluşturulur. Çünkü basit karakterlerin çoğu o dönemdeki toplumun ihtiyaçları doğrultusunda üretilmiştir. Tarih boyunca, elverişlilik açısından basit karakterler sıkça görülmüştür.

Jiaguwen yazıtları zamanında, bir karakterin piktograf olduğu ve hükümetin bir standartlaşma politikası bulunmadığı için birçok yazı varyantı bulunabilmiştir. Sonraki nesillerde bronz yazısı, mühür yazısı, büro yazısı ve düz yazı gibi yazılarda, resmî karakterlerin yanında basit karakter varyantları da kullanılmıştır. Örneğin, Han Hanedanlığı'nda tören anlamındaki “禮 (li)” karakterinin, “礼 (chong)” şeklinde, aynı anlamı taşıyan basit bir tipi daha bulunmaktaydı. Böcek anlamındaki “蟲 (chong)” karakterinin basiti ise “虫” şeklinde mevcuttu. Basit karakterler, önceki geleneksel karakterler ile karşılaştırıldığında, nispeten basit ve yazması kolaydır; ayrıca insanlar arasında yaygın olarak kullanılır. Bu nedenle örfî karakterler olarak kabul edilirler.

Han Hanedanlığı döneminde, mühür yazısına dayanan *Shuowen Jiezi* sözlüğünde 540 radikal bulunurken; Ming Hanedanlığı'nda, 1615 senesinde, Mei Yingzuo (梅膺祚) tarafından derlenen ve düz yazıya dayanan *Zihui* (字彙) sözlüğünde 214 radikal bulunmaktadır. Bunun nedeni, *Libian* soyutlaşması sürecinde, başlangıçta farklı biçimlerin asimile edilmiş olmasıdır. Örneğin, mühür karakterlerinde “kuş” ve “balık” karakterleri farklı orijinal şekillere sahiptir; ancak balık kuyruğu ve kuş pençesi, *Libian* ve düz yazı hâline gelme sürecinde aynı “𩺰” şeklini almıştır (Huang P., 2006: 3).

Tablo 7. *Libian* Örnekleri

	Mühür Yazısı	Düz Yazı
Balık		
Kuş		

(Eğitim Bakanlığı Karakterlerin Varyantları Sözlüğü, 魚 balık ve 鳥 kuş maddeleri)

2.5.3. Karmaşık ve Basit Karakterler ile Resmi ve Basitleştirilmiş Karakterler

Tarihsel olarak yazı, resmî ve örfi veya basit karakterler olarak ikiye ayrılırdı. Modern zamanlarda bile Çin Yazısı Kültür Alanı'nda, bir karakteri yazmanın birçok farklı yolu vardır. Geniş anlamda, basitleştirilmemiş karakterlere, daha fazla vuruşa sahip olanlara, karmaşık karakterler (繁體字) denir. Daha az vuruşa sahip olanlara ise basit karakterler denir. Ancak, Çin Halk Cumhuriyeti 1956'da Çince karakter basitleştirme planını duyurdu ve resmî olarak Çince karakter basitleştirme hareketini teşvik etti. "Karmaşık Çince" ve "Basitleştirilmiş Çince" olarak adlandırılan çeşitli bilgisayar yazılımları kullanıldı (Huang, P., 2006: 1).

Mayıs 2002'de, Taipei Belediye Başkanlığı görevinde bulunan Ma Ying-jeou, Eğitim Bürosuna gönderdiği yazıda, *"Eğitim Bürosundan, Çince yazı tipi için hâlihazırda kullanılan 'Karmaşık Karakterler (繁體字) isminin 'Resmî Karakterler (正體字)' olarak değiştirilmesi için tüm belediye kurumlarına, okullara ve özel bilgisayar şirketlerine bir genelge göndermesini rica ediyorum"* dedi (Liu, S., 2011:101). Başka bir deyişle, şu anda halkın sıklıkla "Karmaşık Çince Karakterler" dediği karakterler, resmî olarak "Resmî Karakterler" olarak adlandırılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki akademisyenler ayrıca, yetkililer tarafından düzenlenen standart Çince karakterlerin, basitleştirilmiş Çince karakter şemasına dayandığını ve basitleştirilmiş karakterlerin standart normal karakterler olduğunu ifade etmiştir. Onlar için basit karakterlerle karşılaştırıldığında, basitleştirilmiş karakterler terimi, reform ve yükseltme anlamını içerir. Siyasi ve ideolojik anlaşmazlıklardan kaçınmak için, Huang Peirong gibi birçok Tayvanlı akademisyen, isim olarak "geleneksel karakterlerin" kullanılmasını savunmuştur. "Gelenek", eski çağlardan beri süregelen bir anlama sahip

olduğundan, İngilizce “Traditional Chinese Characters” kelimesini de karşılar (Tsao: 2007a: 5).

Genel olarak dil ve yazı, politika olarak her zaman bir ülkenin kalkınmasıyla yakından ilişkili olmuştur. Duyurular, kitap, makale, ulusal stratejiler, yazıt oyma ve hatta çeşitli sınavlarda standart olarak resmî karakterler kullanılır. Ortografi her zaman devletin büyük önem verdiği bir konu olarak görülmüştür.

3. BÖLÜM: TÜRKÇENİN YAZI TARİHİ

Türkler, tarih boyunca anayurtlarında ve yaptıkları akınlarda çeşitli topluluklarla ilişki kurmuş, bunlardan birçoğunu egemenlikleri altına almış, Şamanlıktan Müslümanlığa kadar art arda çeşitli dinleri kabul etmişlerdir. Bunun sonucu olarak da Türkçeyi yazmak için, dillerinin kuruluşuna uygun olsun veya olmasın çeşitli etkiler altında birçok yazı sistemi kullanmışlardır. Tekin (1997: 7), “*Tarih boyunca Türkler kadar çok alfabe değiştirmiş başka bir ulus ya da Türk dilleri kadar değişik alfabelerle yazılmış başka bir dil ailesi yoktur denilebilir...Türk dilleri, metinlerle izleyebildiğimiz yaklaşık 1300 yıllık tarihi boyunca, değişik dönem ve çevrelerde Köktürk, Soğd, Uygur, Mani, Brahmi, Tibet, Süryani, Arap, Grek, Ermeni, İbrani, Latin ve Kiril (Slav) Alfabeleri gibi başlıca 13 farklı alfabe ile yazılmıştır...Türk dillerinin yazımı için geniş ölçüde kullanılmış ve kullanılmakta olan alfabelerin sayısı yine de 5’ten az değildir: Köktürk, Uygur, Arap, Latin ve Slav*” diye belirtmiştir. Yukarıda sıralanan yazıların yanı sıra, Ülkütaşır (2009:15) Uygur Türklerinin Phags pa yazısını kullandığını da belirtmiştir.

3.1. ERKEN DÖNEM TÜRKÇE YAZIMI

Türkçenin yazımında kullanılan alfabeler konusuna gelince, Türklerce kullanılan alfabeler ve Türk olmayanların Türkçe yazarken kullandığı alfabeler ayırımına dikkat etmek gerekir. Türkçenin İlk Türkçe dönemine ait, Türklerce yazılmış metinler yoktur. Ancak Çinli Tarihçiler, vakayinamelerinde Türklerle ilgili bilgiler verirken kimi Türkçe özel ad ve ünvanları da Çin yazısıyla kaydetmişlerdir. Ayrıca 4. yüzyılda Çin’e gelen bir Hintli rahibin biyografisinde yer alan, Çin yazısıyla yazılmış bir beyitin de Hunca

olduğu görüşü genel olarak kabul görmüştür. Böylece, bildiğimiz kadarıyla, Türkçenin yazımında kullanılan ilk yazı, Çin yazısı olmuştur. Grek yazısı da Türkçenin yazımında kullanılan en eski alfabelerden biridir. Bu alfabeler, Türkçenin yazımında Türk olmayanlarca kullanılmışlardı. Türkçenin yazımında Türklerce kullanılan ilk alfabe ise bilindiği gibi eski Türk runik yazısı veya Orhon alfabesidir (Demir ve Yılmaz, 2014: 25-26).

3.2. ORHON TÜRKÇESİ DÖNEMİ

3.2.1. Runik Yazısı

Tekin (2016: 25), “*En eski Türk alfabesindeki harfler eski İskandinav runik yazısındaki harflere benzediğinden bu yazıya Batılı Türkologlar ‘eski Türk Runik yazısı’ adını da vermişlerdir. Bizde ise bu alfabe genellikle ‘Göktürk alfabesi’ ya da ‘Orhon alfabesi’ diye anılır*” şeklinde ifade etmiştir. Alfabenin kökeniyle ilgili meselede, Eker (2016: 164-165) en azından 15 görüşün sıralanabileceğini söylemiştir. Bunların en kabul göreni W. Thomsen’in Sami köken görüşüdür. Ancak bu alfabeye Türklerin de kimi katkılarda bulunduğu kabul edilir (Demir ve Yılmaz, 2014: 26-27).

3.3. UYGUR TÜRKÇESİ DÖNEMİ

Orhon Türkçesinden sonra karşımıza çıkan yazı dili Uygurcadır. Kullanılan alfabeler açısından en fazla çeşitliliğe sahip olan Türk yazı dilidir. Bu anlaşılır bir durumdur, çünkü Uygurlar başta Çin olmak üzere İran, Hint, Tibet gibi farklı kültürlerle ilişki

içindeydiler (Demir ve Yılmaz, 2014: 27).

3.3.1. Manihey Yazısı

Türklerin Orhon alfabesinden sonra kullandıkları alfabelerin biri (belki de birincisi) de Mani veya Manihey alfabesidir. Bu alfabe Maniheizm inancını benimseyen Uygurlar ve Uygur olmayan Maniheist Türklerce kullanılmıştır (Şirin: 2020: 40). Manihey alfabesi Türkçenin yazımı için Orhon alfabesinden daha az elverişli, Uygur alfabesinden ise daha çok elverişlidir. Manihey alfabesinde Türkçenin ünlülerini yazmak için başvuru olan sistem Uygur alfabesindeki gibidir. Manihey yazısıyla ünsüz sistemi bakımında karşılaştırıldığında, Soğd yazısının çok yetersiz kaldığı görülür (Tekin, 1997: 35; Şirin, 2020: 48).

3.3.2. Soğd Yazısı

Soğd yazısı, İran kavmi olan Soğdlara ait bir alfabedir. Soğdların eski Türklerle ticari, dinî ve kültürel ilişkisi olduğu bilinmektedir. Soğd alfabesiyle yazılmış Eski Türkçe Metinler küçük ve çok yıpranmış yazma parçalarından, daha doğrusu parçacıklarından ibarettir. O kadar ki bu yazma parçacıklarında bütün hâlinde tek bir satır bile bulunmadığı söylenmektedir. Soğd yazısı ile Türkçeye örnek olarak ancak tek tek kelimeler verilebilir (Tekin, 1997: 44; Demir ve Yılmaz, 2014: 27).

3.3.3. Uygur Yazısı

Türklerin “runik” yazıdan, yani Orhon alfabesinden sonra ve Arap alfabesinden önce

kullanmış oldukları alfabeler içinde en önemlisi, en uzun süreli olanı, hiç şüphesiz, Uygur alfabesidir. Devletleri olmadığı hâlde, dönemin ekonomisini ellerinde tutan Soğdların kullandıkları dil ve yazı, Türkler arasında itibar ve kabul görmüştür. Soğdlar da Türklerin kendilerine, dillerine ve alfabelerine gösterdikleri hoşgörü sayesinde zamanla Türkleşmişlerdir. Uygur alfabesinin kaynağını oluşturan Soğd alfabesi, Türkler arasına 8. yüzyılda girmiş ve kısa sürede Türkleştirilerek Uygur alfabesi adını almıştır. Türkçenin seslerini karşılaması bakımından zayıf kalan bu yazının Türkler tarafından kullanılmasının nedeni ticarîdir (Şirin, 2020: 48). Genellikle Uygur yazısı olarak bilinen ve Uygurlara mal edilen bu yazı önce belki de diğer Türklerce kullanılmıştır. 8. yüzyıldan başlayarak, Uygur devleti ortadan kalktıktan çok sonra bile, 17. yüzyıla kadar, Doğu Türkistan'dan İstanbul'daki Osmanlı sarayına kadar kullanılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 1473'te Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a karşı elde ettiği zaferden sonra yazdırttığı yarlık Uygur harfleriyle yazılmıştır.

Türk dili ünlüler bakımından zengin bir dildir. Bu yüzden Uygur yazısı Türkçenin tüm gereksinimlerini karşılayabilmekten uzaktı. Bu bakımdan Köktürk yazısından daha yetersiz kalıyordu (Şimşir, 2008: 2). Bu yetersizliğine karşın, yine de Uygur yazısıyla bir Türk yazısı geliştirilebilmiştir. Kaşgarlı Mahmut da Uygur alfabesinden “Türk yazısı” diye söz etmiştir. Bu alfabeyle yazılmış metinlerin çoğu Budizm, Maniheizm ve Hristiyanlıkla ilgili dinî metinlerdir (Tekin, 1997: 44-45, Demir ve Yılmaz, 2014: 27-28).

3.3.4. Brahmi Yazısı

Eski Türkçenin (Uygurcanın) yazımı için kullanılmış olan yazılardan biri de Brahmi yazısıdır. Bu alfabe, Hint kökenli bir yazıdır. Hindistan'da Sanskritçenin yazımı için kullanılan Brahmi yazısı, Budizm ile birlikte Orta Asya'ya gelmiş ve her şeyden önce Sanskritçe dinî metinlerin yazımı için kullanılmıştır. Bu yazıyı Orta Asya'da ilk kez kullanılanların Budist Toharlar veya Sakalar oldukları sanılıyor. Toharlar ve Sakalar Brahmi yazısına bazı yeni işaretler ilâve etmiş ve onu geliştirmişlerdir. Budist Uygurlar işte bu Toharlarca veya Sakalarca tadil edilmiş Brahmi yazısını almışlar, kendileri de bu yazıda bazı değişiklikler yapmışlardır (Gabain, 1950: 32; Tekin, 1997: 51). Uygur Türkleri de Brahmi yazısıyla, tıpkı Toharlar ve Sakalar gibi, daha çok Budizmi anlatan eserler yazmışlardır. (Şirin, 2020: 60). Budizmle ilgili metinlerin yanı sıra tıp ve takvim vb. konulardaki metinlerinde yazımında kullanılmıştır (Akar, 2005: 116; Demir ve Yılmaz, 2014: 28).

Brahmi yazılı Eski Türkçe veya Uygurca metinlerin değeri, konu veya içeriklerinde değil, yazılarının türü ve imlâ tarzı ile bu imlâ tarzının aksettirdiği şaşırtıcı telaffuz veya söyleniş özelliklerindedir. Gerçekten de A. von Gabain'in yayımladığı Brahmi yazılı Uygurca metinlerin dili, Uygur, Manihey ve Soğd alfabeleriyle yazılmış metinlerin dilinden çok farklıdır. Özetle, Brahmi yazılı Uygurca metinlerin dil özelliklerinin hepsini bünyesinde taşıyan bir Türk dil veya diyalekti yoktur.

3.3.5. Tibet Yazısı

Tibet alfabesi, 7. yüzyılın ilk yarısında Hindistan'a gönderilen Tibetli bir bakan tarafından Brahmi alfabesi örnek alınarak oluşturulmuştur. Tibetliler ile yakın ilişkiye

giren Koço ve Kansu Uygurlarının kullandığı bir alfabedir. Tibet yazı sisteminin Uygurlar tarafından kullanılmasına, Budizmin yayılması kadar, Tibet'in Doğu Türkistan topraklarını işgal etmek niyetinin bir sonucu olarak bakılabilir (Şirin, 2020: 64). Budizmin Uygurlar arasında yayılmasında etkili olan Tibetli Budist misyonerler, Uygurlara yazı sistemlerini de öğretmişlerdir. Bu ilişkilerin yoğunlaşmasının başlıca nedeni de Budizmdir (Tekin, 1997: 61-63; Demir ve Yılmaz, 2014: 28, Şirin, 2020: 64-67).

3.4. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ

Türk dili tarihinin metinlerle düzenli olarak izleyebildiğimiz en uzun dönemi, yaklaşık 1000 yıllık dönemi kapsayan Orta Türkçe dönemidir. Bu dönemi öncelikle dilde varyantlaşma açısından ele alırsak şu tespitlerde bulunabiliriz: 11. yüzyılda, Uygurcanın yerini alan doğudaki Karahanlı Türkçesi, 14. yüzyıldaki Harezmi-Kıpçak yazı dili üzerinden 15. yüzyılda Çağatay yazı diline dönüşmüş ve 19. yüzyılın sonuna kadar Asya Türklerince kullanılmıştır. Ancak Çağataycanın ortak yazı dili olması, 15.-20. yüzyıllar arasında dilde varyantlaşma olmadığı anlamına gelmez. Çağatayca bir *lingua franca* durumdaydı ve Arap alfabesi de varyantlar arasında oluşan seslik farkları önemli ölçüde örtüyordu. Çağatay yazı dilini kullanan bu topluluklarda da konuşma varyantsız değildi. Varyantlar arasındaki farkların giderek büyümesi ve Çağataycanın zamanla bir üst dile dönüşmesi sonucunda, konuşurlar kendi varyantlarını yazı diline dönüştürme yoluna gitmişlerdi. Benzer bir gelişme, Eski Anadolu Türkçesinden sonra Osmanlı yazı dilinin egemen olduğu batıda da yaşanmıştır. (Demir ve Yılmaz, 2014: 28-29)

3.4.1. Arap Yazısı

10. yüzyılın ortalarında İslamiyetle tanışan Karahanlılar Türkçeyi Arap harfleriyle yazan ilk Türk halkı olmuştur. Karahanlıların ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han, Samaniler ile mücadele etmiştir. 893'te Samaniler Taraz'ı ele geçirince Oğulcak merkezini Kaşgar'a taşıdı. Bir süre sonra yeğeni ve halefi Satuk Buğra Han Müslümanlığı kabul etti⁷ (945). Yerine geçen oğlu Musa (Baytaş) (956) kendilerinin bağlı bulundukları Doğu kağanlığını ortadan kaldırıp tüm Karahanlıları birleştirdi. Böylece Karahanlılar İslamiyeti kabul eden ilk Türk devleti oldular (Akar, 2005: 144).

Türkçeyi Arap harfleri ile ilk kez yazanların 10. yüzyıl ortalarında İslam dinini kabul eden Karahanlılar olduğu şüphesizdir. Karahanlı ve Müşterek Orta Asya Türkçesinin Arap alfabesiyle kaydedilmesi, başlangıçta Uygur alfabesiyle paralel şekilde gerçekleşmiştir (Şirin, 2020: 91). Ne var ki, ne 10. yüzyılın ikinci yarısından ne de 11. yüzyılın ilk yarısından kalma Arap harfli bir Türkçe Metne sahip değiliz. Bugünkü bilgilerimize göre Arap harfi ile yazılmış en eski Türkçe kelimeler ve metin parçaları (cümleler, manzum parçalar ve atasözleri) Kaşgarlı Mahmûd'un 1073'de tamamladığını bildiğimiz *Divanu Lügati't-Türk* adlı ünlü Türkçe-Arapça sözlüğündekilerdir. Ancak,

⁷ Oğulcak, Satuk'un amcasıydı. Satuk on iki yaşını doldurunca kendisinden önceki hükümdar çocuklarında bulunmayan çok güzel, gösterişli, zeki, zihni temiz, iyi anlayışlı, akıllı bir genç oldu. Bu sırada Buhara'dan bir kafil e geldi. Satuk onların getirdiklerini görmek, taşıdıklarından haraç almak için Artuc'a çıktı. Buranın valisi olan Nasr el-Sâmânî onu iyi karşıladı ve ikramda bulundu. Öğle vakti olunca Müslümanlar namaz kılmak için kalktılar. Satuk henüz kendisini takdir edilen saadetin farkında değildi. Namaz kılanlara uzaktan bakıyordu. Namazdan sonra, Nasr el-Sâmânî'ye yaptıkları şeyin ne olduğunu sordu. O da "Bize her gün böyle beş vakit namaz farz kılınmıştır." diye cevap verdi. Satuk "Bunu size kim farz kıldı?" diye sordu. Nasr, Allah'ı güzel isimleri, yüksek sıfatlarıyla anlatmaya başladı. İslamın farz ve sünnetlerini peygamberimizin dilinden sayıyor. İslamiyet'in güzelliklerinden ve menakıbından bahsediyordu. Beyt: "Onun sevgisi aşkı tanımadan önce geldi / Kalbimi boş buldu. Hemen oraya yerleşti." Nasr bunları anlatınca, Satuk "İşte Allah bu. O, ibadete ne kadar layık. Bu peygamber ne kadar doğru söylemiş, uyulmaya ne kadar layık. Bu din ne kadar güzel, kabul edilmesi ne kadar münasip." dedi. Allah'a ve Muhammed Peygamber'e iman etti. Dini (İslamiyet'i) kabul etti (Şeşen: 1998: 204-205; Ercilasun, 2016: 289-290).

bilindiği gibi, bu sözlüğün bize kadar gelen tek nüshası Kaşgarlı'nın kaleminden çıkan orijinal nüsha değil, Muhammed bin Ebi Bekr adlı İran asıllı bir müstensih'in 27 Şevval 664 (1 Ağustos 1265) tarihinde Şam'da tamamladığı kopyasıdır (Tekin, 1997: 75). Türkçenin yazıya geçirilmesinde hiç de elverişli olmamakla birlikte, Arap alfabesi Türkler arasında yüzyıllarca kullanılmıştır. Müslüman Türkler arasında Arap alfabesi yanında varlığını birkaç yüzyıl daha koruyabilen yalnızca Uygur Alfabesi olmuştur. (Tezcan, 1981: 42-43).

Orta Türkçe döneminde, iki temel yazı dili, Çağatay ve Oğuz varyantları, neredeyse 20. yüzyıla kadar bu alfabe ile yazılmışlar. Bugün Çin sınırları içinde kalan Yeni Uygurca, Arap alfabesiyle yazılmaya devam etmektedir. Ancak Orta Türkçe dönemi boyunca, daha sınırlı kullanılan başka alfabelerle de karşılaşırız.

3.4.2. Süryani Yazısı

İlk Süryani yazısı, Sâmi (Semitic) kökenli Arami (Aramic) yazısının işlek türünden çıkmıştır. İlk örnekleri Milâdi 1. yüzyıla kadar giden Süryani yazısının ünlü sistemi, 8. yüzyılda, harflerin altına ve üstüne konulan *harekeler*le daha da geliştirilmiştir. Süryani yazısının en önemli türlerinden biri *Estrangelo* yazısıdır. Batı Türkistan'ın *Semireçiye* (Yedisu) bölgesinde yaşayan bir kısım Türklerle İç Moğolistan'dan yaşayan Öngüt Türkleri hemen tamamıyla Hristiyanlığı kabul etmişlerdi. Hristiyan misyonerler, Türkler arasına 2. yüzyılda girmeye başlamışsa da bu dinin Türklerce tercih edilen Süryani koluna dayalı Nasturi mezhebidir. Bu yayılmada ticaret yolları önemli rol oynamıştır, çünkü din propagandaları kervan yolları üzerinde yürütülmüştür. Bunun yanı sıra,

Nasturiler, tıpkı Soğdlar gibi ticaretten iyi anladıkları ve hastalıkları tedavi edebildikleri için Türklere kendilerini kolayca kabul ettirmişlerdir. Nasturi inancını benimseyen Uygur Türklerinin bir kısmı, Hristiyan kültürüne ait çeviri faaliyetlerine girişmiştir (Şirin, 2020: 70). Issık gölünün batısında ve Çin sınırına yakın Mazar köyü yakınlarındaki eski mezarlıklarda Süryani yazısı ile yazılmış birçok Hristiyan mezar kitabeleri bulunmuştur. 13. ve 14. Yüzyıldan kalma bu kitabelerin çoğu Süryani dilinde, bir kısmı ise Süryani yazısı ile fakat tamamen Türkçedir (Tekin, 1997: 68-69; Demir ve Yılmaz, 2014: 30).

3.4.3. İbrani Yazısı

İbrani Yazısı, eski Sâmi alfabelerinden biri olan Arami alfabesinden çıkmıştır. “Asuri yazısı” da denilen bu alfabenin başlangıcı M.Ö. 5. yüzyıla kadar gider. Tarihteki Türk devletleri arasında Museviliği devlet nezdinde sadece Hazar devleti yöneticileri seçmiştir (Şirin, 2020: 77). Türk Dilli halklar içinde, İbrani alfabesi ile yazanlar Musevi Karayimler veya Karaylar olmuştur. *Karayim* veya *Karaim* adı Arami-İbrani kökenli gārā’īm kelimesinden gelir. “Yazı bilenler” anlamına gelen bu kelimedeki –īm çokluk ekidir. 19. yüzyılın sonundan itibaren Polonya Karayimleri Latin alfabesini, Rusya Karayimleri de Slav alfabesini kullanmaktadırlar (Tekin, 1997: 82-85; Demir ve Yılmaz, 2014: 30).

3.4.4. Grek Yazısı

Türkçenin veya Türkçe kelimelerin yazımında kullanılan ilk alfabelerden biri de Grek (Yunan) alfabesidir. Bugünkü bilgilerimize göre Grek harfleriyle yazılmış en eski

Türkçe kelimeler Ural Nehrinin Türkçe adı olan *Yayık* ile eski Türklerin cenaze töreni anlamında kullandıkları *yoğ* kelimesidir. Bunlardan *Yayık* adı ilk olarak ünlü İskenderiyeli astronom, matematikçi ve coğrafyacı Ptolemaios tarafından 2. yüzyılda kaydedilmiştir. Osmanlıcanın yazımında: Osmanlıca en eski Grek harfli metin, 15. yüzyıl ortalarında (1455 veya 1456) İstanbul patriği Gennadios Skholarios'un Fatih Sultan Mehmet'in emriyle hazırladığı, bu nedenle Gennadios İtikatnamesi diye de bilinen Hristiyan İtikatnamesinin Türkçeye çevirisinde kullanılmıştır. Türkçe konuşup Grek alfabesini kullanan Ortodoks Türk topluluklarına sadece Anadolu'da değil, Suriye, Balkanlar, Besarabya ve Kırım'da da dağınık olarak rastlanmaktadır (Şirin, 2020: 83). Yazıda Grek alfabesini en geniş ölçüde kullananlar, Anadolu'da yaşayan Ortodoks Hristiyan inancına sahip Karamanlılardır. Yunanca bilmeyen Karamanlılar dinî ve din dışı konulardaki kitaplarını Grek alfabesiyle yazmışlar ve yayımlamışlardır (Tekin, 1997: 105-107; Demir ve Yılmaz, 2014: 30).

3.4.5. Ermeni Yazısı

Türkçeyi Ermeni yazısıyla yazanlar, Ukrayna-Polonya Ermenileri ile Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti tebaası Ermeni asıllı Türklerdir. Ukrayna-Polonya Ermenileri kendi dillerini bırakmışlar, Türkçe konuşup, yazmaya başlamışlardır. Anadilleri olan Ermeniceyi kendi arzuları ile bırakıp Kıpçak Türkçesi ile konuşup yazan bu Ermenilerden Ermeni yazısı ile fakat Türkçe pek çok yazma eser ve belge kalmıştır (Tekin, 1997: 110-111; Demir ve Yılmaz, 2014: 30).

3.5. YAKIN ÇAĞ YENİ TÜRK DİLLERİ DÖNEMİ

3.5.1. Latin Yazısı

Türkiye Türkçesinin yazımında kullanılan en son alfabe, bilindiği üzere, Latin alfabesidir. Latin harflerinin Türkçenin yazımında kullanılması, genelde 20. Yüzyıl ile ilişkilendirilse de gerçekte bu harflerin kullanılması 14. yüzyıla kadar gider. Batıda, Türkçe yazmak için Latin harflerinin çok eskiden beri kullanıldığı bilinir. Avrupalılar, Türkçeyi Latin harfleri ile yazabilmek için çeşitli çevriyazılar kullanmışlar ya da denemişlerdir. Avrupalıların kullandıkları eski çevriyazılar Türkleri tanımak, Türkçeyi öğrenmek gereksinimlerinin sonuçlarıdır. Bu gereksinime ta Haçlı seferleri zamanında duyulmağa başlanmıştır denilebilir. İlk kez o dönemde Türklerle Avrupalılar kitlesel olarak yüz yüze gelmişler, birbirlerini az çok tanımışlardır. Ondan sonra olayların da zoruyla Avrupalılar, Türkleri daha yakından tanıma gereğini duymağa başlamışlardır. Belki Haçlı seferleri arasında Türkçenin Latin harfleriyle yazımı denemeleri yapılmıştır. Ama o dönemden elde böyle bir yazılı belge yoktur (Şimşir, 2008: 13). Bugün elde bulunan Latin harfleriyle yazılmış en eski Türkçe belge, 14. yüzyılın başında, aşağı Volga Bölgesinde yaşayan Kumanlar (Kıpçak Türkleri) arasında Hristiyanlığı yaymaya çalışan Fransiskan misyonerlerinin Türkçe öğrenerek dinî metinleri Kıpçak Türkçesine çevirdiği *Codex Cumanicus* (Kuman Elyazmaları) adı verilen bir kitaptır. Osmanlıcanın Latin harfleriyle yazımı ise ilk kez 1533'te gerçekleşmiştir. Filippo Argenti, İstanbul'daki yabancı tüccarlara kılavuz olmak üzere Latin harfleriyle *Regola del Parlere turcho* (Türkçe konuşma kuralları) adlı küçük bir konuşma kitabı yazmıştır. (Tekin, 1997: 87; Demir ve Yılmaz, 2014: 30-31).

3.5.2. Kiril Yazısı

Osmanlıca ve Türkiye Türkçesi dışındaki Türk dil ve lehçelerinin yazımında Arap alfabesinden sonra en geniş ölçüde kullanılan bir alfabe de Kiril veya İslav alfabesidir. Bu alfabe ile yazılan ilk Türk dili Çuvaşçadır. 14. yüzyılda Arap harflerini kullanan Müslüman Volga Bulgarlarının torunları olan Çuvaşlar arasına 18. yüzyıl başlarında Hristiyanlığı yaymak için giden Rus misyonerleri bu dili Rus harfleri ile yazmışlardır. Bugün eski SSCB'deki bütün Türk dilleri Kiril alfabesi ile yazılmaktadır. (Tekin, 1997: 128-129; Demir ve Yılmaz, 2014: 31).

3.6. YAZI DEĞİŞTİRME VEYA KABUL ETME NEDENLERİ VE FAKTÖRLERİ

Tekin (1997: 7), “Türk dillerinin 1300 yıl gibi pek de uzun sayılamayacak bir süre içinde bu kadar farklı alfabelerle yazılmış ve yazılmakta olmasının Türk Halklarının göçler ve fetihler nedeniyle çok geniş coğrafi alana yayılmış, türlü uygarlık çevrelerine girip çıkmış, değişik din ve kültürleri benimsemiş ve kabul etmiş olmaları ile açıklanabileceğini” ileri sürmüştür. Şirin (2020: 24), Türk toplumlarının alfabe benimsemesine, hatta onlara alfabe benimsetilmesine sadece inanç sistemlerinin değil, ticarî, siyasal ve sosyal bazı olayların da yol açtığını belirtmiştir.

Tekin'in ve Şirin'in bu ifadesinden yazının değiştirilmesine neden olan birkaç faktör sıralanabilir.

1. Coğrafi ve etnik, kültürel ve ticari değişim faktörleri. Örneğin: Soğd yazısı, Tibet

alfabesi

2. Teknolojik belgeleme faktörü: İlacı ve takvimi belgeleyen Brahmi yazısı gibi
3. Dinî etki: Manihey yazısı, Arap yazısı, Süryani yazısı, İbrani yazısı, Grek Yazısı, Tibet yazısı.
4. Ulusal sosyal faktörler: Ermeni yazısı
5. Yazı gelişimi: Soğd yazısından Uygur yazısına
6. Siyasi faktörler: Sovyet iktidarı altındaki Kiril yazısı, Latin alfabesi
7. Eğitim ve dil faktörleri: Arap alfabesinin Latin harfleriyle değiştirilmesi
9. Teknolojik gelişme faktörü: telgraf, baskı

3.7. ARAP YAZISININ GELİŞİMİ VE ISLAHI

Arap yazısının menşeinin, Hicaz'ın dışında ortaya çıktığı ve Hicaz'a daha sonra intikal ettiği belirtilmişti (Aktan, 1988: 62-63). Milâdi dördüncü asrın başlarında, klasik Arap yazısının henüz teşekkül etmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Arap yazısının Araplar arasında yayılmaya başlamasını, İslâmiyetten önceki döneme istinat etmek doğru olacaktır. Fakat Arap yazısındaki hızlı gelişmenin ancak İslâmiyetten sonra meydana geldiği düşünülmektedir. Arap yazısı, İslâmiyetin ilk devirlerinde, henüz ilkel bir durumdaydı.

Sadece Arap yazısında, bazı eserler ortak bir şekilde ifade ediliyor ve sesin takdiri okuyucuya kalıyordu. Mesela: ح şekli de *ce*, *ha*, *hu* sesleri veriyordu. ط, ص, س, ر, د,

ع vb. şekiller de ayrı ayrı iki sesin karşılığı olarak kullanılıyordu. Bu durumun, yazana biraz kolaylık sağlayacağı muhakkaktır. Ancak okuyana getireceği güçlük daha fazladır. Â, î, û uzun seslerini temsil eden işaretlerin bulunmayışı da okumayı güçleştirmekteydi. Aynı şekilde kısa seslileri gösterecek işaretlerin olmayışı Arap yazısının okunmasını güçleştiren diğer bir husustu. Buna örnek olarak كتب yazısını ele alalım. Bu yazı cümle içerisinde yerine göre:

كتب ketebe (yazdı)

كتب kütibe (yazıldı)

كتب kütüb (kitaplar)

şeklinde okunabilir. Hepsi de “ktb” harfleriyle yazılan bu kelimelerin kısa sesli harflerini takdir etmek okuyucuya kalmaktadır (Aktan, 1988: 63). Bu hâliyle Arap yazısı eksik ve kusurlu idi. Hatta nokta ve harekelerin bulunmayışı, tarihte bazı yanlışlıklara bile sebep oldu. Mesela, Hz. Osman, Mısırlılara bir şahsın görevlendirildiğini yazdığı mektubunda, “onu kabul ediniz” manasına gelen فاقبلوه (fakbelûhu) cümlesini kullanmıştır. Fakat mektubu okuyan kimse, bu kelimeyi yazılıştaki değişmeyen, ancak manası “onu öldürünüz” demek olan “Faktüluhu” şeklinde okumuş ve telafisi imkânsız bir hata işlemiştir (Danişmend, 1960: 7; Meriç, 1977: 114, Aktan 1988:62-63).

Arap harflerinin tümü eskiden noktasızdı. Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere nokta ve harekeden yoksun olan bu yazıyı doğru okumanın garantisi yoktur. Daha sonra, belki de Süryani alfabesi örnek alınarak, Arap yazısında birbirine çok benzeyen harfleri ayırt edici noktalar kullanılmaya başlanmıştır. Noktalı Arap harfleri İslamiyet’in ilk

yıllarında kullanılmış olduğuna göre alfabedeki bu yeniliğin daha Cahiliye döneminde yapılmış olduğu tahmin edilebilir (Tekin, 1997: 73). İslamiyetten sonra, başta Kur'an-ı Kerim'in doğru okunmasını sağlamak arzusuyla, Arap yazısına birtakım eklemelerde bulunulmuştur. Hicri birinci asrın ilk yarısı geçtiği hâlde Kur'an noktasız ve harekesiz olarak yazılıyordu. Daha sonra bu noktalar, harfleri birbirinden ayırabilmek için kullanılan diğer noktalarla karıştırılmasın diye, yazıda kullanılan mürekkebin renginden başka bir renkte mürekkeple konulmaya başlanmıştır. Arap alfabesindeki hareke sistemi (fetha, zamme, sükûn, sedde ve medd), 8. yüzyılda El-Halil ibn Ahmet el Ferahidi tarafından oluşturulmuştur (Şirin, 2020: 93). Arap yazısının gelişmesinde ve yayılmasında en büyük iki etken, şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'in yazı ile tespit edilmesi ve İslamiyetin kısa zamanda Arap Yarımadası'nın dışına taşmasıdır.

İranlılar İslamiyeti kabul edip dillerini Arap yazısı ile yazmaya başlayınca Farsçanın ihtiyacına göre alfabeye 4 harf daha ilave etmişlerdir. İranlıların icadı olan bu harfler şunlardır: پ (p), چ (ç), ژ (j) ve گ (kâf-ı Farisi denilen ince g). Böylece, İranlıların kullandığı Arap alfabesindeki harf sayısı, lâmelif hariç, 32'ye yükselmiştir (Tekin, 1997: 73).

3.8. TÜRKLERİN ARAP HARFLERİNİ KABULÜ VE İMLA SORUNU

İranlılardan sonra İslamiyeti kabul eden Türkler de ne Arapça ne de Farsçada bulunmayan ک (k, geniz n'si) için harf icad etmişler (*kâf-ı nûnî* veya *sağır kef* denilen üzeri üç noktalı *kef*), böylece alfabedeki harf sayısını, *lâmelif* hariç olmak üzere, 33'e çıkarmışlardır. Ancak, bu harfin sadece Batı Türkleri veya Osmanlılarca kullanıldığını,

Doğu Türkçesinde ve ondan gelişen Çağataycada geniz n'sinin, Uygurcada olduğu gibi, nûn ve kef (ك) harfleri ile yazıldığını yeri gelmişken hemen hatırlatalım (Tekin, 1997: 73). Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcanın yazımında Arap alfabesi kullanılmıştır. Diğer alfabelerle yazılmış standart yazı dilinin gelişmesinde, özellikle başlarda yazım, Uygur yazı geleneği ve Arap-Fars yazı geleneği olmak üzere iki ayrı yazı geleneğinin izlerini taşır. Bu geleneklerin yazıya yansımaları şu şekilde özetlenebilir:

Uygur Yazı Geleneğinin Etkileri:

1. Ünlülerin yazıda gösterilmesi,
2. ñ sesinin gösterimi için *ng* (*nun* ve *kef*) grubunun kullanılışı,
3. art ünlülü kelimelerde de *sin* harfinin kullanılışı: *saķın*,
4. ç için *c* (cim) ve *p* için *b* (be) kullanımı: *ac=aç*, *taba=tapa* “e...doğru”,
5. eklerin kök ve gövdeden ayrı yazılışı: *eksük süz*.

Arap-Fars Yazı Geleneğinin Etkileri:

1. Ünlülerin yazıda gösterilmeyişi: *ygrmi=yigirmi* “yirmi”,
2. nazal ñ sesinin gösterimi için *kef* harfinin kullanılışı,
3. art ünlülü kelimelerde *sad* harfinin kullanılışı,
4. ç için çim ve *p* için pe harflerinin kullanımı,
5. eklerin kök ve gövdeye bitişik yazılışı,
6. *tenvin* kullanımı (Mansuroğlu, 1959: 162; Demir ve Yılmaz, 2014: 96).

İslamiyet, Türkler arasında dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesi ve

ezberletilmesi yoluyla hızla yayılmış ve dille birlikte kültürel baskı da artmıştır. Türkçe, millî benliğinden uzaklaşmaya başlamıştır. Din dili sayılan Arapça ve edebiyat dili olarak kabul edilen Farsçadan dilimize pek çok kelime girmiş ve alfabe tesiriyle gramer kuralı geçmiştir. 15. yüzyıldan sonra Arap bilim adamlarının İstanbul'a taşınması ile birlikte dilimize, Arapça ve Farsça kelime ve terkipler hızla girmeye başlamıştır. Arap alfabesinin tesiriyle ve Arap bilim adamlarının gördüğü itibar sebebiyle Arapça kelime, ek ve bazı kurallar dilimize girip Türkçeyi öz benliğinden uzaklaştırmıştır (Karakuş, 2006: 15-25).

4. BÖLÜM: TARİH BOYUNCA SİNOFER ÜLKELERİNİN YAZI GELİŞİMİ

4.1. ÇİNCE KARAKTERLERİN GELİŞİMİ

Çin Yazısının ilk stili *jiaguwen* (甲骨文)’dır. *Jiaguwen*, kaplumbağa kabukları ve sığır kürek kemikleri üzerine kazınmış bulunan yazılardır. 1899 yılında Pekinli bir imparatorluk akademisi âlimi Wang Yirong (王懿榮) tarafından keşfedilmiştir. Bulunan kabukları ve kemikleri incelediğinde Shang (商) Hanedanlığının varlığının kanıtları bulunmuştur. Kemikler dışında kazılarda üzerinde Shang Hanedanlığına ait yazıların olduğu bronz eşyalar da bulunmuştur. Bu yazılara ise “*jinwen* (金文)” denmektedir. *Jinwen* ve *Jiaguwen* birbirine oldukça yakındır (Yolaç, 2016: 31-34).

Çin yazısı, *Jiaguwen* ve *Jinwen*’dan sonra, *zhuanshu* (篆書), *lishu* (隸書), *kaishu* (楷書) gibi aşamalardan geçip evrimleşerek bugünkü hâlini almıştır. Resim yazılarından çizgiler şekline dönüşen Çin yazısı “kare karakter” (方塊字) olarak da bilinir. Tüm Çin’i bir araya getiren Qin Hanedanlığının “yazıda birlik” (書同文) politikası sonucunda Zhou Hanedanlığının yazı stili temelinde düzenlemeler yaparak bu yazıyı yaygınlaştırmıştır. *Zhuanshu* (篆書 seal script) adı verilen mühür yazısında düzenli bir yazım vardır. Çizgiler ve eğimler düzgündür, imler basitleştirilmiştir ve kenar çizgilerinin konumu belirgindir. Büro yazısı, *zhuanshu*’nun alt grubunda yer alan *küçük mühür yazısının* (小篆) hızlı bir biçimde yazılmış şeklidir. “*Shuowen Jiezi*” (說文解字) sözlüğü de *xiaozhuan* yazısı temel alınarak derlenmiştir. *Lishu* (隸書 clerical script) adı verilen büro yazısı, “Qin Hanedanlığı büro yazısı” ve “Han Hanedanlığı büro yazısı”

olarak iki bölüme ayrılmıştır. Qin Hanedanlığı büro yazısında önceki yazılardaki yumuşak tutum ve *xiaozhuanyazısının* ifade biçimi daha belirgindir. Han Hanedanlığı büro yazısında ise yazıdaki sonradan başlayan sert tutum resmi biçimde geliştirilmiştir. Çin yazısının temel çentikleri bu yazıda şekillenmeye başlamıştır (Kantaş, 2003: 4-6).

Kaishu (楷書 regular script) adı verilen düz yazı, Doğu Han Hanedanlığı ilk dönemlerinde görülmeye başlanan bir yazıdır. Şekil olarak köşeli ve çok düzgün olan düz yazı, Wei (魏) (220-266) ve Jin (晉) (265-420) Hanedanlığı döneminden günümüze kadar gelen ve 1000 yıldan fazla kullanılan Çin yazısının alt yapısını oluşturmuştur. Düz yazının sonrasında oluşan *xingshu* (行書 semi-cursive script) adı verilen yarım bitişik yazı ve *caoshu* (草書 Cursive script) adı verilen bitişik yazı, yapı bakımından iki yazının da (büro yazısı ve düz yazı) ortak özelliklerini taşımaktadır. Yapısı zor anlaşılır ve zor hatırlanır olduğundan ileriki dönemlerde sadece sanatsal amaçlı bir yazı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kantaş, 2003: 6-8).

4.2. JAPONCANIN KANJI OKUNUŞU MESELESİ İLE KANA

4.2.1. Japon Yazılarının Gelişimi

Japoncaya, Japoncada *nihongo* ya da *nippongo* denir. *Nihongo* kelimesi Japon Çağdaşlaşma Hareketinden (*Meiji Ishin*) sonraki dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır. Japonlar *nihongo* kelimesini uluslararası alanda kullanmaktadırlar. Ana dillerine ülke içinde *millî dil* (国語 *kokugo*) demektedirler. Japoncanın söz varlığında olan sözcükler *wago* (和語), *kango* (漢語), *gairaigo* (外來語), *konshugo* (混種語) olmak üzere dörde ayrılır. *Wago*, Japonca kökenli sözcüklere verilen addır. *Kango*, Çince'den türemiş

sözcüklerin kullanımı ve *kanji* ile birlikte Japoncaya giren sözcüklerdir. Bu sözcükler günümüz Japonca söz varlığının 60%'ını oluşturur (Yavuz, 2006: 13). Avrupa ve yabancı dillerden Japoncaya giren sözcüklere *gairaigo* denir. *Konshugo* ise *wago+kango*, veya *wago+gairaigo* gibi iki sözcük türünün bileşimi ile ortaya çıkan sözcüklerdir (Tsao, 2007:20).

Japon yazı sistemi, *kanji* ismi verilen Çince Karakterlerden ve *kana* (仮名) ismi verilen fonetik bir hece yazısından oluşmuştur. *Kana* ismi verilen yazı biçimleri *manyogana*, *hiragana*, *katakana* olmak üzere üçe ayrılır. *Manyogana* (万葉仮名), Çince karakterlerin Japonca okunuşlarına dayanarak oluşturulan fonetik imlere denir. Japonca'yı fonetik olarak temsil etmek için geliştirilen ilk bilinen sistem *kana* sistemidir. Çince karakterlerin anlamlarına bakmaksızın Japonca ve Çince sesletimlerinden ses değeri olarak yararlanılan bu yazı biçimi, en erken M.S. 5. yüzyılın ortalarından beri kullanılmaktaydı (Hu, 2015). *Manyogana* adını, *manyogana* ile yazılmış, Nara döneminde (奈良時代) M.S. 759'dan bir süre sonra derlenen Japon şiirlerinin en eski koleksiyonu olan *Manyoshu*'dan (万葉集) almaktadır. 9. yüzyılda bazı Çince karakterler kullanılarak *hiragana* ve *katakana* yazım biçimleri oluşturulmuştur. Her iki yazı biçimi de başlangıçta 50 karakterden oluşmasına karşı günümüzde 46 temel karakterden oluşmaktadır.

Japonya'nın yazı geleneğinde, Heian döneminde (平安時代 M.S. 794-1185) *hiragana* ve *katakana* yazı biçimlerinin oluşturulması ile, *kana kanji* ile karışık bir yazı olan *kana majiribun* da oluşturulmuştur. Bu yazı biçimi üç gelişim aşamasından geçmiştir. İlk olarak Eski Çince yazı dili ile yazılan yazının yanında *kana*, gayri resmi kullanımdaydı.

Sonra Nara döneminde ana metinde *kanji* büyük biçimde, Japoncanın dilbilgisi eklerini gösteren manyogana küçük biçimde yazılmıştır. İmparatorun fermanı veya törende okunan dua, *kanji* ile ancak Japonca cümle dizisine uygun bir şekilde yazılmıştır. 10. yüzyıldan itibaren ise *kanji* ve *kanan*ın statüsü yavaş yavaş dengelenmiş ve moderne benzer olan *kana kanji* ile karışık yazıyı oluşturmuştur (Li ve Yu: 2018, 26-28). Meiji döneminde matbaada sıradan edebi kitaplar veya dergiler neredeyse hepsi *kana kanji* ile karışık yazılmıştır (Yada, 2014: 7).

Günümüz Japon yazısında kullanılan birçok isim, fiil, sıfat Çince karakter ile bu isim, fiil ve sıfatların çekimleri, ekler, zamanlar *hiragana* yazım biçimi ile yazılmaktadır. Zarflar Çince karakterler ile yazılırken aynı zamanda *hiragana* ile de yazılabilir. Günümüz Japoncasında *hiragana* alanı daha geniştir. *Katakana* genel olarak Çince dışında yabancı dillerden alıntı kelimelerin yazımında kullanılır. Anlamı kuvvetlendirmek, vurgulamak amacıyla *katakana* kullanımı da görülmektedir. Çincenin Japonca üzerindeki etkisi, Latin ve Yunan kökenli kelimelerin İngilizceye etkisi gibidir. Her karakterin bir ya da daha fazla anlamı vardır. İngilizcede *su* üç farklı kelime ile yazılır: *Hydr*, *aqua*, *water*. Japoncada karakterlerin pek çok farklı sesletimi olmasına karşın tek bir görünümü vardır (Yavuz, 2006: 16).

Japoncada pek çok sesteş kelime vardır. *Kanji* kullanımı sesteş kelimelerin ayırt edilmesini sağlar, çünkü her kelime farklı karakterden oluşur. *Kanji* kullanımının Japonca yazı sisteminde şu faydaları vardır:

1. Her karakterin kendine özgü biçimi, sesletimi ve anlamı vardır.

2. Bütün karakterler anlamlı sözcüklerdir.
3. Her karakterin belli bir şekli olduğu için seseş sözcükler ayırt edebilir.
4. Karakterler başka karakterlerle yan yana gelerek yeni sözcükler oluşturur.
5. Bileşik kelimelerin anlamları, onları oluşturan karakterlerin anlamlarından çıkarılabilir.
6. Her karakterin birden fazla sesletimi vardır.

4.2.2. Japoncadaki *Kanji* Okunuşu Meselesi

Kanji, 5. yüzyıl'da Kore yoluyla Budist rahipler tarafından Çin'den Japonya'ya getirilmiştir. *Kanji* Japon diline girdiğinde Çince'deki *On* okunuşu (音読み *onyomi*, fonetik okuma) ve karakterlerin kelime anlamlarının Japoncada önceden beri kullanılan *kun* söylenişi (訓読み *kunyomi*; semantik okuma) olarak ikili bir telaffuza sahip olmuştur.

On (音) okunuşları Çin'den hangi devirde geldiğine göre üç gruba ayrılır:

1. *Goon* (吳音): “Wu okunuşu”nu Şanghay'ın (上海) kenarında Yangtze Nehri (揚子江) aşağısındaki Wu bölgesi kullanmaktadır. Kore yarımadasından geçerek Japonya'ya 6. ve 7. yüzyıllarda Budizm ile ilgili yazılarla girmiştir. Genelde Budizm terimlerinde kullanılır.
2. *Han'on* (漢音): “Han okunuşu” en sık kullanılan ve en üretimsel olanıdır. Japonya'ya 7. ve 8. yüzyıllarda Çin'e giden Japon Misyonları ve öğrencileri aracılığıyla girmiştir. Çin'deki Tang hanedanlığı döneminin sesletimine dayanır.

3. *Toon* (唐音): “Tang okunuşu” Song hanedanlığı dönemi ve sonrasında kullanılan sesletime dayanır. 9. yüzyıl sonlarda Çin’de savaş olduğu için Japon misyonerlerin tayin edilmesine son verildi. Çin ve Japonya arasındaki kültürel alışveriş de kesilmiş oldu. 11. yüzyılda tüccarlar ve Budist rahipler aracılığıyla kültürel alışveriş gayriresmî şekilde tekrar açılmış oldu. O zamanlar Çin’den ihraç edilen her şey “To” (唐 tang) ismi ile ifade edildiği için, bu dönemde ve sonraki dönemlerde Japoncaya giren sesletime “toon” adı verildi. Genelde yabancı kavram ve terimlerde kullanılır. Japoncaya 13. yüzyılda girmiştir (Li ve Yu: 2018, 23-24, Tsao2007a: 12, Yavuz, 2006: 20).

Tablo 8.Japoncadaki Kanji Okunuşları

	Goon 呉音	Han'on 漢音	Toon 唐音
京	Kyō	Kei	Kin
Örnek	京都 (きょうと) /Kyōto/	京阪電車 (けいはんでんしゃ) /Keihan densha/	北京 (ぺきん) /Pekin/
Anlam	Şehir adı	Osaka, Kyoto ve Shiga Eyaletlerinde bir Japon demiryolu işletmecisidir.	Şehir adı
明	myō	mei	min
Örnek	灯明 (とうみょう) /Tōmyō/	文明 (ぶんめい) /Bunmei/	明朝体 (みんちょうたい) /Minchōtai/
Anlam	Lamba	Uygarlık	Tipografide bir tür harf karakteri

4.2.3. Japonya'daki İmparatorluk Sınavları

Japonya, Doğu Asya'da Çince konuşmayan ülkeler (Kore ve Vietnam dâhil) arasında Çin İmparatorluk sınavını ilk uygulayan ülkedir, aynı şekilde en erken kaldıran ülke de yine Japonya'dır. Japonya'da Çin kamu sınavlarının ilk kez ne zaman uygulandığı ile alakalı kesin bir tarih yoktur. Wolfram (1986:38) Çin memuriyet sisteminin yedinci yüzyılın başlarında kabul edildiğini ifade ederken, bu sınavlara hazırlamak için açılan ve *Daigaku-ryo* (大學寮) adı verilen Konfüçyüsçülük Akademisinin en azından M.S. 671 yılından beri var olduğunu da ifade etmektedir (Spaulding, 2015: 9; F. Kaçer ve M. Kaçer, 2018: 727). Bununla birlikte fiiliyatta daha çok merkezi akademilerde okuyan ve mevcut resmi görevlilerin çocuklarının daha ayrıcalık oldukları görülmektedir (Liu, H., 2007: 497). Başlangıcından itibaren tek bir imparatorluk ailesinin⁸ varlığı, belli dönemlerde dışa kapalılık, Japonya'nın belli bir soyutlanma ve homojenlik içinde gelişmesine yol açmıştır. Dolayısıyla her ne kadar Çin ile kültürel alışverişlerinin uzun bir tarihi olsa da Japonya, bu hususta hep seçici davranmış, her yeniliği almamıştır (Meyer, 2014: 1-6). Bu durum imparatorluk sınavlarının gelişimini ve varlığını da etkilemiştir. Kalıtımsal ayrıcalıkların Çin ideallerinden daha güçlü olması, 10. yüzyılda üniversitelerin ve eğitimin etkisini zayıflatarak sınavların ortadan kalkmasına neden olmuştur (Beasley, 2000: 52). Yaklaşık üç yüzyıl devam eden sınavlar, diğer ülkelere kıyasla oldukça az bir süre sürdürülmüştür (F. Kaçer ve M. Kaçer, 2018: 727-728).

4.2.4. Japonya'da Latin Harfleri Tarihi

Japonca yazı sisteminde *Romaji* adı verilen Japonca Latin harfleri, 16. yüzyıl ortasında

⁸ Hâlen sembolik iktidarını koruyan Japonya İmparatorluk Ailesi (Yamato Hanedanlığı) dünyanın en eski monarşisidir.

Cizvitler'in⁹ dinî hareketleri ile Japonya'ya girmiştir. 1549 yılında St. Francisco de Xavier (1506~1552) Japonya'ya girdikten sonra 40 sene sürecinde Latin harfleriyle yazılan kitaplar görülmüştür. Bu kitaplar, yalnızca dinî kitap değil, bununla birlikte, yabancı papazların Japonca öğrenmesi için hazırlanan ders kitapları, sözlük ve dilbilgisi, hatta Japon edebiyatı vb. kitaplar da bulunmuştur. Batı kültürünü öğrenmiş bazı bilginler *kanji*yi çok tenkit etmiştir. Örneğin, Arai Hakuseki'nin (新井白石) *SeiyoKibun* (西洋紀聞 Batılılar Kayıtları, 1715) kitabında şu iddiasını savunmuştur;

“Batılıların harfleri ancak yirmi civarında, bütün sesleri kayıt eder, ayrıca yazıyı sarf etmeden genişçe ifade etmektedir. Hiçbir sesin eksik kalmaması bu dünya için bir mucizedir. Çince karakterlerin sayısı on bini aşkın olduğundan, bilgin olmayan tanıyamaz, ezberleyemez. Bununla birlikte sesi olan ama karakteri olmayan kelimeler de bulunmaktadır, bunları çözmeye çok gayret eder, ancak nafiye” (Tsao, 2007a:15-16).

4.3. VIETNAM: *CHŨ HÁN* ve *CHŨ NÔM*

M.Ö. 3. yüzyılda Viet kabileleri, Çin'in Kanton şehrinden Orta Vietnam'a kadar uzanan Nam Viet Devletini kurmuşlardır. M.Ö. 111 yılında Nam Viet Devleti yıkılınca, Vietler Çin hâkimiyeti altına girmiştir. Tang Hanedanlığı'nın son yıllarında Çin, büyük toplumsal kargaşa ve huzursuzluk ortamına sahne olmuştur. Vietnamlılar bu fetret dönemi sonrasında M.S. 939 yılında bağımsızlıklarını kazanmıştır. Fakat, Vietnam yine Çin'in hükümdarlığını tanıyıp Çin himayesi altında kalan bir özerk devlettir. 1407

⁹İsa Tarikatı (Latince: Societas Iesu) adıyla anılan bir Hristiyan tarikatı.

yılında Çin tarafından tekrar alındı ise de kısa bir süre sonra 1427 yılında tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur.

Yaklaşık bin senelik bağımsızlığa sahip olan Vietnam, Çin hükümdarlığını tanıdığından dolayı, Çin'deki siyaset ve kültürel gelişmelerden oldukça etkilenmiştir. Çince karakterler de çok erken Vietnam'a ithal edilmiştir. *Chữ Hán* (字漢) ismi verilen Çince karakter, siyasette, hükümette, Çin imparatorluk bürokrasi sınavlarında, akademi ve klasik edebiyatta yaygın biçimde kullanılıyordu. Vietnamca ise günlük yaşamda kullanılmaktadır. Vietnamcanın yazı dili olmadığından dolayı, konuşma dili ve yazı dili gittikçe uzaklaşmıştır. Gerçi Çin'e karşı yaklaşık bağımsızlığını kazansa da, Vietnam derebeylik tarihi boyunca devlette resmi yazı sisteminde sadece Çince karakter ve Klasik Çin yazı dili kullanılmıştır (Tiun, 2014: 4).

Vietlilerin ulusal yazısı *Chữ Nôm* (字喃), 13. yüzyıla kadar görünmemiştir. Sinosfer ülkeleri genelinde ulusal yazıların yavaş gelişmesi yaygın bir olaydır. Kazanılmış hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla, ulemanın (genellikle) muhafazakâr bir yapısı olmuştur. Siyasetle eğitim otoritesine bağlı Çince karakterler ve klasik Çince kullanılması, yerel yazının ihmal edilmesine vesile olmuştur. (Cheng veTiun, 2001; Chiun, 2005). *Chữ Nôm*, Çince karakterleri temel alan ve Çince karakterler yöntemiyle oluşturulan bir yazıdır. *Chữ Nôm*'u tanımak ve yazmak için, Çince karakter bilgisine sahip olmak gerekir. *Chữ Nôm*, esasen Çince karakterlere ek bir yazıdır. Başka bir deyişle, Standart Çince karakterlerden ziyade ekstra bir Çince karakter sistemi sayılabilir. Bu zorluklar yüzünden *Chữ Nôm*, Kore'deki *Hangul* veya Japonya'daki *kana* gibi halk arasında yaygınlaşmamıştır (Guo, 2016). Çince karakter geleneğini bilen

ulema, bu ek yazıya önem vermektense kutsal Çince karakterleri kullanmıştır. *Chữ Nôm* genel olarak halk edebiyatı, yerel Vietnam şiiri, Budist sutraların çevirisi ve Çince karakterin yorumlanmasında kullanılmıştır (Nguyen, 1999). *Chữ Nôm*'un tarih sahnesine çıkışı, Vietnamlıların millî kimliklerinin kademeli olarak yükselmesi ile ilgilidir. 1788-1792 yılında Vietnam kralı Nguyễn Huệ (阮惠), devletin idari eğitimde, Çin usulü imparatorluk sınavlarında ve törenlerde Vietnamca ve *Chữ Nôm*'unkullanılması gerektiğini emretmiştir. *Chữ Nôm*, Vietnamlıların ulusal yazısı olduğu ve devletten destek gördüğü hâlde, Çince karakterler ile denk duruma gelememiştir.

4.4. KORE: *HANGUL*

15. yüzyıla kadar Koreliler kendi dilleri olan Koreceyi Çince karakterler ile yazıya aktarsalar da, sonra kendi alfabelerini yaparak Kore alfabesini kullanmaya başladılar. *Chosun* Krallığı'nın bilge krallarından *Sejong*, halkın, o dönemde resmi olarak kullanılan Çince karakterleri öğrenmekte zorluk çektiğini düşünmekteydi. Bundan dolayı, halkının kendi dertlerini yazarak resmi olarak başvuruda bulunamamasına üzülen Kral, yeni bir alfabe sisteminin gerekliliğine dikkat çekti ve 1443 yılında Koreceye uygun bir alfabe yapılmasını emretti.

Vatandaşlarımın, yabancı kökenli olan Çince karakterlerin Kore anlamlarını bulmakta yetersiz kaldıklarını, ifadelerini bu karakterlerle açıklamakta güçlük çektiklerini, biliyorum. Bu nedenle, vatandaşlarım duygu ve düşüncelerini ifade edememektedirler. Bu zorlukları yok etmek, vatandaşlarımın duygu ve

düşüncelerini kolayca ifade edebilmeleri için 28 harfli bir dizi oluşturduk. Bu harfleri öğrenmek çok kolaydır. Bu harfler aynı zamanda yaşam kalitesini yükseltecek, duygu ve düşüncelerini açıklamakta zorluk çekmeyeceklerdir (Çev: Atacan, T.Y., 5).

Yapılan çalışmalar neticesinde “*Hunmin jeongeum*” (訓民正音 Hunmin Congım) yani “halka doğruları öğreten ses” manasına gelen *Hangul* adlı alfabeyi geliştirmiştir. Bu alfabe ilk zamanlarda eğitimde ve resmi işlerde kullanılmamıştır. Ama halk kendi arasında bu alfabeyi kullanmıştır. Çünkü ulema böyle basit bir alfabenin eğitimde kullanılmasını zararlı bulmuştur. Her ne kadar o zamanki ulema bu yeni alfabeyle ısınamasa da, yıllar içinde kullanımı yaygınlaşan *Hangul*, bugün hem Güney Kore’nin hem de Kuzey Kore’nin resmi alfabesidir. 19. yüzyıl sonlarında Kore Kralı *Gojong* (高宗 고종), eğitim, sosyal, devlet yönetimi ve ekonomi vb. alanlarda çeşitli reformlar yapmıştır. 1894 yılında, bin yıldır yapılagelen Çin usulü imparatorluk bürokrasi sınavları kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra, *Gojong* “*Yasa maddeleri ve resmi metinlerde esas olarak Hangul kullanılmalıdır, gerektiğinde Çince karakterler veya Çince karakterler ile Hangul karışık biçimde yazılabilir*” emrini vermiştir (Taylor, 1995: 259; Lee, 2000: 43).

5. BÖLÜM: YAKIN GEÇMİŞTE TÜRK YAZI DEVRİMİ

5.1. YAZI SORUNUNUN UYANIŞI

Tarihte Arap alfabesiyle ilgili ilk eleştirel yaklaşım, Arap felsefecisi Kındî'nin öğrencisi Türkistanlı fıkıh bilgini Ahmed İbn Tayyib es Serahsi (11. yüzyıl) tarafından getirilmiştir (Şirin, 2020: 93). Türkçe açısından Arap alfabesindeki eleştirisel yaklaşımı, ilk defa 17. yüzyılda Kâtip Çelebi ile görürüz ve kendisi bu yazının yetersizliğinden söz ederek “*Herkes onaylar ki, müddet-i ömründe doğru yazılmış bir kitap öğrenememiştir.*” Açıklamasını yapmıştır (Karal, 1978: 63; Demican, 2000: 113). Onun gibi başka Türk yazarlarının da Arap yazısının eksikliğini görebilmiş olmaları olasıdır. Ancak yazı konusunda gerçek uyanış Tanzimat döneminde başlar (Şimşir, 2008: 18).

Osmanlı yöneticileri tarafından imparatorluğun çöküşünü durdurabilmek için devleti ve kurumları yenilemek, çağa uydurmak gereği duyulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılılaşma süreci, imparatorluğun temeli sayılan müesseseleri sarsacak değişik kavram ve fikirleri de beraberinde getirmiştir. Vatan, millet, hürriyet ve eşitlik gibi Batı kaynaklı yeni kavramlar, oralara gönderilen öğrenciler ve Türkiye'de yeni açılan okullar vasıtasıyla Osmanlı aydınları arasında gittikçe kıymet kazanmaya başlamıştır.

Avrupa'da gelişen ve 19. yüzyılda milliyetçi hareketlerin doğuşuna yol açan millet fikri, Avrupalılarla ve Avrupai fikirlerle temas kuran Türk aydın ve devlet adamları tarafından göz ardı edilemezdi. Çünkü İmparatorluk sınırları içerisindeki bütün etnik ve dinî gruplar arasındaki bağları sağlamlaştırmak isteyen bazı Osmanlı aydınları olmuştur.

Türk aydınlar göre, Avrupa'daki bu milliyetçi teorileri uygulamak için, Türk millî benliğinin yeniden canlandırılması ve “Türk” kelimesine itibar kazandırılması gerekiyordu. Bu yüzden, birçok Türk bilgini kendi dil, tarih ve kültürünü araştırıp geliştirmeyi şerefli bir vazife saymışlardır. Batı kültürüne yönelmiş bir İmparatorluk'ta, düşünce hayatının ilerlemesi ve millî eğitimin yayılması, ancak sade bir dilin kullanılmasıyla gerçekleşebilir. Devlet işlerinin yürütülmesinde eski, karışık ve zor bürokratik dil anlayışının yerine, daha basit ve daha açık bir dil kullanılması fikrini taşıyan Tanzimat öncüleri, bu işin takipçisi olmuşlardır. Çünkü yeni eğitim sisteminin ve devlet idaresinin yeni alanlara yayılması isteği, Türkçenin kolay anlaşılır, kolay öğrenilir ve her şeyi ifade edebilir bir dil hâline gelmesini gerekli kılmıştı. İşte bu inançla, Türkçeyi sevmek, onun büyüklük ve üstünlüğüne inanarak varlığını korumak, onu yabancı dillere karşı ezdirmemek ve sadeliğini sağlayarak (sadeleştirerek) güçlü bir edebiyat dili hâline getirmek, Tanzimatçıların varmak istedikleri önemli hedeflerden biri olmuştur (Öksüz, 2016: 13-14).

5.2. DİLİN SADELEŞMESİ VE YAZI

Yazı dilinin sadeleşmesi yolunda ilk adımı atan Reşit Paşa'dır. Reşit Paşa, eğitimin halk arasında kolayca yayılabilmesi için, bilim ve sanat kitaplarının herkesin anlayabileceği bir dille yazılmasına önem vermiştir. Bu sebeple Ahmet Cevdet Paşa'ya, “Encümen-i Dâniş” hakkında bir mazbata hazırlatmıştır. Ayrıca Ahmet Cevdet Paşa tarafından Takvim-i Vakayî gazetesinde bu konuyla ilgili beyanname yayınlamıştır (Levend, 1949: 81). Devleti yenilemek, çağa ayak uydurmak için, önce ordudan başlanır. Yalnız ordunun değil, sivil yönetimin de değiştirilmesi gerekmektedir. Askerî okullardan sonra

yeni sivil okullar da açılır. Belirgin bir programları olmasa bile, Tanzimatçılar, eğitimin önemini fark etmişlerdir. Yeni eğitim denince iş yazı sorununa dayanır. Alfabe sorunu, önce eğitim sorunuyla birlikte ya da bu genel sorunun bir parçası olarak ortaya çıkar. Arap yazısı tartışılmaya başlanır (Şimşir, 2008: 18).

Osmanlı Devleti içerisinde alfabe konusunda birçok aydın tarafından değişiklikler önerilmiştir. Arap harflerinin değiştirilmesiyle ilgili ilk ciddi tartışmalar ve girişimler, Antepli Münif Efendi tarafından başlatılmıştır. 1851 yılında Ahmet Cevdet Paşa, *Kavaid-i Osmaniye* adlı kitabını yayınlar. Burada yazı sorununa da değinir. Türkçede bulunup da Arap harfleriyle gösterilemeyen sesler için yeni bir yazım yolu aranması gerektiğini belirtir. Münif Paşa 11 Mayıs 1862’de kurucusu olduğu “Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye”de verdiği bir konferansta Arap harflerine yeni bir şekil vermek, *bunların ıslahını cihetinegidilmek, yazılış ve okunuşlarını kolaylaştırmak* düşüncesini ortaya atmıştır. Münif Paşa’nın sahibi olduğu ve başmuharrirlerini yaptığı *Mecmua-i Fünûn* (yıl, 2 1270/1868, sayı 14, s. 74-77) dergisindeşunları söyler: “*Avrupalıların yazılarında müşkilât-ı mezkûre (bu zorluklar) olmadığı misillü (gibi) usûl-i talimiye dahi mümkün mertebe tahsil olunduğundan, altı-yedi yaşındaki çocuklar pekâlâ okuma-yazma öğrenmekte ve zükûr-u nisâdan (erkek ve kadından), uşak ve amele gürûhuna varıncaya kadar ifade-i merama müktedir olacak derecede kitâbet (iyi, yanlışsız yazma) tahsil ederler, yazı yazmayı öğrenirler*”¹⁰. Münif Paşa, Latin harflerinin kolayca okunup yazılmasındaki faydaları belirtmekle birlikte dilimizdeki kelimeleri munfasıl (ayrık) harflerle, bitişirmeden (yani huruf-ı munfasıla ile) yazma yolunu tercih ettiğini de

¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için, *Mecmua-i Fünûn*, “Eser-i Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye”, sene 2, İstanbul 1280-1868, sayı 14, s. 67-77’ye bakınız. Adı geçen cemiyet, 1860 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Münif Efende (Paşa), bu mecmuanın “*Herkesin anlayacağı surette sehl-ül ibâre olmak üzere*” kaleme alınacağını ilk sayıda bildirmişti.

söyler (Ülkütaşır, 2009: 17-18).

Harflerin ıslahı için bir girişim de Azerbaycanlı tiyatro yazarı Mirza Fethali Ahunzade tarafından yapılmıştır. Okuryazar oranının düşük olmasının sebebini Arap harflerine bağlayan Ahunzade, Ali Münif Paşayla aynı fikirdedir. Konferanstan 14 ay sonra Ahunzade Fethali, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye bir tasarı sunmuştur. Bu tasarıda; Arap harflerinin zorluğu, Arap harflerinin kullanılması için dinî bir zorunluluk olmadığı ve yeni bir yazı sisteminin alınabileceği belirtilmiş, ancak Cemiyet bir rapor hazırlayarak, yüzyıllardır kullanılan bir yazının değiştirilmesinin zor bir iş olduğu sonucuna varmıştır. Kimi aydınlar Latin harflerinin kabulünü desteklemeyerek bazı işaretler kullanıp sesli harfleri çoğaltmakla imla sorununun çözümlenebileceğini ileri sürmüşlerdir. Huruf-i munfasıla yani harflerin ayrı ayrı yazılmasını öneren aydınlar arasında Celal Sahir, Dr. Milaslı İsmail Hakkı, Dr. Necmeddin Arif, Cihangirli M. Şinasi ve eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu bulunmaktadır (Ülkütaşır, 2009: 22-23).

5.3. TEKNİKLER İLE ALFABE MESELESİ

5.3.1 Matbaa

Osmanlı Devleti'nde 1727 yılında matbaanın kurulması, Türkçenin önem kazanmasında etkili olmuştur. 18. yüzyılın ilk yarısında, orduya teknik eleman yetiştirmek amacıyla sivil okullar açılmış ve bu okullarda dersler Türkçe olarak verilmiştir. III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde askeri okullarda, çeşitli Avrupa dilleri arasında Türkçeye de yer verilmiştir (Tongul, 2004: 105). Tanzimatla birlikte tartışılmaya başlanan alfabe

sorununun ortaya konmasında, olgunlaştırılmasında ve çözüm önerilerinin üretilmesinde ise basın ve gazetecilerin önemli bir yeri vardı.

Tanzimat döneminde yetişen ilk Türk aydın kuşağı, bilgilerini, birikimlerini, fikirlerini halka yaymak amacıyla basın-yayın konusuna büyük önem vermiş ve ilk sivil gazetecilik girişimleri de bu dönemde başlamıştır. Basın-yayın hayatının doğmasıyla birlikte, ülkedeki okuma-yazma, dil, eğitim ve kültür sorunları gündeme gelmiş, dolayısıyla bu konulardaki en önemli araç olan alfabe ve dil aydınlar arasında tartışılmıştır (Tansel, 1985: 16). Namık Kemal, basın hayatına atıldığı yıllardan başlayarak gazetelerde, yazdığı makalelerde ve mektuplarında Arap harflerinin iyileştirilmesini savunurken, yazı değişikliğine, özellikle Latin harfleri kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu dönemde tartışmalara katılanlar arasında Ebüzziya Tefik, Hüseyin Cahit, Şemseddin Sami, Halit Ziya ve Mahmut Esat Efendi de yer almıştır (Tongul, 2004:106).

5.3.2. Telgraf

Matbaanın yanı sıra Osmanlı'yı yazı üzerine düşünmeye sevk eden bir diğer unsur da esas olarak Tanzimat döneminden sonra Avrupa'dan gelen *telgraf* teknolojisidir. *Osmanlı Posta ve Telgraf Nezareti*, belli alanlarda da olsa, Latin yazısını resmen kullanır. Kırım savaşı sırasında başkent İstanbul, telgraf telleriyle Avrupa'ya bağlanır. O günlerden sonra telgraf da Türk toplum yaşamına girer. Telgrafı getirenler, Türkçenin telgraf haberleşmesine elverişli olmadığını ileri sürerler ve Osmanlı Devleti'ne

Fransızca'yı telgraf dili olarak kabul ettirirler (Şimşir, 2008: 34). İslamcılık anlayışını savunan aydınlar, Latin alfabesiyle yazmayı reddetseler de telgrafla iletişimin kolaylığını takdir ettiler. Hükümet, telgraf vasıtasıyla fermanı çeşitli yerlere süratle ulaştırabildiği gibi, muharebe meydanından haberleri de süratle alabilmektedir.

5.4. ARNAVUTLARIN YENİ YAZISI

Osmanlılar arasında Arap yazısını bırakıp Latin yazısını kabul etme yolunda ilk adımı Türklerden önce Arnavutlar atmışlardır. Yazı konusunda bir “yol ayrımına” gelindiğini, Arap yazısı ile Latin yazısı arasında bir seçim yapmak ve Latin yazısını seçmek gerektiğini Türk aydınları arasından Arnavut kökenli aydınlar kavramışlardı. 1860’larda Türk aydınları yazı tartışmalarına devam ederlerken İstanbul’daki Arnavut aydınlar tartışmaları bir kenara bırakıp işe koyulmuşlardır. Yeni bir Arnavut alfabesi hazırlamak düşüncesini Osmanlı Maarif Nezaretine benimsetmişlerdir. Türklerin kullandığı Arap yazısını değiştirmek şöyle dursun, birazcık düzeltmeye bile pek yanaşmayan Osmanlı Maarif Nezareti, Arnavutlar için yeni bir alfabe hazırlanması fikrine ses çıkarmamıştır (Şimşir, 2008: 38-39).

1910 yılında Tiranlı Arnavutlar, Latin harflerini kullanmak için sadrazamlığa başvurup izin istemiştir. Başvuru Şeyhülislama gönderilerek fikir sorulmuştur. Ancak bu dönemde Arap harflerinin sanki Allah tarafından gönderilmiş olduğu, onunla okuma yazmanın dinin gereği olduğu gibi bir inanç, öte yandan; Latin harfleri kabul edilirse, eski bilim ve kültürümüzün mahvolacağı, eski ile olan bağlarımızın büsbütün kopacağı fikri yaygındır (Ülkütaşır, 2009: 28). Dolayısıyla, Tiranlı Arnavutların başvurusuna

verilen cevapta; Kuran’ın Arap yazısından başka bir yazı ile yazılamayacağı ve okullarda okutulamayacağı bildirilmiştir. Hüseyin Cahit, aynı yıl Tanin gazetesinde yazdığı “Arnavut Hurûfatı” başlıklı yazıda özetle; kullanmakta olduğumuz harflerin Türklük ve Müslümanlıkla ilgisi olmadığını, Türklerin kendi yazılarını bırakıp bunları sonradan kabul ettiğini, şimdiki Arap harflerinin Peygamber zamanında bile kullanılmadığını, Arnavutların Latin yazısını kullanmalarına izin verilmesini, engel olmak bir yana, mümkünse bizim de bu yazıyı kullanmamızın yerinde bir hareket olacağını yazmıştır (Tongul, 2004:108).

5.5. PRATİK BİR GİRİŞİM VE ETKİLERİ

Aydınlar arasındaki düşünce ve uygulama önerileri dışında, askeriye içinde de yeni harflerle ilgili uygulamalar görülmüştür. Enver Paşa, Harbiye Nazırlığı döneminde (1914’den kısa bir süre önce) yazı reformu işine girişmiş fakat başarılı olamamıştır. “*Ordu Elifbası*”, “*Hatt-ı Cedid*” veya “*Enver Paşa Yazısı*” gibi çalışmalarda, bu yarım kalmış reform hareketi askerliğe ait birtakım yazışmalarda kullanılmış fakat bu girişimden eski alışkanlıkları bozduğu ve bu yüzden işleri geciktirdiği şikâyetleri üzerine vazgeçilmiştir (Ülkütaşır, 2009: 26). Huruf-ı Munfasıla girişimlerinin başarısız olmasının nedenleri; bu konudaki önerilerin mantıklı bir temele dayanmaması, farklı bir nitelik taşınamaması ve öğrenimde kolaylığı sağlayamamasıdır (Tongul, 2004:107). Enver Paşa yazısının iflası aslında Arap harflerinin ıslahıyla bir yere varılamayacağının resmî bir göstergesi olmuş, daha köklü çözümlere ihtiyaç hissedilmiştir. Diğer taraftan Enver Paşa’nın bu iyi niyetli girişimi ilk yenileşme ve batılılaşma hareketinden beri duyulan ihtiyacın ne kadar derinleştiğinin de bir göstergesidir.

Yine devlet baskısı olmakla birlikte, 1910-1911 yıllarında Latin yazısı iyice savunulabilir duruma gelmiş, II. Meşrutiyet döneminin ilk beş yılında (1908-1913), bu konudaki tartışmalar ve fikirler daha da yayılmıştır. Bunda; “Maarifin terakkisi”, “Halkın cehaletten kurtarılması” konularının bir devlet politikası olarak kabul edilmesinin rolü büyüktür. Kılıçzade Hakkı ve arkadaşlarının çıkardığı Hürriyet-i Fikriye dergisinde, “Latin Harfleri” başlığı altında bütünüyle Latin harflerinin kabulünü destekleyip öneren bir seri makale yayınlanmıştır. Bu makalelerden bazı örnekler şöyledir:

“..... madem ki esaslı bir inkılâp yapılacaktır, gayri mükemmel ve uydurma harflerle Araplıktan çıkmış bir elifba yerine, her cihetçe mükemmel ve hususiyle el yazısında daima sadeliğini ve ittisalini muhafaza edebilen Latin harflerinin kabulü hem kestirme bir yol olur, hem de bunu takip edecek makalelerimde sırası geldikçe söyleyeceğim çeşitli faideleri temin eder...”

“.....şeyhülislâm yahut Fetva Emini hazretlerinden şu sualime bir cevap almayı pek arzu ederdim. Fransızlar, İslamiyet’in esaslarını pek makul bularak milletçe ihtida etmek istiyorlar. Acaba onları Müslüman edebilmek için o pek zarif dillerinin Arap harfleriyle yazılması şart-ı esasi mi ittihaz edilecek? “Evet” cevabını beklemediğim hâlde alırsam kemal-i cesaretle, “Siz bu zihniyetle dünyayı Müslüman edemezsiniz” mukabelesinde bulunurum. Hayır, “beis yok” cevabını alırsam, biz Türklerin de Latin harflerini kullanmamıza müsaade bahşeder bir fetva veriniz, ricasını

serdedeceğim. Hayır, Fransızlar ne kadar az Arap iseler, biz de o kadar az Arabız.” (Hürriyet-i Fikriye, Mart-Nisan 1914; Tongul, 2004: 108-109).

Harflerin ıslahı ve değiştirilmesiyle ilgili ilk resmi teşebbüs Maarif Nezaretinde kurulan “İmla Komisyonu” ile 1909’da olmuştur. Bu yönde Recaizade Mahmut Ekrem önderliğinde 1911’de “İslah-ı Huruf Cemiyeti” adlı bir dernek kurulmuştur. Bir başka dernek ise, Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa liderliğinde 1912’de kurulan “İslah-ı Huruf Encümeni”dir. Derneklerin ortak özelliği, harflerin ve imlanın ıslahıdır (Ülkütaşır, 2009: 32-33).

5.6. İDEOLOJİK KİMLİK ÇATIŞMASI VE “ZAMANI DAHA GELMEMİŞTİR”

Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarında ortaya çıkan Türk milliyetçiliği, dönemin aydınları arasında, kültürün en önemli ifade ve anlaşma aracı olan dilin ve yazının millileştirilmesi eğilimini ön plana çıkarmıştır. Dönemin önemli düşünürlerinden Ziya Gökalp özellikle dil konusunda, Arapçaya karşı Türkçeyi savunanların başında yer almış ve “..... *farzımuhal olarak birtakım müstebitçe kanunlarla İstanbul ahalisi bu acayip yazı diliyle konuşmaya başlamış olsaydı bile bu yazı dili gerçekten millî dil olmazdı*” diyerek bütün Türkiye’ye bu dilin zorla kabul ettirilemeyeceğini savunmuştur (Albayrak, 1989: 476).

I. Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ve Türk Kurtuluş Savaşı’nın başarıyla alfabe konusundaki tartışmalar da yeni bir boyut kazanmıştır. Millî Mücadele zaferle

sonuçlandıktan kısa süre sonra, Cumhuriyet yönetimi, her konuda ülkenin içinde bulunduğu sorunlara çözüm getirme çabasını başlatmıştır (Albayrak, 1989: 479). Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Arap alfabesinin ıslah edilmesi konusundaki tartışmalar, Cumhuriyet'in ilanından sonra, yerini Latin harflerinin kabul edilmesi konusundaki tartışmalara bırakmıştır.

Millî Mücadele zaferle sona erdikten ve Ankara'da millî hükümet kurulduktan sonra, Cumhuriyetin ilanından birkaç ay önce, 21 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlığında toplanan "Millî İktisat Kongresi", bir kalkınma çabasıyla, ekonomik ve sosyal birçok meselenin müzakeresine yol açmıştı. İşte bu müzakereler arasında Latin harflerinin kabulü hakkında, kongrenin işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı tarafından bir önerge verildi. Fakat bu, özellikle başkanın "Latin harfleri İslam birliğini bozacak" gerekçesi ile şiddetle karşı çıkmasıyla genel toplantıda okunmayarak reddedildi (Ülkütaşır, 1998: 42).

Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün yeni harfleri kabul edeceğini beyan ettiği zamana kadar geçen süreçte yeni alfabe taraftarlarıyla Arap alfabesi taraftarları arasında gazeteler aracılığıyla tartışmalar yaşanır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak Atatürk ve arkadaşlarının üzerinde en yoğun çalıştıkları konuların başında, eğitimin gelmesinin nedenlerinden biri, hızlı gelişme isteği idi. Atatürk, harf değişikliğini, Türk kültürünün millileşmesi ve gelişmesini amaçlayan girişimin büyük adımı, bir parçası olarak görüyordu (Tongul, 2004: 111). O günler, yeni kurulan Türkiye için kritik bir geçiş dönemi idi. Saltanatın kaldırılmasının yankıları hâlâ devam etmekteydi. Nitekim İzmir'den Hüseyin Cahit'in, neden Latin harflerinin alınmadığı konusundaki soruya Gazi, "... .. zamanı daha gelmemiştir." diye cevap vermişti (Atay, 1984: 563). Atatürk,

Latin Harfleri ile ilgili düşüncelerini 1908'den bir iki yıl önce Bulgar Türkolog Manolof'a söylemiş, sonra bu sözleri Arif Necip Kaskatı, Cumhuriyet gazetesinde (19.8.1948) Manolof'tan duyduğu gibi anlatmıştı: “Batı uygarlığına girebilmemize engel olan yazıyı atarak kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle Batılılara uymalıyız.” demiştir Mustafa Kemal (Özerdim, 1978: 19).

Harf Devrimi'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beş yıl sonra, 1928 yılında gerçekleşmesi tesadüf değildir. Dilin işlevi açısından bakıldığında, duyguları ifade etme ve iletişim işlevine ek olarak, kültürün sembolik bir işlevi olarak dil daha önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Arapça konuşan Hristiyanlar ile Rumca konuşan Müslümanlar arasındaki farklılık, milliyette, dilde değil, dindedir. Din kavramı yazılara yansır. Arap alfabesi bir sembol olarak Osmanlı-İslam kültürünü taşır. Tanzimat dönemi ve Meşrutiyet döneminde milliyetçi ideolojinin değişmesi ve millî dil eğitim politikasının yaygınlaşmasıyla birlikte dilin sadeleştirilmesi tartışmaları giderek Osmanlı-İslam kimliğinin yapısını değiştirmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Türk-İslam kimliğiyle yeniden oluşturuldu. Osmanlı döneminde dil tartışmasında, Osmanlı kültürüne karışan Arap ve Fars kültür unsurları ortadan kaldırılmış, Türkî unsurlar sadeleştirilmiş olsa da temel değer ve dinî inanç olarak İslam, hâlâ halkların manevi direğidir. Arap yazısının kullanılması da Müslümanların bir sembolüdür (YE, 2014: 68) . İşte bu nedenle Kongre başkanı Kâzım Karabekir Paşa, 5 Mart 1923 tarihinde *Hakimiyet-i Milliye* (sonra *Ulus*) gazetesinde “Latin Harflerini Kabul Edemeyiz” başlıklı bir demeç vererek bu konudaki düşüncelerini kamuoyuna da açıkladı. Kâzım Karabekir Paşa'nın basında yer alan bu demecinden sonra “Alfabe ve imla” meselesi yeniden canlanmıştır (Şimşir, 2008: 57-59).

5.7. TÜRKİYE DIŞINDAKİ TÜRKLERİN ETKİSİ

Türkiye'nin dışında Mayıs 1922'de, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de, “Yeni Türk Elifba Komitesi” adlı bir komite kuruldu. Bu komite, Türk dili için Latin alfabesine dayanan yeni bir Türk alfabesi hazırladı. Tarihi çok eskilere dayanan Oryantalist çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere 1873 senesinde Paris'te bir Doğu bilimciler Kongresi toplanmış idi. Bu kongre her üç yılda bir dünyanın farklı bir ülkesinde toplanmakta ve doğu bilimciler bir araya gelerek bir anlamda yapılan çalışmaları ve gelinen noktayı değerlendirmekte idiler. Doğu bilimi için artık bağımsız bir çalışma alanı hâline gelen Türkoloji için 1900'lü yılların başından beri ayrı bir kongre düzenlenmesi fikri, Türk soylu olan ve olmayan Sovyet Türkologlar ile Avrupalı, özellikle de Alman ve Macar Türkologlar arasında oluşmaya başlamıştı. Bakü Türkoloji Kurultayının hazırlıkları 1924 yılında başlamıştır. 1926 senesinde 26 Şubat-6 Mart tarihleri arasında yapılan Kurultayda tartışılan konular şu başlıklar altında toplanabilir: 1. Alfabe sorunu 2. Yazım sorunu 3. Terim sorunu 4. Öğretim sorunu 5. Akraba ve komşu dillerin karşılıklı ilişkileri 6. Edebi dil ve ortak edebi dil sorunu 7. Kök dil teorisi ve Türk dilinin tarihi sorunları (Buran, 2009:435-438).

Halid Said Hocayev'in hatıralarından oluşan kitabına göre Yeni Türk Alfabesi komisyon üyeleri, Moskova hükümetinin desteği ve sağladığı imkânlarla Türk topluluklarının yaşadığı coğrafyaları dolaşırlar (Hocayev: 2006, 5-6). Gerçekte Sovyet hükümetinin amacı, Türklerin lehine sonuçlanacak bir çalışma değildir. İlk etapta Arap alfabesinin kaldırılması istenmektedir. Latin alfabesi meselesi, bilinçli bir şekilde Kiril alfabesine geçmenin bir adımı olarak ileri sürülmüştür. Moskova, Türkiye'nin Latin kökenli Türk alfabesine geçeceğini tahmin etmemektedir (Morkoç, 2011: 1545).

5.8. LAİK TÜRKİYE VE DİL ENCÜMENİ

Harf Devrimi'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beş yıl sonra uygulanmasının nedeni aslında o dönemin siyasi-sosyal-kültürel ortamıyla ilgiliydi. Saltanatın kaldırılması, Ankara'nın Başkentolmasından, Laikliğin Anayasaya girmesine kadar siyasi devrimler, Hilafetin kaldırılması, Şapka ve Kıyafet Devrimi, Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması gibi dinî ve toplumsal devrimler, Milletlerarası Takvim ve Saatin, Yeni Rakamların Kabulü ve Ölçülerde Değişiklikler gibi kültürel devrimler olmak üzere pek çok Atatürk Devrimi yapıldıktan sonra, teokratik ve çok uluslu Osmanlı Devleti'nin etkisi gittikçe azalmış ve yerini ulus devlet Türkiye'ye bırakmıştır. Yurtta laik düzenin kurulması ve S.S.C.B'deki Türklerin Latin kökenli alfabeyi kabulü doğrultusunda Türkiye'de Latin harflerinin kabul edilmesine hükümetçe 1927 yılında karar verildiği anlaşılmıştır. 1928 yılına bu kararla girilmiştir (Özerdim, 1984: 21).

Zaten 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü, 26 Aralık 1925'te Uluslararası Saat ve Takvimin kabulü, 17 Şubat 1926'de Medeni Kanunu'nun Kabulü, 20 Mayıs 1928'de Uluslararası rakamların kabulü, zaman ve şartlar itibariyle Latin harflerine geçiş konusunda önemli bir açılım sağlayamayan Türkiye Cumhuriyeti'nin, artık Latin harfleri konusunda harekete geçeceğinin işaretleridir. 23 Mayıs 1928'de Maarif Teşkilatına bağlı olarak çalışacak olan bir Dil Encümeni oluşturan Mustafa Kemal, Arap harflerinden, Latin alfabesine dayalı yeni Türk harflerine geçiş çalışmalarını resmen başlatmıştır (Kısıklı, 2010: 124). Maarif Vekilliğinin teklifi üzerine, “lisanımızda Latin harflerinin suret ve imkân-ı tatbikini düşünmek üzere” başta Falih Rıfkı Atay olmak üzere dokuz üyeden toplanacak bir “Dil Encümeni”nin kurulması, Bakanlar Kurulu'nun 23 Mayıs tarihinde yaptığı toplantıda kabul edilmiştir. Bu yeni

heyetin ilk işi kendini, biri alfabeye biri de dilbilgisiyle uğraşmak üzere iki ayrı gruba ayırmak olmuştur (Levend, 1972:401).

Arap kökenli alfabeden Latin kökenli alfabeye geçmek üzere Maarif Vekilliğinde dokuz kişiden oluşan bir heyet meydana getirilmiş ve bu heyet 26 Haziran 1928’de Millî Eğitim Bakanlığı binasında, Talim ve Terbiye odasında toplanarak çalışmalarına başlamış ve ilk iş olarak alfabe ve gramer raporlarını hazırlamıştır. 41 sayfalık Elifba Raporu’na imza atan üye listesinde Dil Heyeti adı görülmektedir. Dil heyeti, 12 Temmuz günü yaptığı toplantıda, alfabe projesine son biçimini vererek yeni Türk alfabesinin tamamlandığını Anadolu Ajansı ve basın aracılığıyla duyurmuştur. Dil Heyeti’nin Alfabe Raporu’nun yeni harflerle ilgili bölümü 31 Temmuz günü Vakit gazetesinde yayımlanmıştır. Raporun tümü de 1928 Ağustos başında kitap olarak İstanbul’da basılmıştır. “Dil Heyeti’nin ilk görevi Türk diline en uygun abeceyi saptamaktı.” (Merdivenci, 1980: 56) Daha sonra ön prensipler tespit edilmiştir. Buna göre düzenlenecek alfabe;

1. Çift harf bulundurmayacak,
2. Millî bir Türk alfabesi olacak,
3. Seslerin uluslararası değerini değiştirmeyecek,
4. İşaretli harflere mümkün olduğu kadar az yer verecekti.

En uygun olan 3. Maddeye göre Avrupa’da kullanılan bütün alfabeler toplanmış ve incelemişti (Bağdemir, 2020:8-10).

Latin alfabesinde Türk dilinin bütün sesleri bulunmamaktadır. Mesela, Türkçenin ünlülerini yazıya dökebilmek için 1928’de klasik Latin alfabesinin beş ünlü (a, e, i, o, u) de yetersizlik göstermiştir, komisyon Almanların kullandığı “ö” ve “ü” harflerini kabul

ettikten sonra “ı” harfini icat etmek zorunda kalmıştır (Dilaçar, 1958: 540)

Bu sesleri karşılamak için ya çift harflerin kabul edilmesi ya da birkaç tek harfe işaretler eklenmesiyle yeni şekillerin yaratılması zorunluluğu vardır. Örneğin Türk dilinde ç sesi için İspanyollar ch, İngilizceler ch, Fransızlar tch, Almanlar tsch, İsveçliler tj, Macarlar cs, Polonezler cz harf birleşimlerinden yararlanmışlardır. Türk alfabesinin düzenlenmesinde ise “ç, ş” harfleri için “alttan çengel bitiştirme”, “ğ” harfi ise “üstten yay çizme” yöntemi kullanılmıştır (Bağdemir, 2020: 32-33).

5.9. DİL DEVRİMLERİNDE SİYASİ LİDERLER

Harf Devrimi’nin yapılmasında liderler büyük bir etkiye sahip olmuştur. Temmuz ayının sonlarına doğru, Falih Rıfkı, Mehmet Emin ve Ahmet Cevat, Dolmabahçe Sarayı’na gelerek, Mustafa Kemal Paşa’ya alfabe raporunu sundular. Paşa, yeni yazıyı uzun uzun inceledikten sonra, Falih Rıfkı’ya yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündüklerini sordu. Atatürk, on beş yıllık veya beş yıllık kısa iki teklifin olduğunu öğrendikten sonra, “bu ya üç ayda olur ya hiç olmaz” dedi (Atay, 1984: 440).

9-10 Ağustos 1928 gecesi Atatürk tarihi Gülhane söylevini verdi. Şunları söyler: *“Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Arkadaşlar, bizim güzel, ahenktar zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir.”* (Şimşir, 2008: 160). Böylelikle Atatürk, eski yazının yerine yeni Türk alfabesinin alınacağını kamuoyuna açıkladı. Türkiye’nin yazı devrimine kesin karar verdiği ilk kez, en yetkili ağızdan dünyaya duyuruluyordu. Türk yazı devrimi Gülhane söyleviyle başlar. Büyük kararlarında en ufak ayrıntılara bile dikkat eden, hiçbir noktayı

rastlantıya bırakmamaya özen gösteren Atatürk'ün, bu yeri ve zamanı seçmesi de rastlantı olmasa gerek. İstanbul, Türkiye'nin kültür merkeziydi. Bir kültür devrimi demek olan yazı değişikliğini burada başlatmak hem uygun hem de gereklidir. Yazı devrimini İstanbul'da başlatmak, İstanbulluların gönüllerini kazanmak, onları bir bakıma onurlandırmak demek olurdu. Yeni Türkiye'nin bütün devrimci atılımları hep Ankara'da başlatılmıştı. İstanbul yıllarca kenarda bırakılmış gibiydi. İstanbul'daki Gülhane parkının tarihi bir önemi vardı. 1839 yılında, burada okunan bir ferman Tanzimat döneminin başlangıcı olmuştu. O ferman, o dönemin değer ölçülerine göre, Osmanlı-Türk tarihinde yeni bir sayfa açmıştı. 89 yıl sonra, hemen hemen aynı yerde Atatürk, Türk tarihinde bir başka sayfa açıyordu (Şimşir, 2008: 157-160).

Alfabe komisyonu, ilke olarak harf çevirisini (*transliterasyon*) reddetmektedir. Çünkü Arapça ve Farsça telaffuzların devam etmesini arzulamamakta, bunların İstanbul konuşma biçimlerine uydurulmasını istemektedir. En uzun tartışma “k”, “g” ve “ı” seslerinin damaksılaşmış hâllerinin, kalın seslilerin önünde nasıl gösterileceği sorunu üzerine olmuştur. Ağustos ayı başı sunulan rapordaki önerisi, sessiz harften sonra Portekizcede olduğu gibi bir “h” harfi konulması olur, böylece kâtip kelimesi *khatip* diye yazılacaktır. Bir başka öneri ise damaksılaşmış “k”yı göstermek için “q” harfinin kullanılması yolundadır. Fakat Mustafa Kemal “q” harfini reddetmiştir (Lewis, 1999: 33).

Atay (1969: 441) bu tasarının nasıl iptal edildiğine dair ayrıntıları açıklamıştır:

Ben yeni yazı tasarısını getirdiğim günün akşamı Kâzım Paşa (Özalp) sofrada:

- Ben adımı nasıl yazacağım? ‘Kü’ harfî lazım diye tutturdu.

Atatürk de:

- *Bir harften ne çıkar? Kabul edelim, dedi.*

Böylece Arap kelimesini Türkçeleştirmekten alıkoymuş olacaktık. Sofrada ses çıkarmadım. Ertesi gün yanına gittiğimde meseleyi yeniden Atay'a açtım. Atatürk el yazısı majüsküllerini bilmezdi. Küçük harfleri büyütmeyle yetinirdi. Kâğıdı aldı, Kemal'in baş harfini küçük (kü)nün büyütülmüşü ile, sonra da (k)nın büyütülmüşü ile yazdı. Birincisi hiç hoşuna gitmedi. Bu yüzden (kü) harfinden kurtulduk. Bereket Atatürk (kü)nün majüskülünü bilmiyordu. Çünkü o (K)nın büyütülmüşünden daha gösterişli idi.

Atatürk'ün Gülhane konuşmasından sonra, 1 Kasım 1928 Tarih ve 1353 sayılı kanun Türkiye Büyük Millet Meclisinden geçirilerek yürürlüğe girmiştir (Özerdim, 1962: 36-37). 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri açılmış, altı ay sonra, yani Haziran 1929'da Arap harflerinin kullanılması tamamen yasaklanmıştır. Millet Mektepleri tüm yurttaki resmi olarak açılmadan önce, 11 Ağustos 1928'de Dolmabahçe Sarayı'nda dershaneler oluşturularak ilk uygulama dersleri verilmeye başlanmıştır. Bu dersleri başmuallim sıfatıyla bizzat Atatürk vermiştir. Millet Mekteplerinin açılış törenlerini haber olarak veren Anadolu Gazetesi, Türkiye tarihinin en büyük dönüm noktası olduğunu, bunu gerçekleştiren Mustafa Kemal'in Türk milletinin başmuallimi olduğunu söyler.

Bugün Türkiye tarihinin en büyük dönüm noktasıdır. Bugün girdiğimiz muazzam inkılabın dünyada bir eşi daha yoktur. Memlekete, vatana ve millete gelen bütün iyilikler gibi bunu da Gazi'nin dehasına borçluyuz. Yakın bir istikbalde Türkiye'nin tarihini yazacak olanlar, Gazi için şüphesiz birçok sıfatlar kullanacaklar. Fakat biz

yanılmadığımızdan emin olarak iddia ediyoruz ki Gazi'ye verilecek nihayetsiz isimler arasında onu en çok yükseltecek olanı şudur: Türk milletinin başmuallimi!

(Anadolu, nr. 4529, 2 Kanun-I Evvel 1928; Morkoç, 2011: 1551-1552.)

Türkiye'deki İngiliz büyükelçi Sir George Clerk, Atatürk'ün her gittiği yerde bir öğretmen gibi davrandığını, insanları yeni yazı sınavından geçirdiğini anlatır ve “Gazi, kalabalık içinden gözüne kestirdiği birisini ansızın yakalıyor ve yeni alfabe derslerinin nasıl gittiğini soruveriyor” diye yazar (Clerk, 1928; Şimşir, 2008: 184). Atatürk, İstanbul'dan sonra gezici bir başöğretmen olarak yurt gezilerine çıkmıştır. Kent kent dolaşmıştır. Önce Marmara yöresinden işe başlamıştır. Tekirdağ, Bursa, Çanakkale gibi yerlerde gezmiştir. Marmara yöresindeki gezilerini bitirdikten sonra, yine yeni yazıyı öğretmek amacıyla, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerine doğru yola çıkmıştır. En son 21 Eylül 1928 sabahı Ankara'ya dönmüştür. Her uğradığı yerde alfabe dersleri vermiştir.

5.10. ÇAĞDAŞ YAZI SORUNU

Yazı devrimi, halkın kültürü üzerinde büyük bir tarihî olaydır. Başlangıçta okuryazarlık oranlarını artırmanın iyi bir yolu olduğu düşünülmüştür. Ancak, durum böyle değildir. Çin Cumhuriyeti (Tayvan), İçişleri Bakanlığı istatistiklerine göre 2021 yılında ülkenin 15 yaş üstü nüfusunun okuma yazma oranı %99,09'a ulaşmıştır (Çin Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İstatistik Dairesi, 2022). Tayvan, uzun süredir basitleştirilmemiş Çince karakterler kullanmaktadır. Başka deyişle, okuryazarlık oranını etkileyen en önemli faktörün, yazının basit olması değil eğitim olduğu görülmektedir. Eğitimin yaygınlaştırılması, Türklerin okuryazarlık oranının artmasına ve okuryazarlık seviyesinin daha yüksek olmasına yol açmıştır. Ancak, günümüzde kültürel bir boşluk

da yaşanmıştır. Korelilerin *hanjayı* terk etmesi gibi, Koreli gençler de kendi geleneksel kültürünü anlamazlar. Türkler de bir önceki neslin diline dair derin bir anlayışa sahip değiller.

Türkler bin yılı aşkın bir süredir Arapça ve Farsça kökenli birçok kelime ile içli dışlı olmuşlardır. Örneğin sık sık kullanılan kelimelerden *camî*, *cemiyet*, *cuma*, *cemaat* kelimelerinin anlamları kolayca anlaşılır. Fakat bu kelimelerin bir grup olarak algılanması ise güçtür. Bununla birlikte, *hicap* ve *mahcup*, *hizmet* ve *istihdam* vs. kelimelerin ilişkisini, ancak kelimelerin kökenini ve Arapçayı bilen çözebilir. Halklar kelimenin kullanımı bilirken, kelimenin derin anlamını bilmez. Mesela, Çarşamba ve Perşembe kelimesi, günümüzde haftanın üçüncü ve dördüncü günüdür. Bu iki kelime, Farsça dördüncü gün anlamında چهارشنبه (çihâr-şenbe) ve beşinci gün anlamındaki پنجشنبه (penc-şenbe) kelimesinden gelir (Sertkaya, 2021: 15-16). Bir iletişim aracı olarak yazının temel amacı karşılıklı anlayıştır. Dil ve kültür sorunları da eğitim yoluyla derinleşebilir.

6. BÖLÜM: YAKIN GEÇMİŞTE SİNOFER ÜLKELERİNİN YAZI DEVRİMİ

Çince karakterlerin Sinosfer ülkeleri için önemi nedir? Bu, Sinosfer'in bir diğer adı olan "Çin Yazısı Kültür Alanı" (漢字文化圈) teriminden anlaşılabilir. Çin Yazısı Kültür Alanı'nda çeşitli milletlerin dillerinde çok sayıda Çince karakterli kelime bulunmaktadır. Sinosfer ülkeleri yazı devriminden sonra, tarih, dil ve kültür, siyaset ve ekonomi gibi çeşitli faktörler nedeniyle, Çince karakterleri tekrar kullanmaya başlamışlardır. Günümüzde Sinosfer ülkelerinde, kişisel kimlik kartlarında, soyağacı belgelerinde, dükkânların tabelasında ve tarihi eserlerde Çince karakterlere rastlanabilmektedir. Bunu Türkiye'nin Latin harflerinden önceki dönemlerinde var olan Arapça ve Farsça isimlendirmelerde görebilmekteyiz.

Sinosfer ülkelerinin yazı devrimi, Çince karakterlere dayalı yazı sistemlerinin ulusal boyuta ulaşma mücadelesi demektir. Sinosfer ülkelerinin yazı devrimi ile ilgili şimdiye kadar elde edilen sonuçlar kısaca şöyledir: Japonya, iki veya üç alfabe (*katakana*, *hiragana* ve *romaji* adlı Latin alfabesi) ile *kanji*yi bir araya getiren bir yazı sistemine sahiptir. Güney Kore, *hangul-hanjadan* oluşturulan karışık yazı sisteminde, iki yazı arasında bir denge bulmaya çalışmıştır. Vietnam dili çoğunlukla Latin kökenli *Chữ Quốc Ngữ* (字國語 Millî Dil Yazısı) ile yazılmış olsa da, kişi isimleri, coğrafi isimler ve tarihi eserler üzerinde Çince karakterlerin birçok izi hâlâ görülmektedir. Çince karakter kullanan halklar, fonetik bir alfabe ortaya koyamamışlardır. Yazı devriminden faydalanarak Çinceye uygun bir sesletim sistemi bulmuşlar ve yazıyı bozmadan düzeltme yoluna gitmişlerdir. Bilindiği üzere, Çin Halk Cumhuriyeti'nde basitleştirilmiş Çince karakterler kullanılırken, Çin Cumhuriyeti (Tayvan) kesintisiz

olarak geleneksel Çince karakterleri kullanmayı sürdürmektedir. Sinosfer ülkeleri ya Çince karakterleri tamamen korur (Tayvan) ya Çince karakterleri basitleştirir (Çin), ya da millî yazı ile Çince karakterleri birlikte kullanılır (Kore, Japonya). Türkiye gibi tamamen Latin alfabesine yalnızca Vietnam geçmiştir.

6.1. ÇİNCE KARAKTERLERİN GERİ KALMIŞLIĞI İDDİASI

Sinosfer ülkelerinde, Latin kökenli harfler ve diğer fonetik harfler çok erken görülebilmektedir. Fakat etkisi çok azdır. 20. yüzyıla kadar Çince karakterlerin Sinosfer'deki kullanımı ve statüsünün, Orta Çağlarda Batı dünyasında Latinceye; İslam Dünyasında Arapçaya denk geldiği söylenebilir. Çince karakterler ile yazılan Edebî Çince, 20. yüzyılın başına kadar Çin'de neredeyse tüm resmi yazılarda ve ayrıca çeşitli dönemlerde Japonya, Kore ve Vietnam'da kullanılmıştır. Çince karakterlerin baskınlığına karşı ilk isyan eden millet Japonlardır (Chiun, 2010: 54). Çin ile İngiltere arasında 1839-1842 yılları arasında I. Afyon Savaşı olmuştur. İngiliz kuvvetleri kısa sürede zafer kazanmıştır. Japonlar bu haberi duyduğunda, aydınlar şaşırılmışlar ve Çince karakterli yazı sisteminin kullanılmasına gerek olmadığını belirtmişlerdir. 1866 yılında Çince karakterlerin kaldırılması gerektiği üzerine görüş belirten Maejima Hisoka (前島密)'nın, İmparatorluk Eğitim Bakanlığı Millî Yazı Islah Müdürlüğünde (帝国教育会国字改良部) başkan olduğu dönemde Çince karakterlerin korunması ve kaldırılması sorunu siyasette resmen tartışılır hâle gelmiştir. 1911 yılında, Japonya'da Yazılı ve Sözlü Dili Birleştirme Çalışmaları Derneği (言文一致會) kurulduktan sonra Arai Hakuseki (新井白石) "Çince Karakterlerin Geri Kalmışlığı" (漢字落後論) görüşünü öne sürmüş ve Sinosfer ülkelerinde Çince karakterlerle mücadele ederek yazı devrimini

canlandırmıştır (Liu, S., 2012: 159-160).

Çinliler, Japonlar, Koreliler, Vietnamlılar; bu dört milletin kendine has kültürü ve âdeti vardır. Her millet birbirinden çok farklı dil özelliğine sahiptir. Fakat tarih boyunca Çin'in üstünlüğünü tanıyıp Çin'in siyaset ve kültür etkisi ile hep birlikte “Sinosfer”de yer aldılar. Yakın çağa kadar bu milletler Çince karakter kullanarak, kendi dillerini ve tarihlerini kaydetmişlerdir. 20. yüzyıl sonlarında ise bu ülkeler farklı ulusal özelliklere ve tarihe sahip olduklarından; kendi dillerini geliştirmek için çeşitli yollar benimsemişlerdir.

6.2. JAPONYA’NIN YAZI DEVRİMİ

Meiji döneminde, *kanji* tartışmaları ortaya çıkmıştır. 1877 yılından sonra, Yazı Reformu hareketi ile uğraşan heyetler birer birer kurulmuştur. 1883 yılında üç *kana* taraftar heyeti birleşmiş ve 1884 yılında alınan karar ile eskiden beri kullanılan Japonca yazı sisteminin kaldırılması gerektiğini söylemişlerdir. 1885 yılında Latin Yazı Heyeti adı verilen Romajikai (羅馬字会) kurulmuştur. Bu dönemde Çince karakterleri koruma, tamamen *kana* uygulama ve tamamen Latin harfleri kullanma gibi tartışmalar birdenbire ortaya çıkmıştır. 1899 yılında, Çince karakterlerin kaldırılması gerektiği, *kana* kullanmanın ve yeni dilbilgisi hazırlamanın zorunlu hâle geldiği hususunda fikir belirten Maejima Hisoka, İmparatorluk Eğitim Bakanlığı Millî Yazı Islah Müdürlüğünde başkan olduğu esnada Çince karakter korunması ve kaldırılması sorunu resmen siyasette tartışma hâline gelmiştir (Tsao, 2007a: 17).

26 Ocak 1900 tarihinde Tsuji shinji (辻新次) Bakanlar Kuruluve Temsilciler Meclisi'ne *Yazı, Dil ve Yazım Biçimi Islahatı Dilekçesini* sunmuş, Ulusal Diet de aralık ayında hükümete *Yazı, Dil ve Yazım Biçimi Islahatı Önerisini* sunmuştur. 1902 yılında Eğitim Bakanlığında “Japon Dili Araştırma Komitesi” kurulmuştur. Ancak bu komite yazı ıslahatında bir sonuca varamamış, nihayetinde sadece “Çince karakterlerin sayısının azaltılması” ve “Çince karakterlerin şeklinin basitleştirilmesi” gibi pratik bir politikada uzlaşmaya varmıştır (Tsao, 2007a:17-18).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra karakterlerin hem sayısını azaltmak hem de şeklini kolaylaştırmak için Japon Hükümeti pek çok reform yapmıştır. Yakın dönemde Japonya'daki dil reformları ile *kanji* kullanımı isim, sıfat ve fiil kökleri ile sınırlandırılarak biçimleri sadeleştirilmiştir. Sayıları on binleri bulan karakterlerin en çok kullanılan 1945 adedinin oluşturduğu Günlük Kullanım Kanjileri (常用漢字, じょうようかんじ, Jooyoo Kanji) ve bu listeye ek olarak kişi isimlerinde kullanılmak üzere 983 karakterlik bir Kişi Adları Kanjileri (人名用漢字, じんめいようかんじ, Jinmeiyoo Kanji) listesi resmî olarak kabul edilmiştir (Huang, Y., 2013: 12).

6.3. KORE’NİN YAZI DEVRİMİ

Kore yazı devriminde önemli boyutlar:

Son 500 yılda Kore'nin tarihi deneyimi temel olarak birkaç aşamaya ayrılabilir:

1. Çin'in üstünlüğünü tanıma
2. Japon sömürgeciliği

3. Ulusal bağımsızlık
4. Amerikan kültürünün etkisi altında kalma
5. Doğu Asya'ya dönüş

Bu aşamalar ile beraber, Kore'nin siyasî akımları da şu 5 maddeye ayrılabilir:

1. Çin'in sistemini uygulama
2. Japonya'ya itaat etme ve kalkınma
3. Ulus bilincinin doğuşu
4. Amerika'nın etkisi altında yaşama
5. Sinosfer'e geri dönüş

Bu ideolojiler sonucu yazı ile ilgili ortaya çıkan 5 politika mevcuttur:

1. Tamamen Çince karakterler ile yazma,
2. Japon *kana-kanji* ile karışık yazma âdetini öğrenerek *hangulhanja* ile karışık yazma
(국한문혼용／國漢文混用)¹¹
3. Saf *Hangul* ile yazma,
4. Batı dilleri kökenli kelimelerin Koreceye girmesi ve Kore'nin Batılılaşması,

¹¹Millî yazı ile Çince karakterleri kullanarak karışık yazı sistemini oluşturanlar Japonlardır. *Manyogana* adını verdikleri bir yazı sistemi geliştirmişlerdir. Bu yazı sistemi “*Nara*” döneminde (奈良時代) MS 759'dan bir süre sonra derlenen Japon şiirlerinin en eski koleksiyonu olan *Manyoshu*'dan (万葉集) alınmıştır. 9. yüzyılda bazı Çince karakterler kullanılarak “*hiragana*” ve “*hatakana*” yazı biçimleri oluşturulmuştur. Her iki yazı biçimi de başlangıçta 50 karakterden oluşmasına karşın, günümüzde 46 temel karakterden oluşmaktadır. *Kana*-Çince karakterli karışık (仮名交じり文/*Kana majiribun*) biçim, Heianjidai (平安時代 794-1185) sonlarında, yani “*kana*” yazım biçimleri oluşturulduğu dönemde, resmi bir yazı sistemi kabul edilmediği için ortaya çıkmaya başlamıştır (Li ve Yu: 2018 :26).

5. *Hangul*'un saf kullanımı ile karışık kullanımı arasındaki tartışma.

Yukarıdaki ideoloji ve politikalar birbirleriyle örtüşmektedir.

6.3.1. Kore Ulus Bilincinin Ortaya Çıkışı

1894 senesinde Japonya'nın Çin'e (Qing Hanedanlığı'na) saldırmasıyla Birinci Çin-Japon Savaşı (甲午戦争、日清戦争) başlamıştır. Japonya, Kore'de çıkan köylü ayaklanmasını Çin ile savaş çıkarmak için fırsat bilmiştir. 17 Nisan 1895'te iki devlet *Shimonoseki Antlaşması*'yla (馬關條約) savaşı sonlandırmışlardır. Bu antlaşmayla Çin, Liaodong (遼東) Yarımadası'ndan feragat etmiş ve Tayvan'ı Japonya'ya bırakmıştır. Bu antlaşmanın bir diğer özelliği de Çin'in, Kore'nin tam bağımsızlığını kabul ettiğini belirtmesidir. Bu şekilde Kore artık Çin merkezli bir dünyadan ayrılmıştır. Bu savaşla; Çin bölgedeki gücünü yitirmeye başlamıştır. Kore, Çin'den uzaklaşsa da ilerleyen zamanlarda bölgede kendini gösteren başka bir gücün etkisi altına girmeye başlayacaktır (Gökçe ve Gökmen, 2016: 95).

6.3.2. Korelilerin Çin Etkisi Altından Çıkması

Kore, her zaman kendisini "Küçük Çin" olarak görmüştür. Çin sistemlerine her konuda saygı duymuş ve takip etmiştir. Koreli aydınlar, *Hangul* ile yazılan ufacık bir notun bile Çin'e girmesinden ve Çinliler tarafından "barbar yabancı" olarak alay edilme ihtimalinden korktular. Fakat Çin'in kendini koruyamadığı ve yıkılmanın eşiğinde olduğu Qing İmparatorluğu döneminin sonlarında, Koreliler artık yabancı düşmanlara direnmek için Çin'e güvenemeyeceklerini anladılar. Sahip oldukları Çin kültürünün Japon ve Batı kültürünün işgaline direnemediğini keşfettiler. Hatta *Shimonoseki*

Antlaşması'yla (馬關條約) Kore, adeta Japonya'ya teslim edilecekti. Koreliler, bundan büyük üzüntü duyarak, başkalarına güvenmenin kendilerine güvenmekten daha iyi olmadığını görmüş ve ulusal bir uyanış gerçekleştirmişlerdir. Çin'in etkisinden kurtulmak amacıyla, Çince karakterlerin ve bu yazının sahip olduğu tüm Çin sisteminin ortadan kaldırılması gündeme gelmiştir (Shao, 2013: 29).

6.3.3. Kore Yazı Devrimi İle İlgili Olaylar

1910 yılında Japonya, yıllardır güttüğü amacını gerçekleştirmiş ve Kore'yi ilhak etmiştir. 29 Ağustos 1910'da Japonya'yla imzalanan İlhak Anlaşması'yla Japonların 35 yıl sürecek olan sömürge düzenini hayata geçirdiği ilan edilmiştir. Yıllardır Uzak Doğu'da tek büyük güç olan Çin, 19. yüzyıldan itibaren bölgedeki etkinliğini giderek kaybetmiştir. Uzun yıllar kendisini diğer ülkelere kapatıp yalnızca Çin'le ilişkilerini sürdüren Kore, milliyetçilik akımlarının da etkisi ile Çin'in himayesinin yetersizliğinden dolayı kendi kendini korumak amacıyla yeni fikirler üretmiştir. Japonya'nın Çin'le olan savaşındaki zaferinden sonra Japonya, Kore kralını birtakım radikal yenilikler yapması için zorlamıştır. Bu yeniliklere “Gabo Reformları (갑오개혁 甲午改革)” adı verilmektedir (Gökçe ve Gökmen, 2016: 95). Bunun üzerine Koreliler *Hangul*'u millî, kutsal öz yazıları olarak benimsemeye başlamışlardır.

Sho, Lei (2013: 26) 1895 senesinde, Japonlar tarafından zorla uygulanan Gabo Reformları, Japonların yazma sistemine benzer bir *Hangul*-Çince karakterlerin sentezlenmesiyle oluşan karışık bir yazı sistemi meydana getirilmiş ve devlet de bu sistemin resmî yazı dili olarak yasalaştığını ifade etmiştir. *Hangul-hanjak* karışık yazı

sistemindeki *hanja*, sadece Çince kökenli kelimeler için kullanılırken, *Hangul* ise Koreceye has kelimeler için kullanılır. Daha önce Çin kültürünün üstünlüğünü kabul edip Çin'in sistemlerini uygulayan, kendini “Küçük Çin” (소중화 小中華) olarak tanımlayan Kore, saf Çince yazı sisteminin yerine karışık bir sisteme geçmiştir.

Dil ailesi ve yapısı bakımından Korece, sondan eklemeli bir dildir. Korece, Japonca ile benzerliğe sahip olsa da tek heceli bir dil olan Çince'den çok farklıdır. Altay dillerindeki sondan eklemelilik, cümlede özne-nesne-yüklem sıralaması gibi tipolojik özelliklere sahiptir. Bu yüzden, Çince olarak yazıya geçirilirse anlam %100 yansıtılamaz. Bu çeviri eksikliği nedeniyle, Sinosfer Ülkeleri'nde Çin hariç, diğer tüm ülkeler kendilerine ait yardımcı bir yazı sistemi oluşturmuştur. Uzun yıllardır gelişen kültür ve medeniyetin merkezi olan Çin'in etkisi altında yaşamış ülkeler, Çin'in siyasi, sosyal, eğitim, kültür vb. düzenlerini kullanarak; başta imparatorluk sınavını, sınav için okunması gereken kitapları ve kitapları yazmak için kullanılması gereken Çince karakterleri ve Çince kökenli kelimeleri özümsemişlerdir.

Yazı ve harf biçimi açısından, Japonların *kana*'sı, Korelilerin *Hangul*'u ve Vietnamlıların *Chunom*'u, Çince karakterleri taklit ettiğinden dolayı, “*kare yazısı*” (方塊字) özelliğini korur. Dik veya yatay biçimlerde de yazılabildiği için Çince karakterler ile uyumlu olma özelliğini korumaktadır. Bu yüzden *hangul-hanjakarışık* yazı sistemi hem makbul hem de elverişli olarak görülmüştür. Eklemeli bir dil olan Korecedeki dil bilgisine dayalı ekler, Çince karakter kullanmaya gerek kalmadan Korecenin tümünü yansıtabilmektedir. Bununla birlikte, Japon sömürgesi altındayken Koreliler de diğerleri gibi modernleşmeye başlamıştır. Japonlar aracılığı ile yeni bilimleri öğrenerek,

Japoncada Çince karakterlerle yazılmış, icat edilen malzemelerin isimleri de Koreceye tek tek girerek modernleşmiştir.

6.3.4. Sinosfer Ülkelerinde Çince Karakterlerin Dirilişi: Kore Örneği

1 Ocak 1970'ten itibaren, "tüm idari, yasal ve adli belgeler, hatta halkın dilekçeleri dahi, sadece *Hangul* ile yazılmalıdır, içinde karışık *hanja* bulunan belgeler kabul edilmez." duyurusundan sonra saf *Hangul* aşamasına geçilmiştir. Saf Kore alfabesi kullanımı, 1999 yılına kadar sıkı bir şekilde uygulanmıştır. 9 Şubat 1999 tarihinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı "Resmi Belgeler *Hangul* ve *Hanjaların* Birlikte Kullanımı" politikasını yayınladı. 7 Ağustos 1999'da, Bakanlık toplantısında bu politika kararlaştırıldı (Jeong, 2001: 138, 146).

6.3.5. Korecenin Kullanılma Durumu

Tarihî gelişim göz önünde bulundurulduğunda, coğrafi konumunun da etkisiyle Kore eski dönemlerden Çin'den ve bu coğrafyadan yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Bu nedenle de kültürel açıdan iki toplum arasında sürekli bir etkileşimin var olduğu söylenebilmektedir. Bu etkileşimin en somut sonuçlarından birisi de yazılı dildeki etkilerdir. Öyle ki, 15.yy'a kadar Koreliler konuşma dillerini yazıya aktarırken Çince karakterlerden faydalanmışlardır. Bu döneme kadar gelinen süreçte Çince karakterler kullanılarak yapılan eserler de bulunmaktadır. Ne yazık ki yazı dilinde kullanılan Çince karakterlerin yalnızca üst sınıf insanlar ve aydın kesim tarafından bilinmesi, sınıfsal farklılıklara da neden olmuştur. Halkın büyük bir kısmının okuryazar olmaması toplumsal yönden sorunlara neden olmuş ve bu sorunlar kültürel gelişmeyi de olumsuz

yönde etkilemiştir. 1446 yılında Kral Sejong ve beraberindeki bilim insanlarının uzun süren çalışmaları neticesinde, şu anda Kore yarımadasında kullanılan ve Korecenin sorunsuz bir şekilde yazılabilmesini ve sesletilebilmesini sağlayan “*hangul*” tüm halka tanıtılmıştır. *Hangul*’un oluşturulması ve halka öğretilmesi Çince karakterlerin tamamen Koreceden çıkarılması anlamına gelmemektedir. Günümüzde hâlen kimi resmi yazışmalarda, belgelerde ve bazı gazetelerde *hanjalar*ın kullanılmakta olduğu görülmektedir (Altundağ, 2012: 56).

Eskiden beri Çin’in sistemlerini takip eden Kore, kendi dilinde pek çok Çince kökenli kelimeye ve Çince karakter temel alınarak oluşturulan kelimeye sahiptir. İstatistiklere göre, Çince karakterli kelimeler Korelilerin günlük konuşmasında kullanılan tüm kelimelerin %60-70’ini oluşturmaktadır. 2008 yılında Park Jilen (朴智仁) köken bakımından 1961’de I Huiseung’un (李熙昇) derlediği *Millî Dil Büyük Sözlüğü*’nde (國語大辭典) bulunan kelimelerin orantıları meselesini ele aldı. Buna göre; %25,9 Korece kelime, %67.02 Çince karakterli kelime, %7.08 diğer dillerden alınan yabancı kelimelerin bulunduğu sonucuna varıldı. 2005 yılında Geum Jina (金珍我), 1999 senesinde yayımlanan *Standart Millî Dil Büyük Sözlüğü*’nü (標準國語大辭典) araştırarak, Korelilerin kullanmakta olduğu kelimelerin %60’ının Çince kökenli kelimeler olduğunu ortaya koymuştur (Heo, 2013: 2).

6.3.6. Kore’de *Hanja* Eğitimi

Burada “*hanja* eğitimi” olarak belirtilen kavram Çince karakterlerin yazılışından çok bu karakterlerin ifade ettiği anlamların öğrenilmesi ve kullanılabilmesidir. Çince

kelimelerin karşılığı olan öz Korece kelimeler elbette ki bulunmaktadır fakat *hanja* kökenli kelimelerden türetilmiş ve *hangul* ile yazılan kelimelerin sayısı da oldukça fazladır. Temel seviye Korecenin içeriğinde öz Korece kelimelerin sayısı fazla iken seviye ilerledikçe Çince kelimelerin sayısı da artmaktadır (Altundağ, 2012: 56).

6.3.6.1 Dilsel Nedenler

Çince karakterleri tanımak, Korecede farklı anlama gelen kelimelerin ayırt edilmesinde de kolaylık sağlamaktadır. Aynı sesletilen birden fazla Çince karakter olduğundan, kelimenin içerdiği Çince karaktere bakılarak hangi anlama geldiği/gelebileceği kolayca tahmin edilebilmektedir.

Kore abecesi *Hangul* ile yazıya dökülen Kore dili içerisinde Çince kökenli kelimelerin sayısı yadsınamaz ölçüdedir. Bu nedenle, Korece öğrenenlerin *hanja* eğitimi almaları son derece önemlidir. Korecede de kaçınılması mümkün olmayan bir eksiklik, fonetik harf olan *Hangul* ile yazılan kelimelerde sesteş kelimelerin çok olmasıdır. Örneğin, “ölümcül/öldürücü” (Kor. 치명/chimyeong/ Çin.致命) ile “şifa/can kurtarma” (Kor. 치명/chimyeong/ Çin.治命), “kamuoyu/umumi efkâr” (Kor. 공론/gonglon/ Çin.公論) ile “boş efkâr” (Kor. 공론/gonglon/ Çin.空論), “Kore ile ticaret” (Kor. 대한무역/daehanmuyeog/ 對韓貿易) ile “büyük Kore’nin ticareti” (Kor. 대한무역/daehanmuyeog/ 大韓貿易), “kol kemiği” (Kor.지골/jigol/ Çin.肢骨), “el parmak kemiği” (Kor.지골/jigol/ Çin.指骨) ile “ayak parmak kemiği” (Kor.지골/jigol/ Çin.趾骨) vs. örnekler bulunur. Bu kelimeler birbirine sesteş, *Hangul*’un imlası da aynıdır. Aynı sesletilen birden fazla Çince karakter olduğundan ayırt etmek için, metin

bağlamından ziyade, kelimenin içerdiği ve farklı görünüşe sahip olan Çince karaktere bakılarak çözmek en elverişli yoldur (Shao, 2013:33).

Tablo 9. Korecedeki Sesteş Kelime Örnekleri 1

Anlam	Hangul	Transkripsiyon	Hanja
Ölümcül/öldürücü	치명	chimyeong	致命
Şifa/can kurtarma	치명	chimyeong	治命
Kamuoyu/umumi efkâr	공론	gonglon	公論
Boş efkâr	공론	gonglon	空論
Kore ile ticaret	대한무역	daehanmuyeog	對韓貿易
Büyük Kore'nin ticareti	대한무역	daehanmuyeog	大韓貿易
Kol kemiği	지골	jigol	肢骨
El parmak kemiği	지골	jigol	指骨
Ayak parmak kemiği	지골	jigol	趾骨
Papaz	신부	sinbu	神甫
Gelin	신부	sinbu	新婦

Altundağ (2012: 58-59) da şöyle bir örnek vermiştir. Korecede her biri 동/dong/ olarak sesletilen fakat anlamları birbirinden farklı olan birçok farklı *hanja* bulunmaktadır.

“Aynı” anlamına gelen 同 karakteri ile yapılan kelimelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

同時→동시 /dongşi/ (aynı saatte),

同甲→동갑 /donggap/ (aynı yaşta olan/yaşıt)

同和→동화 /donghwa/ (benzetme/asimilasyon)

“Hareket etmek” anlamına gelen 動 karakteri ile oluşturulan kelimelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

活動→활동/hwaldong/ (etkinlik/aktivite),

運動→운동/undong/ (spor),

行動→행동/hengdong/ (hareket/davranış)

“Çocuk” anlamına gelen 童 karakteri ile oluşturulan kelimelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

兒童→아동/adong/ (çocuk),

童話→동화 /donghwa/ (çocuk hikayesi/masalı),

童心→동심/dongşim/ (çocuk ruhlu /çocuksu)

Aynı *hanja* ile oluşturulan yakın anlamlı kelimeler dışında; yukarıda koyu harflerle yazılan Korece yazılışları aynı fakat Çince karakterleri farklı olan ve farklı anlama gelen iki kelime bulunmaktadır: 동화/donghwa/. Kelimelerden birisinin anlamı “asimilasyon” (同化) iken diğerinin anlamı “çocuk hikâyesi”dir (童話). Korecede bu şekildeki kelime örnekleri çoğaltılabilir. Bu türdeki kelimelerin ayırt edilmesinde Çince karakterlerin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Korecede dört Çince karakterden oluşan ve içerisinde kültürel öğeleri de barındıran deyimler de bulunmaktadır. Bu deyimler aracılığı ile verilen mesajların doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için Çince karakterlerin anlamlarını bilmek gerekmektedir.

Tablo 10. Korecedeki Sesteş Kelime Örnekleri 2

Anlam	Hangul	Transkripsiyon	Hanja
Aynı	동	dong	同
Hareket etmek	동	dong	動
Çocuk	동	dong	童

6.3.6.2 Kültürel Nedenler

16 Ocak 2009’da Halk Gazetesi’nde (人民日報) “Güney Kore—Kültürel Krizi Çözmek için Hanjayı Millî Yazı olarak Görüyor” (南韓：視「漢字」為國學解決文化危機)

başlıklı röportaj'da, Kore Bilim Kurumu Büyük Sözlüğü'nde 164 bin civarında kelime bulunduğu yazılmıştır. Çince karakterli kelimeler 85.000 kadardır. Bu da Sözlüğün %52'sine denk gelmektedir. Bununla birlikte, Geleneksel Çin Tıbbında, Felsefede terimlerin %95'i Çince karakterdir. Çince karakterleri tanımayanlar, kelime hazinesini zenginleştiremez, öğrenme yeteneğini geliştiremez (Liu S., 2012:170).

Sookmyung Women's University (淑明女子大學校) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, “Ders kitaplarının sadece Hangul ile yazılması durumunda, öğrenciler kitaptaki kelimelerin yalnızca %25'ini anlayabilir. Eğer Korece kelimelerden sonra parantez içinde *hanja* yazılırsa, öğrencilerin %70'i anlayabilir.” (Shao, 2013: 33) açıklaması söz konusudur.

6.4. VIETNAM'IN YAZI DEVRİMİ

Vietnam'da Latin kökenli alfabe 17. yüzyılda Avrupalıların Vietnam'daki dinî hareketleri ile bağlantılıdır. 1615 yılında, Vietnam'da Hristiyanlık görülmeye başlanmıştır. Dini yaygınlaştırmak için yerel dil öğrenmek zorunda kalan rahip ve misyonerler, Latin kökenli harfle yazılan Vietnamca yazma sistemini yaratmıştır. 1651 yılında, Alexandre de Rhodes'in *Vietnamca-Portekizce-Latince Sözlüğü* İtalya'dayayınlanmıştır. Vietnam'ın Latin kökenli alfabesi uzun zaman önce icat edildiği hâlde, 1860'lara kadar dinî kitaplarda kullanılmıştır (Tang, 2009; Yu&Tan, 2005). 1639 yılında Kral Nguyễn Phúc Lan (阮福瀾) tarafından Katolikliğin yasaklanması ve rahiplerin kovulması ile Latin kökenli alfabe yaygınlaşamamıştır. İlginçtir ki, Osmanlı İmparatorluğu gibi bu dönem halklarının kullandığı yazı sistemi, dine bağlıdır. Bu

dönemde, Hristiyanlar Latin alfabesini, Budistler *Chữ Nôm*'u, Konfüçyüsçüler Çince karakterleri kullanmaktaydı. Bu dönemde Vietnam'daki Latin alfabesine, kilise alfabesi denilse de bu pek yanlış değildi. 1861 yılında Fransızlar Güneydoğu Asya'ya 3000 asker göndermiştir. 1887 yılında Çinhindi Birliği kurulmuş ve Vietnam Fransız sömürgesi hâline gelmiştir. Bu dönemde Latin kökenli alfabe *Chữ Quốc ngữ* (Millî Dil Alfabesi) olarak adlandırılmıştır.

Sinosfer ülkeleri arasında Latin alfabesine son geçiş yapan Vietnam olmuştur. Dilbilimsel açıdan bakıldığında, Vietnamca diğer Doğu Asya dillerinden daha fazla fonetik farklılığa sahiptir. Sinosfer ülkelerinin dillerinde Çince kökenli birçok ödünç kelime vardır ve bunlar tek heceli kelimelerdir. Yazmak için Çince karakterler kullanıldığında, bir kelimeye bir karakter denk gelir. Ancak farklı diller Çince karakterleri kullandığında dilin unsurlarını farklı hızlarda kaybederler. Örneğin, Japonca ve Korecenin ton özelliği olmadığından Çince kökenli ödünç kelimeler kabul edildiğinde tonlar doğal olarak kaybolmuştur. Buna karşılık, Vietnamca ton özelliğini korumuştur. Modern Çincenin hece sayısı yaklaşık 420'dir, ton dahil edildiğinde 1280 hece sayısı vardır. Korece yaklaşık 1100 heceye sahipken, modern Japonca sadece 100-319 heceye sahiptir. Lehçeye bağlı olarak, Vietnamcada tonlu hece sayısı 4500-4800 civarındadır. *Quốc ngữ*, herhangi bir lehçenin konuşmacıları arasındaki fonetik farklılıkları ifade etmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu nedenle yazılabilen hece sayısı 6200'e kadar çıkmaktadır. Bu, Vietnam dilinin yazarken eş anlamlı kelime probleminden kaçınmasını sağlar (Hannas:1997, 88).

Vietnam'ın Latin kökenli alfabesinin millî yazı statüsü kazanması şu beş aşamaya ayrılır (Le ve O'Harrow, 2007: 428).

1. 19. ve 20. yüzyılda Vietnam'da dört yazı sistemi bulunmaktaydı. Bunlar *Chữ Hán*, *Chữ Nôm*, *Vietnam Latin kökenli alfabesi* ve *Fransız alfabesidir*.

2. Fransız sömürge rejimi, yönetimini kolaylaştırmak için Vietnam'daki prestij dil durumunu dönüştürmüştür. Önce Fransızcanın yayılması, sonra Vietnamcanın Latinleştirilmesi ile, Çin'e bağlı Vietnamlıların Fransız sömürgesine yaklaşmasına gayret etmiştir.

3. Başlangıçta Çince karakter ve *Chữ Nôm* kullanımı, Fransızlara karşı direnç sembolüydü. Latin kökenli alfabe kullanımı ise Fransızlara sempati duyan hainlerin sembolüydü. Fakat modernleşmek gerektiğini hisseden milliyetçiler, Latin kökenli alfabenin diğer yazılardan daha fazla modernleşmeye yol açtığını düşünmüştür. Ve bu sayede Latin harfleri kabul edilmeye başlanmıştır.

4. Latin harfleri ile edebi eserlerin yazılması, Klasik Çince ve Vietnam halk edebiyatının çevrilmesi, Latin kökenli alfabenin kompleks kavramları yüklenebildiğine ve edebiyatta güzel bir dil aracı olduğuna kanıt olmuştur. Bu nedenle, Latin alfabesi yaygın olarak makbul hâle getirilmiştir.

5. Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmeden önce Latin kökenli alfabe yazı savaşlarında zafer kazanmış oldu. Bu yazı sistemi, Cumhuriyet kurulduktan sonra, hükûmet gücü ile bağlayıcı hâline gelmiştir (Tiun, 2014: 15-16).

7. BÖLÜM: ÇİN'İN DİL VE YAZI DEVRİMİ

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında kurulduktan 5 sene sonra Yazı Devrimi gerçekleşmiştir. Çin Cumhuriyeti ise 1912 yılında kurulduktan 23 sene sonra Yazı Devrimi konusunda hiçbir sonuca varamamıştır. Aksine yazı tartışmaları yeniden canlanmıştır. Yani 1935 yılında, aralarında Cai Yuanpei (蔡元培), Lu Xun (魯迅) gibi 600'den fazla aydın ve yazarın bulunduğu bir grup birleşerek şu görüşleri ileri sürmüşlerdir; “Çin bir dönüm noktasındadır. Halkın eğitilmesi konusunda birleşerek zorlukları aşmalıyız. Ancak halkı eğitme işi, başlangıçtan itibaren büyük bir sorunla karşılaşmaktadır. Bu zorluk kare biçimli karakterin ta kendisidir. Kare biçimli imler zor tanınıyor, zor biliniyor ve zor öğreniliyor.” (Akgür, 2016: 159-160) 20. yüzyıl Çin edebiyatının en önemli temsilcilerinden olan Lu Xun 1936 yılında “Çince Karakterler ölmezse, Çin ölür.” iddiasında bulunmuştur (Ni, 1949: 119).

Çin yazı devrimi, dilsel ve siyasi devrim bağlamında ele alınmalıdır. 19. yüzyılın sonunda, Qing Hanedanlığı'nın son yıllarında, birçok aydın ülkeyi ve halkı kurtarmaya çalışmış ve dil üzerine birçok reform programını yürütmüştür. 4 Mayıs Hareketi (五四運動) ve Yeni Kültür Hareketi (新文化運動) dönemlerinde, aydınların her konuda tartıştıkları görülmektedir. Dil ve yazı devrimlerinde, başta 1. *Baihuawen* hareketi (白話文運動 Günlük Konuşma Dili Edebiyat Hareketi), 2. *Qieyinzi* Hareketi (切音字運動), 3. Esperantocular, 4. Sesletim projeleri (拼音方案) ve 5. Çince karakterlerin basitleştirilmesi (漢字簡化) olmak üzere çeşitli hareketler meydana gelmiştir.

7.1. BAIHUAWEN HAREKETİ (白話文運動)

Baihuawen Hareketi (白話文運動), konuşma diline dayalı edebi hareket demektir. 4 Mayıs 1919 tarihinde ortaya çıkan “4 Mayıs Hareketi” kısa bir süre içerisinde yayılarak işçi ve tüccarları da kapsayıp toplumun alt ve orta tabakasını etkisi altına almıştır. Geniş çapta bir toplum hareketine dönüşmüştür. 20. yüzyılın başlarında toplumun eğitim, kültür, sanat, siyaset alanlarına da yansıyan bu hareket; demokrasi, bilim, insan hakları, hukuk, özgürlük gibi kavramları düşünce, siyaset ve kültür alanları ile karşı karşıya getiren “Yeni Kültür Hareketi”nin de yolunu açmıştır. Bu hareket aynı zamanda; ülkesini seven, ülkesini koruma içgüdüsüne sahip olan ancak yüzünü batıya dönmüş gençler ve aydınlar için güçlü bir dayanak noktası olmuştur. Çin’de “4 Mayıs Hareketi” olarak adlandırılan bu dönem, modern Çin edebiyatının da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Modernleşme hareketi sırasında, geleneksel Çin kültürü ve eski kültüre temel oluşturan Konfüçyüsçü düşünceleri eleştiren genç yazarlar, edebiyatın yazı dilini sadeleştirmişler ve böylece yenileşme sürecinde en büyük adımı atmışlardır. Buna göre; klasik edebiyatın yazı dili olan “wenyan”den (文言), günlük konuşma dili olan “baihua”ya (白話) geçiş yapılmış ve edebiyat yalnızca soylu ve aydın kesimin anlayabileceği eserler veren bir alan olmaktan sıyrılarak halka ulaştırılmıştır (Chiang, 2016: 41-42).

Bu modernleşme döneminde, yeni gençlik de Konfüçyüs öğretilerinin hâkim olduğu eski kültürü eleştirir olmuş, batı kültürünü benimsemeye başlamıştı. Edebiyatta yenileşme hareketine öncülük edenlerin başında Çin’in önemli yazarlarından Hu Shi (胡適) ve Chen Duxiu (陳獨秀) gelmektedir. Hu Shi, 1917 yılında Chen Duxiu’nun

editörlüğünde çıkan ve edebiyat devriminin ilk resmi dergisi olan “Yeni Gençlik Dergisi”nde (新青年雜誌), “Edebiyatı İyileştirme Önerileri” (文學改良芻議) adında bir makale yazmış ve bu makalesinde edebiyatta yenileşmenin gerçekleştirilebilmesi için uyulması gereken 8 kuralı şöyle sıralamıştır:

- “1. İçerik öz olmalı ve güncel konulardan oluşmalı,
2. Eski insanların tarzı taklit edilmemeli,
3. Dilbilgisi kurallarına uyulmalı,
4. Gereksiz cümleler çıkartılmalı,
5. Geleneksel yazın türünün vazgeçilmezi olan kafiye, kalıplaşmış ifadeler ve yapmacık cümleler içermemeli,
6. Eski insanların zamana ayak uyduramayan söz ve eylemleri örnek gösterilmemeli,
7. Şiir gibi beyit şeklinde yazılmamalı,
8. Argo kelimeler ya da yerel ağız kullanılmasında sakıncayoktur”(Wikisource, Wenxue Gailiang Chuyi maddesi).

Hu Shi'nın *Baihuawen* (Günlük konuşma dili ile yazılan edebiyat) diline olan katkısı tartışılmaz. Bununla birlikte *Baihuawen*, Hu Shi nedeniyle yaygın ve güçlü hâle gelmesine ve o zamandan beri Çin halkının felsefi teorisinin ana aracı hâline gelmesine rağmen bu, *Baihuawen*'ın Hu Shitarafından başlatıldığı anlamına gelmez (Li, X.,1991:2). Aslında Hu Shi'dan önce, günlük konuşma dilini kullanan yazarlar bulunduğu da bilinmektedir. Hu Shi kendisi de sık sık, Qing Hanedanlığı'nın sonlarında günlük konuşma dili ile yazma girişiminden defalarca bahsetmiştir. Sorun şu ki, Qing Hanedanlığı'nın son dönemlerinde Çin dilleri konusundayapılan tartışmaların, o

dönemdeki günlük konuşma dilinde yazılan eser sayısını küçümsediği görülmüştür.

Li Xiaoti (1991 : 2-3) 4 Mayıs Hareketi'ni ve sonraki gelişimini açıklamak için “Aydınlanma” ve “Kurtuluş” fikirlerinin kullanıldığına dikkat çekti. 1895 yılında, Batı bilimini Doğu dünyasına tanıtan Yan Fu (嚴復) "Güçlerin Nedenleri" (原強) makalesini yazdı ve "halkın gücünü canlandırma" (鼓民力), "halka yeni insan hakları değerleri aşılama" (新民德) ve "halk arasında bilimin popülerleştirilmesi" (開民智) önerisini ortaya koydu. “Halk arasında bilimin popülerleştirilmesi” kavramı o dönemin en yaygın sözü hâline geldi. 19. yüzyılın sonundaki aydınlar, bilimin popülerleştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulundu. Mesela, gazete odası ve konuşma odası kuruldu. Çeşitli yeni alfabe ve harf denemeleri yapıldı ve Çince karakterler kolaylaştırıldı. Yoksul ve okuma yazma bilmeyen insanlar için yarım günlük okuma yazma okulları açıldı. Drama geliştirme hareketi de başlatıldı. Bu düşünce trendi altında, Qing Hanedanlığı'nda günlük konuşma dili ile yazma büyük ilerleme kaydetti.

Qing Hanedanlığı'nın son dönemlerinde günlük konuşmaya dayalı anlatıma değinirsek, o dönem için günlük konuşmaya dayalı gazete sayısı azdı ve bu sayının yükseltilmesi isteniyordu. 1912 yılında Çin Cumhuriyeti kurulana kadar toplam 111 gazete konuşma diline dayalı idi (Li Xiaoti, 1991:3). Hu Shi da sık sık gazetede günlük konuşma dili ile makaleler yazmıştır. Kendisinin ifadesi ile “...bana yalnızca düşüncelerimi ifade etme ve organize etme fırsatı vermekle kalmadı, aynı zamanda bir yıldan uzun bir süre günlük konuşma dili ile yazma pratiği yapma fırsatı da verdi. O zamanlar onlarca makalelerimin ne gibi bir etkisi olduğunu bilmiyorum, ama bir yıldan fazla süren günlük konuşma dil eğitiminin bana büyük faydalar sağladığını biliyorum. Günlük konuşma dili

ile yazma, o zamandan beri benim için güçlü bir araç hâline geldi.” (Li Xiaoti, 1991:21). Hu Shi sayesinde, yazarlar edebiyatta klasik yazı dili yerine günlük konuşma dili kullanmaya başladı. Çin’de dil devrimi resmen ortaya çıkmış oldu.

7.2. QİEYİNZİ HAREKETİ’NİN ORTAYA ÇIKIŞI

Baihuawen hareketi, yani konuşma diline dayalı edebi hareket, klasik yazı dilini bilmeyen ancak Çince karakterleri tanıyan kişiler için bir kolaylık olmuştur. Ama bu durum okuma yazma bilmeyen kişiler için geçerli değildir. 19. yüzyılın sonlarında dil devrimine yazı devrimi de eşlik etmiştir. Çin dilinin modernleşmesi, 1892 yılında Lu Zhuangzhang (盧懋章) tarafından, fonetik yazısının ilk şemasını içeren ve bu alanda yazılan ilk eser olan *Yimu Liaoran Chujie* (一目了然初階) isimli kitabı ile başlatılmıştır (Fei Jinchang, 1997). Bu kitapta Lu Zhuangzhang, Çin’in ilk millî sesletim sistemini oluşturdu. Bununla birlikte yazı devriminde Çincenin fonetikleştirilmesini öne sürdü. Lu’nun kitabından sonra 20 yıldan daha kısa bir sürede, otuz civarında fonetik alfabe projesi ve tartışmalar ortaya çıkmıştır (Zhou P., 2016: 290).

Lu, Çin tarihinin ilk sesletim projesini ortaya koydu. Böylece, Çincenin yaygınlaştırılması büyük ölçüde teşvik edildi. Qing Hanedanlığı sonları, Çin ve Batı kültürünün şiddetli çatışmasına sahne olan çok önemli bir dönemdi. Lu tarafından yaratılan sesletim projesi, yabancıların Çince karakterleri öğrenmesi için uygun koşullar sağlayan fonetik plandı. Öte yandan, Lu’nun Qieyinzi üzerine yazdığı birçok kitap, o sırada Qieyinzi hareketi için en güvenilir teorik desteği sağladı. Qieyinzi kitabı yayımlandıktan sonra, akademik ve kültürel alanda büyük ilgi gördü. Lu’nun Qieyinzi

kitabı taslak alınarak çeşitli Qieyinzi teorileri yazıldı ve böylece Qieyinzi hareketi başladı (Zhou P., 2016:291).

7.3. ESPERANTOCULAR

Geleneğe, Konfüçyüsçülüğe ve klasik yazı diline karşı Yeni Kültür Hareketi'nin katılımcıları, Çince karakterler konusunda az çok aynı fikirde olmuştur. Çoğu aydın Çince karakterlerin gelecekte kaldırılacağına inanmıştır. Bu dönemde, tüm dil-yazı devriminin en radikali, Çince karakterlerin ve Çin dilinin "Esperanto" ile değiştirilmesini savunmak olmuştur. Esperanto, Leh göz doktoru Ludwik Lejzer Zamenhof tarafından 1887 yılında yaratılan yapay dildir. Kendini Dr. Esperanto olarak tanıtan Zamenhof, farklı dilleri konuşan kişiler arasındaki iletişim zorluklarının, öğrenilmesi kolay bir ortak dil ile aşılabileceğini düşünerek Esperantoyu oluşturmuştur. Günümüzde en çok tanınan ve en çok konuşulan yapay dil olmakla birlikte uluslararası iletişim dili olma amacına ulaşamamıştır. Esperanto kavramı ilk kez doğu Asya'ya Japonlar aracılığıyla gelmiştir. Japonlar *kanji* ile "Dünya Dili" (世界語) olarak çevirip tanıtmıştır.

Ancak Japonlar kısa süre sonra bu "Esperanto" çevirisinden vazgeçmişlerdir. Zhou Zhiping (2013:29), Japonların muhtemelen aynı kaygıdan *kana* ile エスペラント (Esuperanto) şekline çevirdiğini ifade etmiştir. Sesli Çince çeviri "Ai si bu nan du" (愛斯不難讀) da bulunmuştur. Bu beş karakter "Bunu sev, okumak güç değil" anlamına gelmektedir ki, bu neredeyse bir şakadır çünkü nihayetinde bu terim yaygınlaşamamıştır, diye belirtmiştir. Esperantoculardan biri olan Qian Xuanton (錢玄同) da 1918'de

Çince karakterli “Dünya Dili” kelimesinin yerine orijinal “Esperanto” kullanılması gerektiğini önerdi. Ancak Çince yazım geleneğinde, Çince karakterlere fonetik harf ekleme alışkanlığı yoktur. Bununla birlikte, “Esperanto” nadir görülen yabancı bir kelimedir. Sonuç olarak “Dünya Dili”, bugüne dek hâlâ kullanılmakta olan bir çeviridir (Zhou Z., 2013:29).

Zhou Zhiping (2013: 30), 20. yüzyılın başında Esperantocular tarafından derlenen denizaşırı yayınlar başlıca Paris'te yayınlanmıştır. Özellikle Wu Zhihui (吳稚暉) ve Li Shizeng (李石曾) gibi aydınların önderliğinde “Yeni Çağ” dergisi (Çin. 新世紀, Esperanto: *La Tempoj Novaj*, Fr. *Les Temps Nouveaux* – sonra *Nouveau Siècle*) söz konusudur. 27 Temmuz 1907'de “Yeni Çağ”ın 6. sayısında “Uyanış” (醒) imzasıyla “On Bin Ülkenin Yeni Dili” (萬國新語) makalesi yayınlanmıştır. Makale kısa olmasına rağmen, Esperanto savunucularının savaş karşıtı ve dünya barışını savunan niyetini ortaya koymuştur. “On bin ülkenin savaşını durdurmak hedefiyle, On Bin Ülkenin Yeni Dili'nin (Esperanto) uluslar arasında konuşulması gerekir. On Bin Ülkenin Yeni Dili, dünya barışının lideridir, yani Ulu Dünyanın (大同) köküdür.” (Zhou Z., 2013: 42).

25 Nisan 1908'de Wu Zhihui "Yeni Çağ" dergisinin 44. sayısında "Yeni Dil Sorunlarına Cevaplar" makalesini yayınladı ve Esperanto savunucularının dil-yazı devrimi hakkındaki farklı görüşlerini özetleyip topladı. “Çince karakterleri bırakalım, doğrudan Esperantoyu kullanalım.” Bu radikal iddianın teorik temeli şudur: Fonetik yazılar ideografik yazılardan daha ileridir ve yapay dil doğal dilden daha kaliteli, kolay ve mantıklıdır. Wu Zhihui, Duxinzi'nin (篤信子) görüşüne katılıp “Çin yazıları barbar, Avrupa yazıları medenidir. Esperanto, Avrupa yazılarındaki sıradanlıkları giderir. Bu

sebeple son derece kalitelidir. Çin'in barbar yazısını bırakıp yerine kaliteli Esperantoyu kullanalım. Tıpkı eskimiş ağır kabanı çıkarıp yeni hafif bir mont giymek gibi.” “Kabaca Çin’de yalnızca barbar işareti var, Çin’de hiç yazı bulunmamıştır. Esperanto, Çin’in yeni yazısıdır. Esperantoya hayran olan biri, bu dili öğrensin ve herkese öğretsin dilerim.” temennisinde bulunmuştur (Zhou Z., 2013: 31).

Yeni Çağ dergisinde Esperantoyu savunan görüşleri, Zhang Taiyan (章太炎) ciddi bir şekilde eleştirmiştir. 1908 yılında “Yeni Çağ’a bir Ögüt” (規新世紀) adlı bir makale yayınlayan Zhang Taiyan bu makalesinde “Esperanto, Avrupalılara dayanarak oluşur, diğer kıtalara yakışmaz” iddiasında bulunmuştur. Gene 1908 yılında Zhang Taiyan, Ulusal Bilimler Akademik Gazetesi’nin (國粹學報) 41. ve 42. sayısında “Çin’in Esperanto Kullanmasına İtirazlar” adlı uzun bir makale yayınlamıştır. Makalesinde, “Paris’te eğitim gören öğrenciler Yeni Çağ dergisini yazdılar. Çince karakterlerin kaldırılması ve yerine Esperantonun getirilmesi gerektiği iddiasında bulundular. “Onlar Beyaz Avrupalıların abartılı sözleri karşısında şok oldukları için sadece şöhret kazanmaya çalışıyorlar. Avrupalıların eksikliklerini araştırmaya hiç zaman ayırmazlar. Onların yaptıkları tek hata da Esperanto değildir” diye acımasızca suçlamıştır (Zhou, Z., 2013:33-34).

Yirminci yüzyılın başlarında, Esperantoyu savunan veya Çince karakterlerin kaldırılıp yerine fonetik harflerin getirilmesini isteyen yenilikçiler, son derece vatansever idi. Ancak ülkeyi kurtarmak için Çin’i modernleştirmek amacıyla Enternasyonalizm ideolojisine yönelmişlerdir. Modern uygarlığa katılmak için Çince karakterlerin kaldırılması veya Esperanto savunması, bu çatışmalara bir örnektir. Yeni Çağ dergisi ve

Ulusal Bilim Akademik Gazetesi arasındaki tartışmalardan sonra, Yeni Kültür Hareketi'ni temsil eden Yeni Gençler (新青年 La Jeunesse) dergisinde de Esperanto hakkında görüşler ortaya çıkmıştır. Esperantoyu en aktif olarak savunanlar arasında Qian Xuanton ve Chen Duxiu bulunur. Qian Xuanton'un Wu Zhihui'den daha agresif performansı, Konfüçyanizm ile Çince karakterleri bir görmüş. İkisinden de vazgeçilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu, ünlü Çinli yazarlardan Lu Xun'un 1936 yılındaki "Çince Karakterler ölmezse, Çin ölür." ifadesinin kökenidir. Aynı dönemde Günlük Konuşma Dili hareketini başlatan Hu Shi ise nispeten muhafazakardır. "İleride Çin'in fonetik yazıya sahip olması mümkün" görüşüne katıldığı hâlde, "Şu anda acil sorun günlük konuşma dilini savunmak ve yazı dili ile konuşma dili arasındaki mesafeyi yakınlaştırmaktır. Bu doğrultuda sorunu çözmek için, klasik Çin yazı dilindeki tek heceli kelimeler yerine konuşma dilinde bulunan kelimelerin getirilmesi ve ileride fonetik harflerle yazılması için hazırlık yapılması gerektiğini savunmuştur. Esperanto veya Çincenin Latinleştirilmesi konusunu tartışmaya gerek yoktur." (Qian, 1918:356-357).

Vatansever aydınların Çince karakterlerin kaldırılıp yerine Esperanto getirilmesi görüşü, bir talihsizlik ve çaresizlikten ileri gelmektedir. Lu Xun'e (1927) göre, Çin'de dil, yazı, edebiyat devrimlerinde Günlük Konuşma Dili hareketinin kısa zamanda başarılı olmasının sebebi Çinlilerin uyumsever olmasıdır. Qian Xuanton'un radikal Çince karakterlerin kaldırılması iddiası karşısında, günlük konuşma diline karşı çıkanlar Çince karakterlerin kaldırılmasını savunanlarla mücadele etmeye başladı. "Böylece, günlük konuşma dilinin düşmanları azaldı, önündeki engeller kalktı ve bu dil yaygınlaşabildi." (Lu X. 1982: 13).

7.4. ÇİNCENİN SESLETİM SORUNU

Çin yazısının en önemli sorunu zor öğrenilip zor hatırlanmasıdır. Bunun yanında, genel ihtiyacın ötesinde çok sayıda imin olması, yazıya bağlı doğrudan bir fonetiğin bulunmaması gibi sorunlar da bulunmaktadır. Temelde Çin yazısının görsel özellikli bir araç olması, ses bilgisinin her zaman ikinci plana atılmasına sebep olmuş görünmektedir. (Akgür, 2016: 151).

7.4.1. Bopomofo Alfabeti (注音符號)

1908 yılında Zhang Taiyan, Ulusal Bilimler Akademik Gazetesi'nin (國粹學報) 41. ve 42. sayısında "Çin'in Esperanto Kullanmasına İtirazlar" (駁中國用萬國新語說) adlı uzun bir makale yayınlamıştır. Makalede 36 Niuwen (紐文, heceyi başlatan ünsüz sembolü) ve 22 Yunwen (韻文, hecenin kafiye parçası) sesletim sembolleri önermiştir (Wikisource "Bo Zhongguo Yong Wanguo Xinyu Shuo" maddesi). Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte hükümet Çincenin sesletimi sorununu ele almıştır. 1912'de Çin Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Zhang Taiyan tarafından derlenen "Niuwen" ve "Yunwen"ı esas alarak, Bopomofo Sesletim Harfi Uygulama Taslağı'nı (採用注音符號) onaylamıştır. 1918'de 39 sembol içeren Bopomofo alfabesi resmen yayınlanmıştır. Aynı zamanda her karakterin telaffuz ve fonemlerinin incelenmesi ve onaylanması için Telaffuz Birleştirme Komisyonu (讀音統一會) kurulmuştur (Tsao, 2007b: 100).

7.4.2. Sesletim projeleri (拼音方案)

Latince Yeni Yazı Hareketi ise, bu hareketlerin bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Bir

süre Sovyetler Birliği'nde bulunan Qu Qiubai (瞿秋白), Wu Yuzhang (吳玉章) ve Lin Boqu (林柏渠) 1929 yılında yazdıkları “Çin Latin Alfabe Şeması”nı 1931 yılında tekrar düzenlemişlerdir. 1935 yılında aralarında Cai Yuanpei, Lu Xun, Guo Moruo (郭沫若), Mao Dun (矛盾) gibi 600’den fazla aydın ve yazarın bulunduğu bir grup birleşerek şu görüşleri ileri sürmüşlerdir; “Çin bir dönüm noktasındadır. Halkın eğitilmesi konusunda birleşerek zorlukları aşmalıyız. Ancak halkı eğitme işi, başlangıçtan itibaren büyük bir sorunla karşılaşmaktadır. Bu zorluk kare biçimli karakterlerin ta kendisidir. Kare biçimli karakterler zor tanınıyor, zor biliniyor ve zor öğreniliyor. Bu yüzden Çin halkının ihtiyacı olan alfabe, yeni *pinyin* (拼音) alfabesidir.” Öncü bilim insanlarının girişimleri ve 1938 yılı Kuomintang (國民黨) Hükümeti’nin Latinceleştirme yasağını kaldırması sonucunda bütün Çin’de, özellikle Shaanxi (陝西) ve Gansu (甘肅) bölgelerinde *pinyin* (拼音) halk arasında yaygınlaşmıştır (Akgür, 2016: 159-160).

Mao Zedong, 1951’de Sovyetler Birliği’ni ziyaret ettiğinde, Stalin’e “Çin’in karakter reformu konusunda ne yapmalıyız?” sorusunu sormuş ve “Çin büyük bir ülke ve kendi alfabesine sahip olabilir.” yanıtını almıştı. Bundan cesaret alan Mao, “yazı yeniden düzenlenmeli ve dünya yazısının ortak Pinyin’e uyulmalıdır. Pinyin gerçekleştirilmeden önce Çince karakterler basitleştirilmelidir” önerisinde bulunmuştur (Wang, K., 2004 : 151-153).

7.4.3. Latinleştirmeye İtirazlar

5 Şubat 1952’de Wu Yuzhang (Wu, 1954: 5), Çince karakterleri fonetik alfabeye değiştirmenin “gerçeğe aykırı bir hayal” olduğunu itiraf etmiştir. Çünkü “Çin halkının böyle bir alışkanlığı yoktur. Dört sene sonra, ancak 26 Eylül 1956’da Çin Yazı Reform

Komisyonu başkanı Wu Yuzhang, Çin Komünist Partisi Sekizinci Ulusal Kongresi'nde Çin Yazı Reformu Konusu Üzerine (關於中國文字改革問題) konulu bir konuşma yaptı. Konuşmada “Hanyu Pinyin şemasının Roma alfabesini benimsediği doğrulandı. Çünkü Latin alfabesi çoğu modern ulusal dilde ortak bir alfabadir ve Çinli entelektüellerin aşına olduğu bir alfabadir. ...Pinyin şeması şu anda esas olarak Çince karakterlerin fonetik gösterimi için ve Putonghua'yı öğretmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.” (Renmin Gazetesi Premier Zhou sütunu).

Qi Tingting (2009:115) “nitekim Çince karakterler yerine fonetik harf getirmek, birden fazla soruna yol açar. Çünkü Çince de epeyce sesteş kelime var. Kelimeler tonlarına dayanarak ayırt edilir. Örneğin “hem yağ var hem de tuz var” (又有油又有鹽) gibi günlük cümleler, Çince fonetik alfabe projesi ile yazıldığında “*you you you you you yan*” şekline dönüşür. Bununla birlikte, şive ve ağız farklılıkları olduğu için, ne yazıldığı anlaşılamaz. Bir diğer örnekte ise, “bir ağaç kestim” (砍了一棵樹) ile “bir ünite kitap okudum” (看了一課書) cümlelerinin sesletimleri aynı, “*Kanle yike shu*” biçimdedir. Ayrıca, bazıları *qing* (氫 hidrojen) ve *qing* (氙 siyanojen) yazım biçimlerinin aynı şekilde kimya ve bilimde büyük risk yaşanmasına neden olacağını söylemişlerdir.

7.5. ÇİNCE KARAKTERİN BASİTLEŞTİRİLME VE SADELEŞTİRİLME HAREKETİ

Liu Shengji (2011: 86), Çince Karakterlerin Geri Kalmışlığı teorisi ile geliştirilen Çince Karakterlerin Korunması ve Kaldırılması üzerine tartışmalar, iki yönde ilerlemiştir: 1.

Latinleştirme, 2. Çince karakterin korunup basitleştirilmesi. İlk olarak Latinleştirme yoluna gidilmiştir. Fakat Çince Karakterler yerine fonetik yazı getirme konusunda başarılı olunamamıştır. Ardından ikinci deneme, Çince karakterlerin korunması, nasıl kullanılır hâle getirileceği ve basitleştirileceği şeklinde ilerlemiştir.

Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Kökeninin İzlenmesi (简化字溯源) kitabında, basitleştirme hareketinin kabaca aşağıdaki dört aşamaya ayrılabilirliğinden bahsedilmektedir:

1. Hazırlık dönemi: Qing Hanedanlığı son döneminden- 1934'e
2. İlk Uygulama Dönemi: 1935-1949
3. Basitleştirme Hareketinin Gelişme Dönemi: 1949-1955
4. Basitleştirme Hareketinin Sonlandırılması ve Sonuçları 1956-1986 (Zhang ve diğerleri, 1997: 7-8)

7.5.1. Hazırlık dönemi: Qing Hanedanlığı Son Döneminden 1934 Yılına

Çince karakterlerin sadeleştirilmesini ilk kez, 1909'da Çin Cumhuriyeti'nin eğitimcilerinden Lu Feikui (陸費逵) önermiştir. Eğitim Dergisi'nin ilk sayısında "Genel Eğitimde Örfî Karakterler Kullanılmalı" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Bu hareketi savunmak için, kendi soyadı 陸 karakterinin yerine 六¹² karakterini kullanmıştır. O dönemde iddiası pek ilgi görmemiş, ancak sadeleştirme hareketi için bir tohum ekmıştır. 1919'daki Dört Mayıs Hareketi'nden sonra, Çince karakterlerin reformu bir kez daha herkesin dikkatini çekti ve tartışılmasına sebep oldu. 1920'de *YeniGençlik* dergisi, Qian

¹²六 karakterinin iki telaffuzu vardır, biri altı sayısını temsil eder, liu olarak telaffuz edilir. Diğeri ise eski Çince'den türetilen soyadı "陸"yu temsil eder, lu olarak telaffuz edilir.

Xuantong'un karakterlerin sadeleştirilmesini savunan bir makalesini yayınladı. Basitleştirilmiş karakterler oluşturmak için sekiz yol önerdi.

1. Basit ve örfi Çince karakterler kullanma: Çok vuruşlu karakterlerin yerine az vuruşlu, şekil olarak hafif benzerliği olan karakterleri kullanma. Örneğin, 壽 yerine 寿, 龜 yerine 龟.
2. Bitişik karakterlerin düz yazı hâline getirilmesi. Örneğin, 為, 力, 東, 东 bitişik karakterlerinin yerine 为 ve 东 düz yazı kullanılır.
3. Karakterin bir parçasını alıp bütünü temsil etme: 聲 karakterinin 声 parçası, asıl kelimenin yerine kullanılır.
4. Karakterin karmaşık parçasını özel sembollerle değiştirme. Örneğin: 觀 karakterinin sol parçası yerine 又 sembolü kullanılıp 观 karakteri oluşturulur. 漢 karakterinin sağ parçası yerine 又 sembolü kullanılıp 汉 karakteri oluşturulur.
5. Eski karakterlerin kullanımı. Örneğin: 禮 karakteri için, Han Hanedanlığında ortaya çıkan örfi 礼 karakteri kullanılır. 雲 karakteri için, ilk ortaya çıkan 云 karakteri kullanılır.
6. Xingsheng (biçim-ses 形聲) karakterlerinde, çok vuruşlu sesletim sembolü yerine az vuruşlu sesletim sembolü kullanma. Örneğin: 遷 (qian) karakterinin sesletim sembolü 𠂔 yerine sesteş sesletim sembolü 千 alınıp 迁 karakteri oluşturulur.
7. Yeniden karakter oluşturma: geleneksel karakterin anlamını alıp yeni karakter oluşturma. Örneğin: ocak anlamı olan 竈 karakterinin yerine ateş 火 ile toprak 土 anlamlı iki karakteri bir araya getirip anlamlandırma (Huiyi 會意) yöntemi ile 灶 karakteri oluşturulur.
8. Ses ödünçleme: Sesteş karakter ödünç alınarak yazım şekli ve sesi korunur, atılan karakterin anlamını yeni karakter yüklenir. Örneğin, 幹 yerine 干 (Xia, X., 1922 ;

160-164; Liu, S., 2011:86).

1922'de Ulusal Dillerin Birleştirilmesine Yönelik Hazırlık Komitesi'nin (國語統一籌備委員會) Dördüncü Genel Toplantısında, Mevcut Çince Karakterlerin Vuruşlarının Azaltılması önerisi (減少現行漢字的筆劃案) kabul edilmiştir. Bu, Çince karakterlerin basitleştirilmesi hareketinin başlangıcı anlamına gelir (Zhang ve Diğerleri, 1997:8-10). Ocak 1934'te Qian Xuanton, Ulusal Dillerin Birleştirilmesi için Hazırlık Komitesi'ne bir kez daha "Mevcut ve Daha Uygulanabilir Basit Karakterlerin Taranması ve Derlenmesi" (搜采固有而較適用的簡體字案) önerisini sunmuştur. Yirmi dokuzuncu toplantıda komite tarafından onaylanmış ve Qian Xuanton, *Basit Karakterler Lugatı*'nın (簡體字譜) derlenmesinde görevlendirilmiştir (Liu, S., 2011: 86).

7.5.2. İlk Uygulama Dönemi: 1935-1949

Genel olarak, Baihuawen hareketindeki entelektüellerin büyük çoğunluğu, basit karakterlerin resmi karakterler olarak kullanılmasından yanadır. Liu Fu (劉復) ve Li Jiarui (李家瑞) tarafından düzenlenen *Song ve Yuan Hanedanlarından Beri Örfi Karakterler Lugatı* (宋元以來俗字譜), binlerce yıldır basit ve örfi Çince karakterlerden oluşan bir koleksiyondur. 21 Ağustos 1935'te Çin Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, 324 basit karakter içeren *İlk Basit Karakterler Listesini* (第一批簡體字表) duyurmuştur. Zhang Shuyan ve diğerleri (1997: 15) şuna dikkat çekmiştir: "Hükümet tarafından yayımlanan *İlk Basit Çince Karakterler Listesi*, tarihimizde hiç görülmemiş, eşsiz bir olaydır, çünkü bu son derece büyük bir olaydır." 22 Ağustos'ta, Millî Eğitim Bakanlığı derhâl "Bakanlık Tarafından Yayımlanan Basit Karakterlerin Tüm İl ve İlçelerin Eğitim

İdari Organları Tarafından Teşvik Edilmesine Yönelik Yönergesi'ni yayınlarak yerel eğitim kurumlarının bunlara uymasını istemiştir.

Bu yönerge, bütün ilkokullar, kurslar ve dershanelerdeki tüm ders kitaplarında, çocuklara yönelik ve halka açık okuma materyallerinde bakanlık tarafından yayımlanan basit karakterlerin kullanılmasını gerektirmiştir. Basit karakterlerin ilk kez kullanıldığı her kitapta, geleneksel ve basit karakterler arasına bir karşılık tablosu eklenmelidir. Kitabın sonuna, geleneksel ve basit karakterleri karşılaştıran bir tablo eklenmelidir. Bunun yanı sıra, Temmuz 1936'dan itibaren, yeni derlenen ve yeniden basılan ders kitaplarında bu karakterlerin kullanılması mecburdu, aksi takdirde reddedilebilirlerdi. Ayrıca bu karakterlerin sınavlarda ve haberlerde kullanılması zorunluluğu da yasal hâle getirildi. Ne yazık ki, muhafazakâr güçler nedeniyle, *İlk Basit Karakterler Listesi*'nin uygulanması, altı ay askıya alınmıştır (Zhang ve diğerleri, 1997: 15-17).

7.5.3. Basitleştirme Hareketi Gelişme Dönemi: 1949-1955

Ekim 1949'da Çin Komünist Partisi'nin kuruluşunun başlangıcında, Wu Yuzhang ve diğer dilbilimciler bir araya gelerek *Çin Yazı Reformu Derneği* (中國文字改革協會) ve *Hanyu Pinyin Program Araştırma Komitesi*'ni (漢語拼音方案研究委員會) kurmuştur. Ardından Alfabelerin kullanımı yeniden tartışılmıştır. 1951'de Dernek, 555 karakter içeren *İlk Basit Çince Karakterler Listesi*'ni (第一批簡體字表) hazırlamıştır. Şubat 1952'de, halk arasında yaygın olarak kullanılan basit karakterleri ve bilim adamlarının Çince karakterlerin basitleştirilmesine ilişkin önerilerini toplamak için *Çin Yazı Reformu Araştırma Komitesi Derneği* (中國文字改革研究委員會) kurulmuştur. Bu komite, *Yaygın Olarak Kullanılan Çince Karakterlerin Basitleştirilmiş Tablo*

Taslağı'nın (常用漢字簡化表草案) ilk versiyonunu hazırlamıştır ve 700 karakter toplamıştır. 5 Şubat 1952'de Wu Yuzhang (1954: 5), Çince karakterleri fonetik alfabeye değiştirmenin "*gerçeğe aykırı bir hayal*" olduğunu itiraf etmiştir. Çünkü "*Çin halkının böyle bir alışkanlığı yoktur. Çince karakterlerin çok uzun bir geçmişi vardır. Kültürel yaşamda sağlam bir temele sahiptir, bu sebeple reformlar kademeli yapılmalı ve özensiz olmamalıdır*" şeklinde açıklamıştır. Bu sözle, Çince karakterlerin Latinleştirilmesi sona erdi, Basitleştirme hareketine geçildi.

1953'te *Çin Yazı Reformu Komitesi Derneği*'nin yedinci toplantısında, Çince karakterlerin reformunun modern Çinceye dayanması, nadiren kullanılanların kaldırılması ve yaygın Çince karakterlerin 3000 karakterden daha az olması önerilmiştir. Ayrıca, basit karakterlerin kapsamlı çalışması başlatılmıştır. Aynı yıl, *Yaygın Olarak Kullanılan Çince Karakterlerin Basitleştirilmiş Tablo Taslağı*'nın ikinci versiyonu hazırlanmış ve 338 karakter toplanmıştır. 1954 yılında, 1634 karakterden oluşan üçüncü versiyonu da hazırlanmıştır. Aralık 1954'te komite derneği, Devlet Konseyi'ne bağlı olan Çin Yazı Reformu Komite Kurumu (中國文字改革委員會) olarak yeniden düzenlendi. Siyasi önemi artarken bütçesi de arttırılmıştır. Başlangıçta dernekte sadece dört bölüm (Hanyu Pinyin Programı, Çince Karakter Derleme, Eğitim ve Yayımcılık) bulunmaktaydı. Komite Kurumu kurulduktan sonra çalışmaları sekiz bölüme (Hanyu Pinyin Programı, Çince Karakter Derleme, Eğitim, Reklamcılık, Şive Araştırma, Kelime Araştırma, Yayımcılık ve Teknik Müdürlüğü) ayrılmıştır. Böylece Çin Halk Cumhuriyeti, tüm ülkenin gücüyle Çince karakter reformunu gerçekleştirmiştir (Liu, S., 2011 : 87).

7.5.4. Basitleştirme Hareketinin Sonlandırılması ve Sonuçları: 1956-1986

Ocak 1955'te *Çince Karakter Basitleştirme Planı* hazırlandı. 28 Ocak 1956'da Devlet Konseyi'nin yirmi üçüncü toplantısında *Çince Karakter Basitleştirme Planı* (漢字簡化方案) kabul edildi. 515 basitleştirilmiş karakter onaylanmıştır. Devlet Konseyi bu planı resmi olarak duyurmuştur. Mayıs 1964'te, Komite Kurumu 2236 basitleştirilmiş Çince karakter toplayarak *Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Genel Listesi*'ni (簡化字總表) derleyip yayınlamıştır (Zhang ve diğerleri, 1997: 27-28).

Aralık 1977'de, Komite Kurumu tarafından düzenlenen, 853 karakter içeren *İkinci Çince Karakter Basitleştirme Planı* (第二次漢字簡化方案) duyurulmuştur. Ancak ikinci plan çok aceleye gelmiş ve herhangi bir fikir birliğine varılamamıştır. Bu yüzden Temmuz 1978'de durdurulmuş ve 1986'da Ulusal Dil Çalışma Komitesi, *Basitleştirilmiş Karakterler Genel Tablosunu* (簡化字總表) gözden geçirerek yeniden yayınlamıştır. Toplam 2.274 basitleştirilmiş karakter ve 14 radikal toplanmış, resmi olarak *Çince Karakter Basitleştirme Planı*'nın (漢字簡化方案) yerini almıştır. 1986'dan sonra Çin'in dil çalışmalarının hedefi standardizasyona kaymıştır. Çince karakterlerin kararlılığını korumak için Çince karakterlerin basitleştirilmesine karşı dikkatli bir tutum sergilenmiştir. 2001 yılında başlayan ve sekiz yıl süren Çin Ulusal Dil ve Karakter Çalışma Komitesi (中國國家語言文字工作委員會), *Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Genel Listesi*'ni yeniden geliştirdi. Geleneksel Çince karakterlerin eski hâline getirilip getirilmeyeceğine ilişkin sonuç şudur: Kelimelerin sosyal kullanımının istikrarını korumak amacıyla, prensip olarak geleneksel Çince karakterlerin kullanımına geri dönülemez (Huang, P. 2006:8-9; Tsao, 2007b: 103-104; Liu, S., 2011: 84-90).

7.6. ÇİNCE KARAKTERİN BASİTLEŞTİRİLME YÖNTEMLERİ

1956'da uygulanan Çince Karakter Basitleştirme hareketlerinin çoğu, 1922'de Qian Xuanton tarafından önerilen yönteme dayanıyordu. Huang Peirong (2006: 10-13) basitleştirilmiş Çince karakterleri inceledi, onları sekiz kategoriye ayırdı ve her kategoriye de birçok ayrıntıya böldü:

7.6.1. Eski yazı tiplerini kullanma

- (1) Eski kaynaklarda kullanılan karakterler. Örneğin, 禮 yerine 礼, 棄 yerine 弃. Bunun gibi karakterler eskiden *Shuowen Jiezi* (M. S. 100-121) sözlüğünde de bulunmaktadır.
- (2) Karakterin ilk biçiminin alınması. Örneğin, sonradan türetilen karakter 捨 yerine ilk biçimi 舍 alınır.

Tablo 11.Çince Karakterin Basitleştirilme Yöntemleri: Eski yazı tiplerini kullanma

Basitleştirilmemiş karakterler	İlk biçimi	<i>Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Genel Listesi</i> 'nde standartlaştırılmış karakter
慾	欲	欲
捲	卷	卷
崑	昆	昆

- (3) Song ve Yuan Hanedanlıklarından beri örfi karakterleri benimseme. *Song ve Yuan Hanedanlarından Beri Örfi Karakter Lugatı* esas alınarak 遷 yerine 迁, 過 yerine 过, 聖 yerine 圣 eski örfi karakterler benimsenir.

7.6.2. "Yeni karakterlerin biçimlerini" yasallaştırma

"Geleneksel karakterlerin biçimi", geleneksel yazma yöntemi anlamına gelir; "Yeni karakterlerin biçimi", derlenmiş karakterin standardını ifade eder. Çince bir karakterin birçok varyantı vardır, ancak okuma engellerine neden olmazlar. Yeni karakterlerin biçimine örnekler:

Basitleştirilmemiş Basitleştirilmiş

黃	黄
黽	黽
呂	吕
吳	吴
虛	虚

7.6.3. Karakterlerin vuruş sayılarının azaltılarak basitleştirilmesi

3.1 Vuruşların azaltılması

A. Baş ve son kısımları koruma, yani orta kısmı çıkarılır. Örneğin, 奮 yerine 奋, 奪 yerine 夺, 尋 yerine 寻, 濁 yerine 浊, 寧 yerine 宁, 糞 yerine 粪

Basitleştirilmemiş Basitleştirilmiş

奮	奋
奪	夺
尋	寻
濁	浊
寧	宁
糞	粪

B. İlk parçanın alınıp bütünün temsil edilmesi. Örneğin,

Basitleştirilmemiş Basitleştirilmiş

習	习
鄉	乡
業	业
飛	飞
聲	声
鑿	凿

C. Parçalardan birinin kaldırılması. Örneğin,

虧 karakterinin sağ parçası kaldırılır, 亏 karakteri oluşur.

畝 karakterinin sol parçası kaldırılır, 亩 karakteri oluşur.

鞏 karakterinin alt parçası kaldırılır, 巩 karakteri oluşur.

術 karakterinin iki yan parçası kaldırılır, 术 karakteri oluşur.

廣 karakterinin iç parçası kaldırılır, 广 karakteri oluşur.

開 karakterinin dış parçası kaldırılır, 开 karakteri oluşur.

懇 karakterinin sol üst parçası kaldırılır, 恳 karakteri oluşur.

爺 karakterinin sol alt parçası kaldırılır, 爷 karakteri oluşur.¹³

標 karakterinin sağ üst parçası kaldırılır, 标 karakteri oluşur.

掃 karakterinin sağ alt parçası kaldırılır, 扫 karakteri oluşur.

¹³爺 karakterinin sol alt parçası kaldırılır, aynı zamanda 𠂔 parçası da 𠂔 şekline değiştirilir.

D. Tekrarlanan parçanın kaldırılması. Örneğin,

Basitleştirilmemiş Basitleştirilmiş

競

竞

澀

涩

蟲

虫

3.2 Karmaşık veya tekrar eden parçaların yerine basit semboller kullanma

A. 又 sembolü. Örneğin,

漢 yerine 汉, 嘆 yerine 叹, 難 yerine 难, 艱 yerine 艰, 勸 yerine 劝,
觀 yerine 观, 歡 yerine 欢, 權 yerine 权,
鄧 yerine 邓, 雞 yerine 鸡, 僅 yerine 仅, 樹 yerine 树, 戲 yerine 戏,
對 yerine 对, 鳳 yerine 风, 疊 yerine 叠, 轟 yerine 轰, 聶 yerine 聂.

A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.
漢	汉	觀	观	鄧	邓	對	对
嘆	叹	歡	欢	雞	鸡	鳳	风
難	难	權	权	僅	仅	疊	叠
艱	艰			樹	树	轟	轰
勸	劝			戲	戏	聶	聂

(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)

B. 乂 sembolü. Örneğin, 區 yerine 区, 趙 yerine 赵, 風 yerine 风, 岡 yerine 冈

A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.
區	区	趙	赵	風	风	岡	冈

(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)

C. 云 sembolü. Örneğin, 會 yerine 会, 動 yerine 动, 層 yerine 层, 嘗 yerine 尝, 壇 yerine 坛.

A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.
會	会	動	动	層	层	嘗	尝	壇	坛

(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)

D. İki nokta kullanma. Örneğin, 傘 yerine 伞, 喪 yerine 丧, 肅 yerine 肃, 棗 yerine 枣, 讒 yerine 谗

A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.
傘	伞	喪	丧	肅	肃	棗	枣	讒	谗

(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)

7.6.4. Karakterlerin radikallerinin basitleştirilmesi.

Örneğin, 金 yerine 钅, 言 yerine 讠, 門 yerine 门, 馬 yerine 马, 車 yerine 车.

A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.	A.	B.
金	钅	言	讠	門	门	馬	马	車	车
釘	钉	訂	订	閒	闲	駿	骏	軒	轩
針	针	計	计	閉	闭	馳	驰	軍	军
銳	锐	說	说	閱	阅	騎	骑	轡	轡

(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)

7.6.5. Xingsheng (biçim-ses 形聲) karakterlerinde, çok vuruşlu sembol yerine az vuruşlu sembol kullanılması.

A. Anlam sembolünün değiştirilmesi. Örneğin, geleneksel Çince karakterlerde 豕 (domuzgiller)、豸 (kedigiller)、犴 (köpekgiller) olmak üzere farklı anlam karakter ve sembolleri bulunur. Basitleştirilmiş Çince karakterlerde 豕 (domuzgiller)、豸

(kedigiller) sembollerinin yerine 犳 (köpekgiller) sembolü konulur. Bu sembolün anlamı da köpekgillerden hayvanlara şeklinde değişmiştir. Örneğin, 豬 yerine 猪, 貓 yerine 猫¹⁴.

A.	B.	A.	B.
豬	猪	貓	猫

(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)

B. Ses sembolünün değiştirilmesi. Örneğin 燦, 襯 ve 礎 karakterlerinde ses sembolü olan sağ parça 粦 (can), 親 (qin) ve 楚 (chu) yerine 山 (shan), 村 (cun) ve 出 (chu) konularak 灿, 衬 ve 础 karakterleri oluşturulur.

Basitleştirilmemiş	Ses sembolü	Basitleştirilmiş	Ses sembolü
燦	粦/can/	灿	山/shan/
襯	親/qin/	衬	村/cun/
礎	楚/chu/	础	出/chu/

7.6.6. Sesteş karakterlerden birini seçerek diğerlerini temsil etme.

Örneğin, 复 karakteri hem 復 (asıl hâle getirme) hem de 複 (tekrarlama)¹⁵ karakterlerinin anlamını temsil etmiştir. 发 karakteri hem 發 (gönderme) hem de 髮 (saç) karakterlerinin anlamını temsil etmiştir.

¹⁴ Geleneksel Çince karakterlerden 貓 ve 猫'un, biri resmi diğeri varyant karakterdir. Ancak bazı şivelerde (Hokkience), kedi için 貓, misk kedisi için 猫 karakterleri kullanılır.

¹⁵ Çince Karakter Basitleştirme Planı'nda kapatmak anlamındaki 覆 karakterinin, 复 karakteri ile değiştirilmesi önerilmiştir. Ancak geleneksel karakterlerden 復國 (ülkeyi tekrar kurma) ve 覆國 (ülkenin çöküşü) arasındaki anlam farkını ayırt etmek için 覆 karakteri basitleştirilmemiştir (Liu, S., 2011 : 89).

Tablo 12. Sesteş karakterlerden birini seçerek diğerlerini temsil etme

Basitleştirilmemiş	Anlam	Basitleştirilmiş
干	kalkan (silah)	干
乾	kuru	
幹	gövde; yapmak	
髮	saç	发
發	ok atmak; gönderme	
復	asıl hâle getirme	复
複	tekrarlama	
复	aynı yolda yürümek	

7.6.7. Bitişik karakterleri Düz Yazı hâline getirme (草書楷化).

Örneğin, 為, 東, 車, 樂, 應 şeklindeki geleneksel ve bitişik karakterler düz yazı hâline getirildiğinde 为, 东, 车, 乐 ve 应 şekline dönüşür.

Basitleştirilmemiş	Bitişik karakter	Basitleştirilmiş
為	為	为
東	東	东
車	車	车
樂	樂	乐
應	應	应

7.6.8. Yeni karakterlerin türetilmesi

A. Asıl biçimdeki Xingsheng (biçim-ses 形聲) karakterlerinin Huiyi (anlamlandırma 會意) karakterleri ile değiştirilmesi. Örneğin, 淚 (Gözyaşı) yerine 氵 (su) ile 目 (göz) karakterleri birleştirilerek anlamlandırma yöntemi ile 泪 (Gözyaşı) karakteri oluşturulur. 筆 (kalem) yerine 竹 (bambu) ile 毛 (kıl) karakterleri

birleştirilerek 笔 (kalem, fırça kalemi) karakteri oluşturulur.

Tablo 13. Yeni karakterlerin türetilmesi 1

A	Biçim-ses		B	Anlamlandırma	
	Anlam sembolü	Ses sembolü		Anlam sembolü	Anlam sembolü
淚 (/lei/, gözyaşı)	氵 (su)	戾 /li/	泪 (Gözyaşı)	氵 (su)	目 (göz)
筆 (/bi/,kalem)	竹 (bambu)	聿 /yu/	笔 (kalem, fırça kalemi)	竹 (bambu)	毛 (kıl)
(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)					

B. Asıl biçimdeki Huiyi (anlamlandırma 會意) karakterinin başka bir Huiyi karakteri ile değiştirilmesi. Örneğin, 塵 (toz) karakteri, 鹿 (geyik) ile 土 (toprak) karakterlerinden oluşur. Asıl anlamı, geyikler koşarken havalanan tozdur. Basitleştirme Planı doğrultusunda 小 (küçük) ile 土 (toprak) karakterleri birleştirilerek 尘 (toz) karakteri oluşturulur. 災 (felaket) karakteri 巛 (akar su, ırmak, tıkanmış dere) ile 火 (ateş, yangın) karakterlerinden oluşur. Bu karakterin yerine 宀 (çatı, kapalı yer, ev) ile 火 (ateş, yangın) karakterleri birleştirilerek 灾 (felaket) karakteri oluşturulur.

Tablo 14. Yeni karakterlerin türetilmesi 2

A.	Anlamlandırma		B.	Anlamlandırma	
	Anlam sembolü	Anlam sembolü		Anlam sembolü	Anlam sembolü
塵(toz)	鹿(geyik)	土 (toprak)	尘	小(küçük)	土(toprak)
	Geyikler koşarken havalanan toz			Toz	
災 (felaket)	𣎵(akar su, ırmak, tıkanmış dere)	火 (ateş, yangın)	灾	宀 (çatı, kapalı yer, ev)	火 (ateş, yangın)
(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)					

C. Asıl biçimdeki Huiyi (anlamlandırma 會意) karakterleri ile Xingsheng (biçim-ses 形聲) karakterlerinin değiştirilmesi. Örneğin, 薦 (/jian/ hayvanları beslemek için ot; öneri) karakteri yerine anlam sembolü 艹(ot) ile ses sembolü 存 (/cun/depolamak) karakterleri bir araya getirilerek 荐 (/jian/ öneri) karakteri oluşturulur.

Tablo 15. Yeni karakterlerin türetilmesi 3

A.	Anlamlandırma		B.	Biçim-ses	
	Anlam sembolü	Anlam sembolü		Anlam sembolü	Ses sembolü
薦 (öneri; hayvanları beslemek için ot)	艹(ot)	鹿 (geyik; hayvan)	荐(öneri)	艹(ot)	存 /cun/ saklamak
(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)					

D. Asıl biçimdeki Xingsheng (biçim-ses 形聲) karakterlerinin yerine Xingsheng (biçim-ses 形聲) yöntemi ile yeni karakterlerin türetilmesi. Örneğin, 護 yerine 护, 響 yerine 响.

Tablo 16. Yeni karakterlerin türetilmesi 4

A.	Biçim-ses		B.	Biçim-ses	
	Anlam sembolü	Ses sembolü		Anlam sembolü	Ses sembolü
護/hu/	言	萑/huo/	护/hu/	扌	户/hu/
響/xiang/	音	鄉/xiang/	响/xiang/	口	向/xiang/
(Not: A. Basitleştirilmemiş karakterler. B. Basitleştirilmiş karakterler.)					

7.7. BASİTLEŞTİRİLMİŞ ÇİNCE KARAKTERLER HAREKETİ ÜZERİNE YORUMLAR

Yazı gelişimi açısından bakıldığında, basitleştirmelerin çoğu mantıklıdır. Yazı kullanımı açısından bakıldığında ise dil ve yazılar, herkesin üzerinde uzlaşması ile kullanılır. Herkesin kullanım alışkanlıklarına göre yapılmadığı takdirde çok zorluk yaşanır. Yazı gelişiminin tarihsel eğilimi basitlik yönünde değil, daha kesin, yapısal ve sistematik yöndedir. Zhang Shuyan ve diğerleri (Zhang ve diğerleri, 1997, 38-39) tarafından derlenen *Basitleştirilmiş Karakterlerin Kökenini İzleme* kitabında, Çince Karakterleri Basitleştirme Hareketinin beş eksikliği sıralandı: 1. Sesteş karakterlerden birini seçerek diğerlerini temsil ederken, bir karakter çok fazla anlam taşır. 2. Basitleştirme kuralları belirli karakterler için geçerlidir, her karakterde geçerli değildir.

3. Çince karakterlerin sistematik gelişimini bozar. 4. Yanlış analogilere neden olur. 5. Karmaşık veya tekrar eden parçaların yerine basit semboller kullanma meselesi.

Bu başlıklara kendi eğitim deneyimime dayanarak birkaç örnek verdim. Ayrıca yukarıdaki dilsel eksikliklere kültürel, toplumsal ve psikolojik açıdan iki eksiklik daha ekledim.

7.7.1. Sesteş karakterlerden birini seçerek diğerlerini temsil ederken, bir karakter çok fazla anlam taşır

Örneğin, ölçü birim kelimesi olan 隻 /zhi/ yerine 只 /zhi/¹⁶ konulursa, “birçok gemi Süveyş kanalından geçer” (许多船只通过苏伊士运河) muhtemelen “birçok gemi yalnızca Süveyş kanalından geçer” şeklinde yanlış anlaşılabilir (Wu, Y., 1958). Başka bir örnek, 麵 (/mian/ noodle) yerine 面 (/mian/ çehre, yüz) konulursa, 面粉 kelimesi hem buğday unu hem de yüz pudrası anlamında olabilir (Liu S., 2011: 96).

7.7.2. Basitleştirme kuralları belirli karakterler için geçerlidir, her karakterde geçerli değildir

Mayıs 1964'te, yayınlanan *Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Genel Listesi* 'nde (簡化字總表) 2236 karakter bulunur. Basitleştirme hareketi ile yalnızca sık kullanılan karakterler basitleştirilmiş, nadiren kullanılan karakterler olduğu gibi bırakılmıştır. Qing Hanedanlığı döneminde derlenen *Kangxi Zidian*” (康熙字典 M.S. 1716) sözlüğündeki Çince karakter sayısı 47,035'tir. Basitleştirilmiş Çince karakterler, tüm Çince

¹⁶ 只 karakterinin iki okunuşu vardır. Birinci ton olarak söylendiğinde gemi ölçü birim kelimesidir. Üçüncü ton olarak söylendiğinde ise “sadece” anlamında bir zarftır.

karakterlerin yalnızca çok küçük bir bölümünü oluşturur. Basitleştirme kuralları tüm Çince karakterler için tam olarak geçerli değildir. Örneğin, 豬 (domuz) ve 貓 (kedi) karakterlerinin radikalleri 豕 ve 犛, 犛 şeklinde basitleştirilirken; 豹 (çita) 、豺 (çakal) ve 貂 (sansar) karakterlerindeki 犛 radikalinin orijinal şekli korunmuştur. 髮 (saç) ve 鬚鬚(sakal), 发 ve 胡须 şeklinde basitleştirilirken, 髟 radikali kaldırılmıştır. 髻 (şakaklardaki saçlar), 髻 şeklinde basitleştirilirken 髟 radikali korunmuştur. 髻 (bıyık) karakteri ise hiç basitleştirilmemiştir.

Tablo 17. Çince Karakterler Basitleştirme Hareketinde Bazı Eksikler 1

Anlam	Domuz	Kedi	Çita	Çakal	Sansar
Geleneksel	豬	貓	豹	豺	貂
Basitleştirilmiş	猪	猫	豹	豺	貂
Anlam	Saç	Sakal	Şakaklardaki saç	Bıyık	Yanaklardaki saç
Geleneksel	髮	鬚鬚	髻	髻	髻
Basitleştirilmiş	发	胡须	髻	髻	髻

7.7.3. Çince karakterlerin sistematik gelişimini bozar

Bin yılı aşkın bir süredir var olan bir yazı sistemi olarak, Çince karakterlerin kendi sistem kuralları olmalıdır. Aşağıdaki dört karakter hem basitleştirilmiş hem de geleneksel yazı sistemlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır: 筆 (kalem), 書 (kitap), 畫 (resim), 律 (yasa). Bu karakterlerin geleneksel yazılışının tümü 聿 (kalem tutma; kalem) unsurundan gelir. 聿 karakterinin *jiaguwen* yazılışı 聿 elde tutulan bir fırça kalemidir ve 筆(kalem) karakterinin en eski biçimidir. 筆(kalem) karakteri, 竹(bambu)

ve 聿 karakterleri ile oluşturulmuştur. 書 (kitap) ve 畫 (resim), ikisi de el ile yaratılan eser olduğu için 聿 karakterinden türetilmiştir. 律 (yasa) karakterinin sol parçası, yol anlamındaki 彳 karakteridir. 律 (yasa) da “yazılmış yol/kural” anlamındadır. Bu dört karakterin basitleştirilmiş biçimi 笔, 书, 画 ve 律 dır. 笔, 竹(bambu) ile 毛 (kıl) karakterlerinden oluşur. 书(kitap) karakteri ise geleneksel karakter 書 bitişik yazı 𠂔 düz yazısı hâline getirmiştir. 画 karakteri de vuruşların azaltılması yönetimi ile 畫 (resim) karakterinden oluşturulmuştur. Bu yazı grubu geleneksel karakterlerle yazıldığında birbirleri arasındaki ilişki görülebilir. Her kelimenin basitleştirilmesinde belirli kurallara uyulmuştur. Ancak basitleştirilmiş karakterler bir araya getirildiğinde birbirleriyle hiçbir ilgileri yoktur ve birbirlerinden bağımsızdırlar. Geleneksel hâlleri aynı sistem içinde olan karakter grubu parçalanmıştır.

Tablo 18. Çince Karakterler Basitleştirme Hareketinde Bazı Eksikler 2

	Kalem	Kitap	Resim	Yasa
Geleneksel	筆	書	畫	律
Basitleştirilmiş	笔	书	画	律

7.7.4. Yanlış analogilere neden olur

Basitleştirme hareketinde, bazı karakterlerin vuruşları azaltılırken, bazı karakterler yeniden türetilir. Örneğin, 陽 (güneş) yerine yeniden türetilen 阳 kullanılır. Ancak bazı insanlar bunu öğrendikten sonra 楊 karakteri yerine yanlışlıkla 栢 karakterini türetmiştir (Zhang vd.İgerleri, 1997, 39).

7.7.5. Karmaşık veya tekrar eden parçaların yerine basit semboller kullanma meselesi

Bu sembollerden en yaygın kullanılan 乂又云'dir. Ancak bu yöntem de sistematik bir kaosa yol açmıştır. Mesela, 難, 歡, 雞, 僅, 鄧 karakterlerinin basitleştirilmiş hâli 𠂔, 欢, 鸡, 仅, 邓'dır. Fakat 歎, 灌, 溪, 饅, 證¹⁷ karakterlerinde bu kural geçerli değildir. Özellikle 歎, 灌, 溪 karakterlerinde bu kural uygulandığında, mevcut 欢 ve 汉 karakterleri ile çakışmıştır.

7.7.6. Basitleştirilmiş karakterler sosyal sorunlara neden olur

1950'lerde, hem 鍾 hem de 鐘 olmak üzere iki soyadı, aynı karakter 钟 şekline basitleştirilmiştir. İki farklı ailenin aynı soyadını taşıması sorununa neden olmuştur. Nihayet, 2013 yılında *Genel Standart Çince Karakterler Tablosunun* (通用規範漢字表) yeni versiyonu, "鍾" soyadının varlığı nedeniyle "钟" karakterini ("鍾"un basitleştirilmiş biçimi) geri yükleyerek, onu "钟" karakterinden ayırmıştır (Genel Standart Çince Karakterler Tablosu, 2013: 102).

Ana dili Çince olan Tayvan ve Hong Kong gibi yerlerde kullanılan ana yazı sistemi geleneksel Çince karakterlerdir. Sinosfer ülkelerinden Kore ve Japonya'daki *hanja* ve *kanji* karakterlerinin çoğu da eski zamanlardan miras kalan geleneksel karakterlerle aynıdır. Çin'deki Basitleştirme hareketi, Sinosfer ülkeleri arasındaki iletişimde zorluklara yol açmıştır.

¹⁷歎, 灌, 溪, 饅, 證 karakterlerin basitleştirilmiş hâli 叹, 灌, 溪, 饅, 证.

7.7.7. Basitleştirilmiş karakterler kelime tanımada yardımcı olmaz

Çince bir karakter, şekil olarak bir bakışta tanınabilir ve her vuruşu bilmek gerekli değildir. Yalnızca benzer bir metinle karşılaştığınızda veya bulanıklaştığında birkaç kez okumanız gerekir. Karakterler Basitleştirildikten sonra ayırt etmek zorlaşmış ve espriler yapılmıştır. Örneğin, tarım anlamındaki 農 karakterinin basitleştirilmiş hâli 农, kıyafet anlamındaki 衣 karakterine benzer. 2016 senesinde G20 Hangzhou Zirvesi'nde Xi Jinping, "Ticareti Canlandırır ve Tarımı Rahatlatır" (通商宽农) cümlesini yanlışlıkla "Ticareti Canlandırır ve Giyim Gevşetir" (通商宽衣) olarak telaffuz etmiştir(Zhen, 9 Haziran 2016). Peng Xiaoming (2007: 10), "*vuruş sayısının etkisinin mutlak olmadığına*" dikkat çekmiştir. Burada bahsedilen vuruş sayısının etkisi, vuruş sayısı arttıkça öğrenmenin ve ezberlemenin daha çok zaman alacağı ve hata yapma oranının da artacağı anlamına gelir. Sık kullanılan Çince karakterler için, basitleştirilmiş Çince karakterler yazma süresini hızlandırırsa da karakteri tanımada hızlandırıcı etkisi yoktur.

Yukarıdaki eksikliklerden ziyade Huang Peirong (2006: 9), basitleştirilmiş karakterlerin bir politika olarak başlangıçta Çincenin Latinleştirilmesine geçiş olarak uygulandığına dikkat çekmiştir. Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti, *Çin Yazı Reformu Derneği*'ni(中國文字改革協會) kurmuştur. Dernek, Çince karakterleri basitleştirmenin yanı sıra, "Hanyu Pinyin Planı"nı tasarlamaktan da sorumludur. Mao Zedong 1951'de şunları söylemiştir: "*Yazı yeniden düzenlenmeli ve dünya yazılarında ortak olan fonetik yönü izlenmelidir....Latinleştirmeyi gerçekleştirmeden önce, Çince karakterler basitleştirilmelidir* " Ocak 1956'da başlayan Çince Karakterleri Basitleştirme Hareketi ile geleneksel kültürün canlandırılması ve Çince karakterlerin standartlaştırılması değil,

Çince karakterlerin tamamen ortadan kaldırılması amaçlanmıştır (Huang, P., 2006 : 9). Bu yüzden, basitleştirilmiş karakterlerin, karakterler teorisine uyup uymadıkları konusunda çok özenli davranılmamıştır.

8. BÖLÜM: TÜRKİYE İLE SİNOFER ÜLKELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALAR

8.1.DİL-YAZI İLİŞKİSİ

Yazının tanımı konusunda, dilbilimciler fikir ayrılığına düşerek dar ve geniş anlam olmak üzere iki grupta incelenmesi gerektiğini düşünürler. Yazının geniş anlamı, genellikle insanların düşüncelerini kaydetmek, mesajlarını iletme ve belirli bir anlamı ifade etmek için kullanıldıkları resim ve sembollerin yazı olarak adlandırılabilir. Yazının dar anlamını savunanlar ise dilin kaydetme işaretlerinden oluştuğunu ileri sürmüşlerdir. İlk yazının ortaya çıkışından bu yana konuşulan dili tamamen kaydedebilen bir yazı sisteminin oluşması için çok uzun bir zaman gerekmiştir. Yazı icat edilmeden önce düşünceleri kaydetmek için insanlar gerçek nesneleri, resimleri veya işaretleri kullanmışlardır. Ancak dildeki öğeleri kaydetmek amacıyla yapılan ciddi bir girişim, yazının oluşumundaki ilk adımdır (Qiu, 1995: 1-2).

Bir iletişim aracı olarak yazı, "düşünceleri kaydetme" ve "konuşulan dili kaydetme" işlevine sahiptir. Zhou Youguang'ın (1998: 32-35) analizine göre, dünyadaki yazı türleri, yazının üç boyutundan incelenebilir. Bunlar biçim, ses ve ifadedir. Biçim açısından resimler, semboller, karakterler ve harfler vardır. Ses birimleri açısından morfemler, heceler ve fonem vardır. İfade açısından piktogramlar, ideogramlar ve fonetik vardır.

Çin yazısı, piktografik karakter, ideografik karakter ve ses ile ilgili karakterler de içeren bir yazı sistemidir. Ayrıca Çince yazısının her bir karakteri, Çince morfemleri kaydetme

özelliğine sahiptir. Bu yüzden Çin yazısını tanımlamak için en uygun terim logogramdır (Su, 2017: 109). Türkiye ile Sinosfer ülkelerinin yazı sistemlerini konu edinen bu çalışmada tartışılan yazılar: Çince karakterlerden oluşan Çin yazısı bir *logogram*dır. Japonca yazı sistemi, hece yazısı niteliğindeki *kana* ve logogram niteliğindeki *kanji*den oluşur. Korece *hangul* yazısı tam anlamıyla hece yazısıdır. Latin kökenli Türkçe ve Vietnamca yazısı fonetik alfabetik yazıdır.

İnsan uygarlığının gelişmesiyle, yazının gelişimi giderek daha soyut hâle gelir. Eski Çince karakterlerde *güneş* anlamını taşıyan ☉ resim yazısı, yazı evriminde *zhuanshu* ve *kaishu* biçimde "日" hâline geldikten sonra, orijinal güneş resmi artık görünmemektedir. "日" kelimesinin etimolojisine bakılmaksızın, "日" karakterinin biçimi ile "güneş" kelimesi arasında herhangi bir bağlantı bulmak imkânsızdır (Qiu, 1995: 1-2). Çince karakterlerin soyutlama süreci sosyal kullanım alışkanlıklarına bağlı olarak belirli kavramları kaydetmek için belirli karakterlerin kullanılmasına bağlıdır (Wang, 1989: 472). Yazı ve resimler arasındaki ayrılık da belirgin hâle gelmiştir.

Çin yazısı, Qin Shihuang'ın "yazıda birlik" politikasından sonra standart *zhuanshu* hâline geldi (Qiu, 1995: 315). Standartlaşmış Çince karakterlerdeki piktografik özellik artık somut değildir. *Libian* (隸變) adı verilen soyutlaştırma yüzünden, karakterler yuvarlaktan kareye, eğriden düz bir çizgiye dönüşmüştü. (Li, Xiuling, 306). Sosyal alışkanlıklara bağlı olarak belirli karakterlerin belirli kavramları ifade etmesi sayesinde Sinosfer'deki tüm ülkeler, uzlaşmaya dayalı Çince karakter geleneği aracılığıyla diller arası iletişim kurabilir hâle gelmiştir.

8.2. YAZI DEVRİMİNİN İLK SEBEBİ: YAZININ DİLİ KAYDETMEDEKİ YETERSİZLİĞİ

Modern ulus-devletlerin oluşumundan önce, Japonya dışındaki Sinosfer üyeleri, siyasi olarak Çin'in hâkimiyetindeydi. Siyasetin yanı sıra, tüm ülkeler aynı zamanda Çin kültüründen etkilenmiş, Çince karakterleri ödünç almış, Konfüçyüsçülüğü tanımış ve imparatorluk sınav sisteminden etkilenmiştir (Chiun 2005; Tiun, 2014: 5).

Çince karakterleri alırken, her millet Çince karakterlerin yerel dili tam olarak ifade edememesi sorunuyla karşılaşmıştır. Bu yüzden dil ve yazı olmak üzere iki iletişim sistemi mevcuttur, yani konuşma dilinde ulusal dili kullanırken yazıda Çince karakterleri kullanmışlardır. Çince karakterlerin dili ifade edememe sorununu çözmek için farklı milletler, *xundu* (訓讀 kendi diline dayalı telaffuz, Jap. 訓読み *kunyomi*), *yindu* (音讀 Çinceye dayalı telaffuz, Jap. On okunuşu (音読 *onyomi*) veya yeni karakterlerin yaratılması gibi yöntemler uygulanmıştır (Chiun, 1997:2). Kore'de Üç Kore Krallığı döneminde, "*idu*" (吏讀, Çince telaffuzla Korece kaydetme okunuşu) yönteminin uygulanmaya başlandığı tahmin edilmektedir (Liu S, 2012: 166; Heo, 2007: 7). Japonya'da 5. yüzyılda Çince telaffuzla Japonca'yı kaydetme okunuşu olan *manyogana* kullanılmaya başlanmıştır (Hu Q, 2018: 118).

Vietnamca, Avustroasya dillerine (Mon-Khmer dilleri) mensup olmasına rağmen, Haudricourt'a göre (Akt. Jiang, Jialu, 2011: 7-8) eski Vietnamcada ton özelliği yoktur, çağdaş Vietnamca dilinin gelişiminde, önsesin ötümsüzleşmesi ve sonsesin kaybolması ayrıca birçok Çince kökenli ödünç kelimenin girmesi nedeniyle ton özellikleri

kazanmıştır. Diğer Çin diyalektleri gibi, Vietnamcada kendi diline dayalı Çince karakter okunuşu olan *xundu* da kullanılmıştır. Ama *xundu* dışında kendi dilindeki kelimeleri kaydetmek için *Chîr Nômu* yaratmıştır. *Xundu* yöntemi, dil ve yazı sorununu çözememiştir. Bu nedenle, Japonya 9. yüzyılda *hiragana* ve *katakanay*ı geliştirmiş ve Kore 15. yüzyılda Kral Sejong tarafından yönetilirken birkaç bilim adamı *hangulu* yaratmıştır. Bu dönemde Vietnam fonetik yazıya doğru ilerlememiş, ancak Çince karakterlerin yanı sıra yardımcı olarak *Chîr Nôm* yöntemini uygulamıştır.

8.3. KLASİK YAZI DİLİNE KARŞI SADELEŞME UYANIŞI

Dikkate değer bir şey, eski zamanlarda yazma çok az insanın bildiği bir beceriydi. “Millî yazı”, bir topluluktaki herkes tarafından anlaşılmaz, sadece iyi eğitilmiş elitler yazabilmiştir. Türk tarihinde coğrafya, kültür, ticaret, teknoloji kaydetme ve din nedeniyle pek çok yazı kullanılmıştır. Tıp ve takvim vb. konulardaki metinlerin yazımında kullanılan Brahmi yazısı ile birlikte, coğrafya ve ticari değişim etkisiyle kullanılan Soğd yazısı, Tibet yazısının yanı sıra, dinî değişikliklerin alfabe değişimleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu unutmamak gerekir. Örneğin: Mani, Süryani, Arap, Ermeni, İbrani yazılarının kullanılış sebebi dindir. Bunların yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet’e geçen Türkler, dinini değiştirmemiş, ancak yazısını değiştirmiştir.

Arap alfabesinin Türkçenin yazımında yetersiz kaldığını ilk kez 17. yüzyılda Kâtip Çelebi şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Herkes onaylar ki, müddet-i ömründe doğru yazılmış bir kitap öğrenememiştir*” (Karal, 1977: 63). Yazı dilinin sadeleşmesi yolunda

ilk adımı atan Reşit Paşa, eğitimin yaygınlaştırılabilmesi için, bilim ve sanat kitaplarının herkesin anlayabileceği bir dille yazılmasına önem vermiştir (Levend, 1949: 81). İlk dil bilgisi kitabının adını *Kavâ'id-i Osmâniyye* koyan Ahmet Cevdet Paşa, “*Osmanlı lisanının aslı Türkçedir. Fakat Fârisîden ve Arabîden pek çok lâfızlar alınıp üç lisandan mürrekep bir lisan olmuştur*” (Ahmet Cevdet, 1311:4) ve “*Lisânımızın aslı Türkçe olup sonradan Fârisî ve Arabî ile karışmıştır*” (Ahmet Cevdet Paşa, 1299: 5) sözleri ile Türkçenin bu karışık dildeki belirleyiciliğine işaret eder. Ahmet Cevdet Paşa, *Kavâ'id-i Osmâniyye*'de her bölümü Türkî, Arabî ve Fârisî olmak üzere üç alt bölüme ayırarak işlemiştir. Ahmet Cevdet Paşa, sanayi ve fen eserlerinin halkın anlayabileceği bir dille yazılmasını ve temel eğitimin kolaylaştırılmasını istemiştir. Dolayısıyla Ahmet Cevdet Paşa, Türkçenin bilim dili olması için sadeleştirilmesi, ilmî ve kültürel gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yeni kavram ve terimlerin türetilmesi, açık ve anlaşılır ifadelerin kullanılması gerektiğini düşünmüş ve bu amaçla *Kavâ'id-i Osmâniyye*'yi yazmıştır (Karakuş, 2006: 32). Bunun yanı sıra, Ahmet Cevdet Paşa, Arap dilinin etkisinde kalmış olmakla birlikte, Türkçenin bir devlet ve eğitim dili olarak gelişmesi, zenginleşmesi ve sadeleşmesi konularında çok büyük çabalar harcamıştır (Özkan, 2006: 221).

Asya Kıtasının diğer ucundaki Çin'de de aynı durum yaşanmıştır. *Baihuawen* Hareketi (白話文運動) demek, konuşma diline dayalı edebi hareket demektir. 4 Mayıs 1919 tarihinde ortaya çıkan “4 Mayıs Hareketi”, demokrasi, bilim, insan hakları, hukuk, özgürlük gibi kavramları düşünce siyaset ve kültür alanları ile karşı karşıya getiren “Yeni Kültür Hareketi”nin de yolunu açmıştır. Bu hareket aynı zamanda; ülkesini seven, ülkesini koruma içgüdüsüne sahip olan ancak yüzünü batıya dönmüş gençler ve aydınlar için güçlü bir dayanak noktası olmuştur. Çin'de “4 Mayıs Hareketi” olarak adlandırılan

bu dönem, modern Çin edebiyatının da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Modernleşme hareketi sırasında, Konfüçyüsçü düşünceleri eleştiren genç yazarlar, edebiyatın yazı dilini sadeleştirmişler ve batı kültürünü benimsemeye başlamışlardır. Hu Shi, 1917 yılında “Edebiyatı İyileştirme Önerileri” (文學改良芻議) adında bir makale yazmış. Hu Shi sayesinde, yazarlar edebiyatta klasik yazı dili yerine günlük konuşma dili kullanmaya başlamış. Böylece Çin’de dil devrimi resmen ortaya çıkmıştır.

Tarih boyunca Vietnam ve Kore her zaman resmî belgede klasik Çince yazı geleneğini benimsemişler. Ancak 19. yüzyılda yabancı güçlerin de etkisiyle ulusal bir kültür oluşturmak için yeni yazı biçimi oluşturmuşlardır. Sinosfer ülkelerinden Çin’e en uzak ülke olan Japonya, çok erken bir tarihte Japoncaya uygun bir yazı geleneği oluşturmuştur. Heian dönemi (MS 794-1185) *hiragana* ve *katakana*nın oluşturulması ile, *kana kanji* ile karışık yazı geleneği de oluşturulmuştur. *Kanjinin* statüsü nispeten yüksek olmasına rağmen Japonların millî yazılarını, güçlü bir şekilde baskı altına almamıştır. Üstelik Nara dönemi (8.yüzyıl), İmparatorun fermanı ve törendeki dualar, Çin yazı dili söz dizimi geleneği ile değil, Japonca söz dizimi ile yazılmıştır. İmparator bir örnek oluşturmuş ve diğer edebiyatçılar da doğal olarak aynı şeyi yapmıştır. Bu yazı geleneği nesilden nesile aktarılmıştır.

8.4. MİLLİ BİLİNCİN YÜKSELİŞİ

1839 Tanzimat Fermanı ve 1876 Kanun-i Esasi’si, Osmanlılık için yasal ve siyasal temelleri oluşturdu. Bu yeni durum devlete siyasal üyeliği ve bütün Osmanlı vatandaşlarının kendilerini Osmanlı olarak düşünmelerini sağlayan hayalî bir Osmanlı milletin oluşumunu ifade ediyordu (Durgun, 2014: 149). Siyasal birliği ifade etmek

için “millet-i Osmani” deyimini kullanan Tanzimat aydınları, bu ulusun konuşulan ve yazılan dilini ifade için de “Lisan-ı Osmani” terimini önerdiler. Daha sonra da “Osmanlıca” tabiri kullanılmaya başlandı (Sadoğlu, 2010: 62). Osmanlıca, oluşturulmaya çalışılan çok parçalı Osmanlı Milleti gibi “Türkçe, Arapça ve Farsçadan oluşan bir lisan” olarak tanımlandı (Kartal, 1998: 402, Özdoğan, 2015: 238-239). Bu dönemde Türkçenin önemi giderek arttı.

Tanzimat dönemine kadar örgün eğitim kurumlarında Türkçe eğitim ve öğretimine pek önem verilmemiştir. 8 Nisan 1847 tarihinde çıkarılan “Etfalin Tâlim ve Tedris ve Terbiyelerini Ne Vechile İcra Eylemleri Lâzım Geleceğine Dair Sıbyan Mekâtibi Hâceleri Efendilere İta Olunacak Talimat”ta Türkçe okuma ve yazma derslerine önem verildiği ve dolayısıyla eğitimde millileşmeye doğru bir adım atıldığı görülmektedir (Karakuş, 2006: 34-35).

Başlangıcından itibaren tek bir imparatorluk ailesi tarafından yönetilen ve belli dönemlerde dışa kapalı olan Japonya, Çin kültürünün üstünlüğünü kabul eden Kore veya Vietnam’a kıyasla, Çin kültürüne karşı seçici bir tavır sergilemiştir (Yan, 2012: 81). Japonya, Doğu Asya’da Çince konuşmayan ülkeler (Kore ve Vietnam dâhil) arasında Çin İmparatorluk sınavını ilk uygulayan ülkedir (F. Kaçer ve M. Kaçer, 727). Güçlü bir ulusal bilince rağmen, Japonlar Çin kökenli *kanji*ye çok saygı duymuş, *kanay*ı sadece yardımcı bir araç olarak kullanmıştır. 1868 yılında İmparator Meiji idaresi altındaki Japonya’nın imparatorluk yönetimini yenileyen Meiji döneminde, *kanji* tartışmaları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Çince karakterleri koruma, tamamen *kana* uygulama ve tamamen Latin harfleri kullanma gibi tartışmalar birdenbire ortaya çıkmıştır. 1902

yılında Eğitim Bakanlığında “Japon Dili Araştırma Komitesi” kurulmuş.Ancak bu komite yazı ıslahatında bir sonuca varamamış, nihayetinde sadece “Çince karakterlerin sayısının azaltılması” ve “Çince karakterlerin şeklinin basitleştirilmesi” gibi pratik bir politikada uzlaşmaya varılmıştır (Tsao, 2007a: 16-17).

8.5. SÖMÜRGEÇİLİĞİN ETKİSİ: VIETNAM VE KORE

1861 yılında Fransızlar Güneydoğu Asya’ya 3000 asker göndermiştir. 1887 yılında Çinhindi Birliği kurulmuş ve Vietnam Fransız sömürgesi hâline gelmiştir. 19. ve 20. yüzyılda Vietnam’da dört yazı dili sistemi bulunmaktaydı. Bunlar Çince karakterler, *Chữ Nôm*, *Vietnam Latin kökenli alfabesi* ve *Fransızcadır*. Fransız sömürge rejimi, ülkenin yönetimini kolaylaştırmak için Vietnam’daki prestij dili durumunu değiştirmiştir. Önce Fransızcanın yayılması, sonra Vietnamcanın Latinleştirilmesi ile, Çin’e bağlı Vietnamlılar Fransız sömürgesine yaklaştırılmaya çalışılmıştır. Modernleşmek gerektiğini hisseden milliyetçiler, Latin kökenli alfabenin diğer yazılarından daha fazla modernleşmeye yol açtığını düşünmüştür. Bu sayede Latin harfleri kabul edilmeye başlanmıştır (Le & O’Harrow, 2007: 428, Tiun, 2014: 15-16).

1894 senesinde Japonya’nın Çin’e (Qing Hanedanlığı’na) saldırmasıyla Birinci Çin-Japon Savaşı başlamıştır. 17 Nisan 1895’teki *Shimonoseki Antlaşması*’nda, Çin’in Kore’nin tam bağımsızlığını kabul ettiği yazıya dökülmüştür (Gökçe&Gökmen, 2016: 95). Çin’in kendini koruyamadığı ve yıkılmanın eşiğinde olduğu dönemde, Koreliler artık yabancı düşmanlara direnmek için Çin’e güvenemeyeceklerini anladılar. Daha önce hep Çin kültürünün üstünlüğünü kabul edip Çin’in sistemlerini uygulayan, kendini

“Küçük Çin” olarak tanımlayan Kore, 19. yüzyılın sonunda kendi imparatorluğunu kurdu. Ancak kısa süre sonra Japonya tarafından kolonileştirildi. Japon sömürgeci döneminde Japoncaya geçmek zorunda kaldı. Bu sırada Kore, Çin tarafından terk edildiğini derinden hissetti. Korelilerin millî bilinci, böyle zor koşullarda meydana geldi. 1895 senesinde, Japonlar tarafından zorla uygulanan Gabo Reformları kapsamında Japonların yazı sistemine benzer bir Hangul-Çince karakterlerin sentezlenmesiyle oluşan karışık bir yazı sistemi meydana getirilmiş ve devlet de bu sistemin resmî yazı dili olarak yasalaştığını ifade etmiştir (Shao, 2013 29). 1 Ocak 1970'ten itibaren, "tüm idari, yasal ve adli belgeler, hatta halkın dilekçeleri dahi, sadece *Hangul* ile yazılmalıdır, içinde karışık *hanja* bulunan belgeler kabul edilmez" duyurusundan sonra saf *Hangul* aşamasına geçilmiştir (Jeong, 2001: 138). Ulus bilincinin gelişmesiyle birlikte, Kore'nin yazı devrimi saf Çince'den, önce karışık sisteme ardından saf Koreceye dönüşmüştür.

Buna karşılık Türkiye, tam anlamıyla sömürgeleştirilmemiş olmasına rağmen, imparatorluğun son döneminde birçok Batı tarzı eğitim kolejleri Avrupa dillerini benimsemiştir. Daha temel bir sorun şudur; geleneksel medrese artık değişen durumla baş edememiştir ve batı dünyasından gelen telgraf ve matbaa başta olmak üzere, batı teknolojisinin Osmanlılar üzerinde büyük etkisi olmuştur.

8.6. DİĞER MİLLETLERİN GİRİŞİMİ

Türklerden önce Arap yazısını bırakıp Latin yazısını kabul etme yolunda ilk adımı Arnavutlar atmışlardır. 1860'larda Arnavut aydınları, yeni bir Arnavut alfabesi hazırlamak düşüncesini Osmanlı Maarif Nezaretine benimsetmişlerdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra, Rumeli topraklarının önemli bir bölümü

imparatorluktan kopmuş. 1878 Berlin antlaşmasıyla, Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlığa kavuşmuşlardı. Arnavutlar arasında da ulusal duygular uyanmıştı. Bu hava içinde, 3 Eylül 1879 günü İstanbul’da *Cemiyet-i İlmiye-i Arnavudiye* adlı bir dernek kurmuşlardı. Ulusal dil, ulusal yazı bilincine erişmiş kurucuları, Arnavut toplumunun uygarlığa katılabilmesi için ulusal bir dilin, ulusal bir yazının gerekli olduğuna inanıyorlardı. Arnavutlar Müslüman, Ortodoks, Katolik olmak üzere üçe ayrılmışlardı ve üç kültürün etkisi altındaydılar: Müslümanlar Türk kültürünün, Ortodokslar Yunan kültürünün ve Katolikler de İtalyan kültürünün etkisi altındaydılar. Arnavut dili için ortak bir alfabe benimsenmesi söz konusu olunca da üç alfabe arasında bir seçim yapmak durumundaydılar: Osmanlı İmparatorluğu’nda kullanılan Arap alfabesi, Yunan alfabesi ve Latin alfabesi, Türkçeye uymadığı gibi Arnavutçaya da uymuyordu. Yunan alfabesinin alanı dardı. Buna karşılık Latin alfabesi, uygar dünyanın ortak yazısıydı ve evrensel nitelikte bir yazıydı (Şimşir, 2008: 38-40).

Benzer şekilde, Çin’in kuzeyinde bulunan Mandarin Çincesi konuşulan İmparatorluğun başkenti Pekin’den çok uzaktaki, farklı yerel diller konuşulan güney eyaletlerinde de bazı girişim ve teşebbüsler ortaya çıkmıştır. 1892 yılında Lu Zhuangzhang (盧戇章) tarafından, fonetik yazısının ilk şemasını içeren ve bu alanda yazılan ilk eser olan *Yimu Liaoran Chu Jie* (一目了然初階) isimli kitabı ile başlatılmıştır. “Bu kitapta, Lu Zhuangzhang Çin’in ilk millî sesletim sistemini oluşturdu. Bununla birlikte yazı devriminde Çincenin fonetikleştirilmesini öne sürdü. Lu’nun kitabından sonra 20 yıldan daha kısa bir sürede, otuz civarında fonetik alfabe projesi ve tartışmalar ortaya çıkmıştır.” (Zhou, P., 2016: 290).

8.7. MİLLÎ AYDINLARIN GİRİŞİMİ

1863 yılında, Ahundzade Mirza Fethali Tiflis’den kalkıp İstanbul’a gelmiş ve kendi yapıtlarıyla birlikte “Harflerin Islahı” tasarısını da Sadrazam Fuat Paşa’ya sunmuştur. Mirza Fethali’nin tasarladığı düzeltme: *Hurûf-ı kadîmenin noktaları ilga olunup (kaldırıp) yerlerine diğer bir alâmet-i muttasıla vaz’ından (konulmasından) ve kelimatin gereği gibi telâffuz olunması için ba’zı harekât-ı cedide ihtira’ı (bulumu) ile bunların milel-i ecnebiyye (yabancı uluslar) hututu (yazıları) misillû (gibi) huruf sırasında (Latin alfabesi biçimde) taharirinden (yazılışından) ibaret (bulunmaktadır).* (Levend, 1960: 155-156, Ülkütaşır, 2009 :18). Tasarı, incelenmek üzere Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’ye iletilmiş. 6 Ağustos 1863 günü yapılan birinci toplantıda Fethali de bulunmuş ve tasarısını savunmuştur. “Alfabe konusunun din ile bir ilgisi olmadığını, yeni yazının benimsenip kullanılmasının şeriata ters düşmeyeceğini” söylemiştir. Müslümanlar arasında kullanılan Arap harflerinin okumaya elverişli olmadığını, her sözcüğün birkaç biçimde okunabileceğini, bu yüzden okuryazar kişilerin az yetiştiğini, tasarladığı yeni harfler benimsenince bu sakıncaların giderilmiş olacağını, eğitimin yaygınlaşacağını anlatmıştır. İkinci toplantıda Fethali bulunmamıştır. Bu toplantıda, Arap harflerinin Türkçeyi yazmaya elverişli olmadığı, düzeltilmesi gerektiği onaylanmıştır. Ama Fethali’nin buluşu olan yeni yazı tasarısı benimsenmemiştir (Şimşir, 2008: 21-22).

Çin aydınları, geleneğe, Konfüçyüsçülüğe ve klasik yazı diline karşı Yeni Kültür Hareketi’nin katılımcıları, Çince karakterler konusunda az çok aynı fikirde olmuştur. Çoğu aydın Çince karakterlerin gelecekte kaldırılacağına inanmıştır. Bu dönemde, tüm dil-yazı devriminin en radikali, Çince karakterlerin ve Çin dilinin "Esperanto" ile değiştirilmesini savunmak olmuştur. Vatansever aydınların Çince karakterlerin kaldırılıp

yerine Esperanto getirilmesi görüşü, bir talihsizlik ve çaresizlikten ileri gelmektedir. Asılsız olan bu girişim nihayet hiçbir sonuca varmamıştır (Zhou, Z., 2013: 29-42). Liu Shengji (2011: 86), Çince Karakterlerin Geri Kalmışlığı teorisi ile geliştirilen Çince Karakterlerin Korunması ve Kaldırılması üzerine tartışmalar, iki yönde ilerlemiştir: 1. Latinleştirme, 2. Çince karakterlerin korunup basitleştirilmesi.

Vietnamlı aydınların, başlangıçta Çince karakter ve *Chữ Nôm* kullanımı, Fransızlara karşı direnç sembolüydü. Latin kökenli alfabe kullanımı ise Fransızlara sempati duyan muhaliflerin sembolüydü. Fakat modernleşmek gerektiğini hisseden milliyetçi aydınlar, Latin kökenli alfabenin diğer yazılarından daha fazla modernleşmeye yol açtığını düşünmüştür. Ve bu sayede Latin harfleri kabul edilmeye başlanmıştır.

8.8. TOPLUMSAL ORTAMIN DEĞİŞMESİ

Türkiye Harf Devrimi, 1923'te Cumhuriyetin kuruluşundan beş yıl sonra gerçekleştirilebilmiştir. Yukarıda belirtilen dış etkilerin yanı sıra, yurtiçi toplumsal faktörler de önemlidir. Bir sürü siyasi, sosyal ve kültürel reformdan sonra Türkiye laik bir ülke olmuştur. Laik bir ülke hâline geldikten sonra İslami ve Arapça yazıların kutsallığı büyük ölçüde azalmış, bu nedenle Harf Devrimi başarılı olabilmektedir. Aynı gelişim tarihi Çin'de de görülmüştür. 1912'de Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Yeni Kültür Hareketi ve 1919'daki 4 Mayıs hareketi doğrultusunda, Çin Batı'daki ulus-devleti esas alan çağdaş ideoloji ve modern insan hakları kavramı ile çok fazla temas kurmuştur ve böylece kendi kültürünü eleştirmiştir. Bununla birlikte, daha önemli bir etki faktörünün de imparatorluk sınav sisteminin kaldırılması ve yeni eğitim

sisteminin kurulması olduğunu belirtmek gerekir. Çin, Batı deneyiminden yararlanmak için yeni eğitim sistemi kurmuştur. Yeni eğitim sistemine göre eğitim alan aydınlar, ülkeyi ve halkı kurtarmak için Çin Kültürünün esası olan Konfüçyüsçülüğü de eleştirmiştir (Zhou, Zhuying. 2007:13). İdeoloji taşıyıcısı olan Çince karakterlerin kutsallığı da sarsılmıştır. Bu dönemde, geleneksel dil ve yazının Esperanto ile değiştirilmesi bile düşünülmüştür.

8.9. LİDERLERİN ETKİSİ

Atatürk'ün Gülhane söylevi, Q harfini reddetmesi, “bu, ya üç ayda olur ya hiç olmaz” sözü ve başmuallim olması, Harf devrimi hareketinin lokomotifi olmuştur. Çin'de Mao Zedong'un kişisel eğilimleri nedeniyle Çince tamamen Latinleştirilecekti ama neyse ki başarılı olamamıştır. Sinosfer ülkeleri arasında Batı kültürünü ilk kabul eden Japonya, aynı zamanda Çince karakterleri eleştiren ilk millettir. 1868 yılında son Tokugawa Şogun'un (askeri hükümdar) isteyerek iktidarı İmparator Meiji'ye bırakmasıyla, Japonya'da Meiji Restorasyonu olarak bilinen döneminin başlaması sağlanmıştır (Akan, 2017: 4). Bu dönemde Japon toplumu da büyük değişimler yaşamıştır. Yazı konusunda, Meiji Restorasyonu sırasındaki, Çince karakterlerin korunması ve kaldırılması sorunu gündeme gelmiştir. Ancak bu komite yazı ıslahatında bir sonuca varamamış, nihayetinde sadece “Çince karakterlerin sayısının azaltılması” ve “Çince karakterlerin şeklinin basitleştirilmesi” gibi pratik bir politikada uzlaşmaya varılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında İmparator, Konfüçyüsçülük ve *kanji*yi bir kez daha birbirine bağladığı için, *kanjinin* kutsallığı geri getirilmiştir. Dolayısıyla, *kanjinin* kaldırılması çağrısı zayıflamıştır (Huang, J., 2019).

8.10. KÜLTÜREL KOPUKLUK MESELESİ İLE ENTEGRASYON

1923'te Türkiye'nin kuruluşundan sonra bir ulus-devlet sistemi kurulmuştur. 1924'te millî dil Türkçe olarak kabul edilmiş ve nihayet 1928'de Harf Devrimi gerçekleştirilerek sonraki Dil Devriminin temeli atılmıştır. Harf Devrimi yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Latin kökenli Türkçe alfabe uygulaması sonrasında, tarihi eserler üzerindeki yazıyı okumak zorlaşmıştır. Sinosfer ülkelerinin deneyimlerine göre, Koreliler 1970'lerde *hanja* yasakladığından beri, giderek daha fazla kültürel uçurum ortaya çıkmıştır. Gençler tarihi kitapları, eski anıtlardaki yazıları, hatta büyükbabalarının yazdığı mektupları bile okuyamamıştır (Shao, 2013:33). Kore de kültürel krizi çözmek için *hanjayı* millî kültürü olarak görmeye başlamıştır (Liu S., 2012:170).

Çin'de basitleştirilmiş karakterler, standartlaştırılmış resmi yazıdır. Ancak eski kitaplarla, tarihi eserlerle karşılaşıldığında kültürel boşluklar ortaya çıkmaktadır. Çince karakterlerin basitleştirilmesi hareketinden sonra klasik edebiyat eğitimi alan birinci nesil öğrenciler bu konuda zorluk çekmiyor. Ancak günümüz gençleri geleneksel Çince karakterlere neredeyse hiç maruz kalmadığı ve basitleştirilmiş karakterler ile geleneksel karakterler bire bir örtüşmediği için eski kitapları okumak için, geleneksel karakterlerle uğraşmak zorundadırlar (Cheng ve Xie, 2015: 55).

Bilgisayarların ulusal kurumların ve insanların sosyal yaşamının her alanında yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar Çince karakterleri yazmak için daha az zaman harcamaya başladı. Tayvan 2003 yılında basitleştirilmiş karakterlerle yazılmış anakara kitaplarının adaya girmesine izin verdi ve giderek daha fazla Tayvanlı basitleştirilmiş karakterleri kabul etmeye ve kullanmaya başladı. Basitleştirilmiş ve geleneksel Çince

karakterlerin sosyal hayatta kapsamlı bir şekilde birlikte kullanılır hâle gelmesi kaçınılmaz bir durum olacaktır (Liu, S.,2011: 107).

Liu Shengji (2012: 190) "*Çin Halk Cumhuriyeti, Çince karakterlerin kullanıldığı, en fazla nüfusa sahip merkezdir. Çin Cumhuriyeti ise geleneksel Çince karakterleri korumaktadır. Yalnızca iki taraf bir fikir birliğine vardığı ve müzakere ettiği takdirde Çince karakterler meselesi üzerinde bir entegrasyon sağlanabilir.*" iddiasında bulunmuştur. Tayvan Boğazı'nın iki yakası arasındaki 70 yılı aşan ayrılık sonucu dil-yazı kültürü ayrı ayrı gelişmiş, iki yaka arasındaki kültürel farklılık giderek artmıştır. Çin'in geleneksel karakterlerin kullanımına geri dönmesi imkânsızdır. Tayvan'ın da kendi yazı geleneği olduğu için basitleştirilmiş karakterler kullanmasına gerek yoktur. Sinosfer'deki her ülkenin kendi yazı geleneği vardır. Ulus-devletler çağında dil ve yazı standartlaştırma konusu farklı ülkelerde eğitim ya da kültür birimlerinin sorumluluğundadır. Dolayısıyla tüm Sinosfer ülkelerinin Çince karakterleri standart hâle getirmesi zordur. Ancak bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte iletişim daha kolay hâle gelmiştir. Sinosfer ülkeleri arasında Çince karakterler üzerine bir karşılaştırma tablosu oluşturmak mümkündür, ki böylece uluslararası sosyal-siyasi-kültürel alışveriş kolaylaşabilir.

Sinosfer ülkeleri Batılıların ileri teknolojisi ile karşılaşınca, ülkelerini ve milletlerini kurtarmayı hedeflemiştir. Öğrenmesi ve hatırlaması zor olan Çince karakterleri suçlamıştır. Ancak bir yazının zorluğu, kültürel geri kalmışlığına ana etken değildir. Geleneksel karakterlerin kullanıldığı bölgeler arasında Tayvan ve Hong Kong'un

gelişimi geride kalmamıştır, bununla birlikte eğitimde Çince karakterler aracılığıyla kültürü aktarmaya devam etmektedirler.

Türk milletleri, 10. asırdan 20.asrın başlarına kadar Arap alfabesini kullanmıştır ve bazı eski Türk dilleri Arap alfabesi ile kaydedilmiştir. Bunların hepsi Türk milletinin önemli varlıklarıdır. Türklerin modernleşmek için sadece Batı kültürünü kabul etmesi değil, kendi geleneklerini bulması da önemlidir. Osmanlıca kursları, Türklerin ulusal özgüvenlerini geliştirip teşvik edebilir. Ancak, günümüzde hiç kimse eski dillerde iletişim kurmamaktadır. Ana dili Çince olan ülkelerde, klasik Çince ile çağdaş Çince dil derslerinin oranı meselesi de tartışılmaktadır. Eski yazı dili, bir milletin tarihi ve kültürü için bir anahtardır. Bu nedenle Türkler için modern dil eğitiminin sağlam temelleri atılarak Osmanlıcanın yanı sıra diğer eski Türk dilleri ve alfabelerinin de öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum.

SONUÇ

19. yüzyılın sonunda Asya'nın doğusunda ve batısında birçok değişiklik yaşanmıştır. Asya'nın doğusundaki Qing İmparatorluğu'nun İngiltere'ye yenilmesi, Japonya'nın Meiji Restorasyonu ile Asya'dan ayrılması ve Fransa'nın Vietnam'ı yönetmesi, Sinosfer ülkelerinin dağılmasına neden olmuştur. Asya'nın batısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Balkan milletlerinin ve Arapların bağımsızlığını kazanmasından sonra Türklerin egemen olduğu bir ulus devlet kurulmuştur.

Hobsbawm (1992), 1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik kitabında “Millet” sözcüğünün modern anlamının 1884'ten sonra ortaya çıkmadığına dikkat çekmiş. Millet kavramının, belirli bir zaman ve mekânın bir ürünü ve insanlık tarihinin nispeten yeni bir icadı olduğunu ileri sürmüştür. Anderson (1983), Hayali Cemaat kitabında, matbaanın ve kapitalizmin yükselişi, dinî reformlar, klasik hanedanların düşüşü ve ulus-devletlerin kurulmasıyla birlikte, her bölgenin merkezi yönetiminin ulusal dili formüle ettiğine ve eğitim, medya, matbaa vb. aracılığıyla hayali bir topluluk icat ettiğine inanıyordu.

Smith (2009), *Etno-Sembolizm Milliyetçilik* kitabında, millet oluşumu sürecinde kültürel ve psikolojik yönler vurgu yaparak, milletin iç dünyasını ve ulusal kimliğini anlamak için etnik sembolizm kavramını öne sürmüş, etnik sembolizm kavramının etnik kimliği ve topluluğu bir bütün olarak kabul ettiğine dikkat çekmiştir.

18. yüzyıldan itibaren birçok reform gerçekleştirilmiştir. Batı'dan getirilen millet ve

vatan gibi yeni kavramlar Osmanlı'da derin eleştirilere maruz kalmıştır. Maddi kültürden teknolojiye, toplumsal yapıya kadar pek çok değişiklik olmuş, Batı kültürü öğrenilmeye başlanmıştır. Modernleşme doğrultusunda önemli noktalardan biri millî kimlik oluşturulması için millî dil kavramının ortaya atılması olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu gibi, Çin'de de Çince karakter ve dil reformu eğitim sorunlarıyla başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında matbaa, telgraf ve medya, Osmanlı İmparatorluğu'nun yazı reformunda önemli tartışmalara neden olmuştur. Buna karşın, matbaayı icat eden ve ileri teknolojiye sahip Çin ve Sinosfer ülkelerinde çok fazla tartışmaya yol açmamıştır. Sinosfer ülkelerinde sınav sistemi, yazı devrimlerinde önemli bir faktör olmuştur. İmparatorluk sınavının esas ideoloji olan Konfüçyüsçülüğün temeli Çince karakterlerdir. Sınavın kaldırılmasından sonra Osmanlılardaki ulema gibi geleneksel aydınların yerini yeni entelektüeller almıştır. Yazı devrimlerinden bu yana, modernleşme arayışındaki ülkeler ulusun kültürel kimliğini aramaktadırlar. Örneğin; Osmanlıca eğitiminin Türkiye'de yeniden ortaya çıkması gibi, Sinosfer ülkelerinde de Çince karakterlerin eğitimi yeniden gündeme gelmektedir.

Türk Yazı Devrimi ile Sinosfer ülkelerindeki yazı devrimi arasında birçok benzerlik ve farklılık olduğu sonucuna varılmıştır.

1. Her iki tarafta da başlangıçta, eski yazının öğrenilmesinin zor olduğu ve kültürel ilerlemeyi engellediği düşünülüyordu. Fakat buna karşın, eski yazının ortadan kaldırılmasının tarihsel geçmişle olan bağı koparacağına inanılmıştır.
2. Gelb (1952:196), “Yalnızca geleneksel yazının doğduğu yerin dışındaki halklar, yazıyı yeniden düzenlemeye cesaret etmiş, ve büyük başarı elde etmiştir” diye

ifade etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Arnavutlar, Arap yazısı kültürlerinden Arapça konuşmayan Türkler, Sinosfer’de “Çince Karakterlerin Geri Kalmışlığı” (漢字落後論) görüşünü öne süren Japonlar, tamamen Latin alfabesine geçiş yapan Vietnamlılar ve Çince karakterleri kısıtlayarak millî yazı kullanan Kore, Gelb’in ifadesine örnek olabilir.

3. Bir ideoloji olarak, dil-yazı devrimi de o çağın milliyetçiliğini yansıtmıştır. Türk aydınlar göre, Avrupa’daki bu milliyetçilik teorilerini uygulamak için, Türk millî kimliğinin yeniden canlandırılması ve Türk kelimesine itibar kazandırılması gerekiyordu (Öksüz, 2016: 13-14). Osmanlıcılık yaygınlaşınca Osmanlılar dili eleştirmeye ve düşünmeye başladılar. İslamcılıktan sonra Türkçülüğün yaygınlaşmasıyla birlikte, Türk kimliği esaslı ulusal özgüven de yükselmiştir. Vietnam, Japonya ve Kore’nin yazı devriminin amacı da Çin kültürünün etkisinden uzaklaşmaktı. Çince karakterlerin kökü olan Çin’deki yazı devrimi sürecinde, kültürün temelini yönlendiren başta Konfüçyüsçülük olmak üzere eski kültürler de eleştirilmiştir.
4. Hem Türkiye’de hem Sinosfer ülkelerinde, yazı devriminden önce, çoğu pragmatizmden gelen yazıyı sekülerleştirmek için birçok neden vardı. Örneğin, eğitim, matbaacılık, iletişim vs. alanlar.
5. Yazı devriminde liderler, çok önemli bir rol oynamıştır. Türkiye’nin yazı devrimi gerçekleştirmesinden sonra Atatürk, ülkenin her yerinde başöğretmen olarak görev yapmıştır ve Millet Mekteplerinin kurulmasına öncülük etmiştir. Sinosfer ülkelerinde, hiçbir lider Atatürk gibi seferberliğe çıkmamıştır. Fakat

yine de liderlerin etkisi göz ardı edilemez. Mao Zedong'un kişisel fikri ve Japon imparatorunun *kanji* ile bağı yeniden kurması da iki ülkenin yazı devriminde etkili olmuştur.

6. 1990'larda Çin'in siyasi-ekonomik açıdan yeniden güçlenmesiyle beraber, Çin'in kültürel etkisi de giderek artmıştır. Sinosfer ülkeleri bir yandan Çin ile ilişkiler kurarken, diğer yandan ulusal kimliğin modernleşmesini düşünmektedir. Türklerin bin yıldan fazla bir süredir İslam'ı kabulü gibi, Sinosfer ülkelerindeki milletler de bin yıldan fazla bir süredir Çince karakter kültürünü benimsemiştir. Yazı devriminden sonra Çince karakterlerin kaldırılması ve kısıtlanması, geçmiş ile bağın muhafaza edilmesi hususunda kopukluklar ortaya çıkarmıştır. Birçok bilim adamı, genç öğrencilerin geleneksel tarihi anlayamamasından da endişe duymaya başlamıştır. Türkler modernleşme sürecini sürdürünce kendi kültürlerini yeniden düşünmeye başladılar.
7. Yazı devriminden sonra kültürel kopukluk ve entegrasyon meselesi de ortaya çıkmıştır. Dil-yazı açısından bakıldığında Latin kökenli Türk Alfabesi, Türk dilinin özelliklerini Arap alfabesinden daha iyi ifade edebilmektedir ve Dil Devriminin temelini atmıştır. Türkçeyi Latin harfleriyle yazmak çok yeni olduğu için yazı standardı belirlenirken ses-harf ilkesine büyük ölçüde uyulmuştur. Fakat, Latin harflerinin Arap harfleri gibi yüzyıllar boyunca kullanılması durumunda mevcut harflerin de o zamanki sesleri karşılama oranı bugünkü gibi kalmayacak, yazı dili ile konuşma dili arasında önemli farklar ortaya çıkacaktır. Bu, Türk dilinin gelecekte karşı karşıya kalacağı sorunlardan biridir. Diğer önemli bir mesele ise ulusal modernleşme sürecinde kültürel

meseledir. Sinosfer ülkelerindeki dil ve yazı devrimleri bir deneyim olarak Türkiye'ye örnek verebilir. Türk Alfabeti, bir yazı olarak çok verimlidir. Modern eğitim sistemi sayesinde dil ve yazı artık birkaç kişinin ayrıcalığı değildir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, daha derin bir tarihe doğru gelişebiliriz. Türklerin modernleşmesi için dil eğitiminin sağlam temelleri atılarak eski Türk dilleri ve alfabelerinin de öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

- Ahanov, K. (2013). *Dil Biliminin Esasları* (2. baskı) (Aktaran: M. Ceritoğlu). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akan, O. (2017). *Abdürreşid İbrahim'e Göre Japonya'da Modernizm ve İslam*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi: Trabzon.
- Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi* (11. basım). Ankara: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Akgür, T. (2016). Çin'in Alfabe Sorunu ve Pinyin Yazım Kuralları. G. Kırilen (Ed.). *Çin Dili* (ss.155-192). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Aksan, D. (2007). *Türkçe'nin Bağımsızlık Savaşımı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktan, A. (1988). Arap Yazısının Doğuşu, Gelişmesi ve İslâm Yazısı Hâline Gelmesi, *İslâm Araştırmalar*, 2 (6), ss.61-67.
- Akyüz, Y. (1985). *Türk Eğitim Tarihi* (2. Baskı), Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Albayrak, M. (1989). Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılışı (1862-1928). *Atatürk Yolu*, yıl:2, S.4 (Kasım), ss. 474-475.

Altundağ, P. (2012). Korecedeki Çince Kökenli Kelimelerin (Hanca) Yeri ve Korece Öğretimindeki Önemi. *Dil Dergisi*, S.156, ss48-60.

Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso Books.

Atacan, H. V. (T.Y.). *Türkçe & Korece*(Elektronik Sürüm). Erişim Tarihi: 7 Haziran 2020.

https://play.google.com/store/books/details/H_Vedat_ATACAN_T%C3%BCrk%C3%A7e_Korece_Pratik%C3%A7e?id=EDeFCgAAQBAJ

Atay, F. R. (1984). *Çankaya*, İstanbul: Bateş A.Ş.

Bağdemir, A. (2020). *Alfabe Raporu*, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Buran, A. (2009). Sovyet Türkolojisi ve Birinci Türkoloji Kurultay, *Turkish Studies*, V. 4/3, ss.430-444.

Chen H., Xie, Y. 陳惠美, 謝鶯興 (2015). Chuantong Guji Zhengli yu Shuweihua Zai Huaren Shehui yu Wenhua De Yiyi yu Jiazhi 傳統古籍整理與數位化在華人社會與文化的意義與價值 [Geleneksel Eski Kitapların Düzenlenmesi ve Dijitalleştirilmesinin Çin Toplumu ve Kültüründeki Önemi ve Değeri]. *Donghai Daxue Tushuguan Guanxun*. S. 161, ss. 50-59 °

Cheng, R. L., Tiun, H.鄭良偉, 張學謙 (2001). Zhendui Yingwen Xuexi Xuyao he Taiwan Muyu Texing Ping Sitao Huayu Pinyin Tongyongxing 針對英文學習需要和台灣母語特性評四套華語拼音通用性[İngilizce Öğrenme İhtiyacı ve Tayvan Ana Dili Özellikleri Işığında Dört Çince Pinyinin Yaygınlığının Değerlendirilmesi]. Li, R. Ed. 李壬癸 (2001). *Hanyu Pinyin Taolun Ji* 漢語拼音討論集[Hanyu Pinyin Tartışma Koleksiyonu] (ss.59-78). Taipei: Zhongyang Yanjiuyan Yuyan Xuesuo Choubeichu.

Chiang, Ü. G. (2017). 4 Mayıs Hareketi ve Çin Edebiyatında Modernleşme: Modern Çin Edebiyatının Öncüsü Zhu Ziqing ve Unutulmaz Eseri “Beying”. *Folklor Edebiyat*, 23(89), ss. 41-58.

Chiun, U. 蔣為文 (Haziran 1997). The Processes of Abolishing Hanji Culture Areas: In the Case of Vietnam, Korea and Japan. *The 1997 North America Taiwan Studies Conference*. University of California at Berkeley.

Chiun U. 蔣為文(2005).*Yuyan, Rentong yu Quzhimin* 語言、認同與去殖民[Dil, Kimlik ve Dekolonizasyon]. Tainan: National Cheng Kung University.

Chiun, U. 蔣為文(10 Haziran 2006). Cong Hanzi Wenhuaquan Kan Yuyan Wenzhi yu Guojia Rentong Zhi Guanxi 從漢字文化圈看語言文字與國家認同之關係 [Sinosfer Açısından Dil ve Millî Kimlik İlişisini Değerlendirmek]. Millî Kimlik Üzerine Kültürel Söylem Sempozyumu. Taipei: Taiwan International Studies Association. Erişin Tarihi: 7 Haziran 2018.

<http://www.tisanet.org/activity/20060610/conference/3-6.pdf>

Chiun, U. 蔣為文(2010). Xunmin Zhengyin Yuwen Zhengce yu Hanguo Wenzi Zhi Jueqi 訓民正音與韓國文字之崛起[Hunmin Jeongeum ve Kore Alfabetinin Yükselişi]. *Taiwan International Studies Quarterly*, 6(4), ss. 53-69.

Çin Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı. *Jiaoyubu Chongbian Guoyu Cidian Xiudingben* 教育部重編國語辭典修訂本 [Eğitim Bakanlığı Gözden Geçirilmiş Çince Sözlüğü]. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022 <https://dict.revised.moe.edu.tw/>

Çin Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı. *Jiaoyubu Yitizi Zidian* 教育部異體字字典[Eğitim Bakanlığı Karakterlerin Varyantları Sözlüğü]. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2022 <https://dict.variants.moe.edu.tw/variants/rbt/home.do>

Çin Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İstatistik Dairesi (31 Mart 2022). Shiwu Sui Yishang Renkou Shizilü 十五歲以上人口識字率 [15 Yaş Üstü Nüfusun Okuryazarlık Oranı]. Erişim: 15 Ekim 2022.
https://www.gender.ey.gov.tw/gecddb/Stat_Statistics_DetailData.aspx?sn=cC3K6vUAfeUTCcfbr03CQ%3D%3D

Danişmend, İ. H. (1960). *İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Bab-ı Ali Yayınevi.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Bitmeyen Öykü: Alfabe Tartışmaları*, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

Demir, T. (2017). Piktografik ve Semitik Yazı Sistemlerinin Türkçe Yazı Dili Üzerindeki Etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Erişim Tarihi: 20.01.2021.

<http://www.yyusbedergisi.com/dergi/piktografik-ve-semitik-yazi-sistemlerinin-turkce-yazi-dili-uzerindeki-etkileri20171227091747.pdf>

Demircan, Ö. (2000). *İletişim ve Dil Devrimi*. İstanbul: Yaylın Yayıncılık.

Dilaçar, A. (Ağustos 1958). Alfabemizin 30. Yıldönümü. *Türk Dili*. 7(83), ss. 534-541.

Durgun, Ş. (2014). *Ulusal İnşası ve Milliyetçilik* (1. Baskı). Ankara: Binyıl Yayınevi.

Eker, S. (2016). *Çağdaş Türk Dili* (10. baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Ercilasun, A. B. (1993). *Dilde Birlik* (2. Baskı). Ankara: Ecdâd Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dil Tarihi* (17. Baskı). Ankara: Akçağ yayınları.

Fang, Y. 方遠堯 (1964). Liushu Fawei 六書發微 [Liushunun Nüanslarının Açıklanması]. *Journal of National Taiwan Normal University*. S. 9. ss. 1-44.

Fei, J. 費錦昌 (1997). *Zhongguo Yuwen Xiandaihua Bainian Jishi* 中國語文現代化百年記事 [Çin Dili Modernleşmesinin Yüzyıllık Tarihi]. Pekin: Yuwen Chubanshe.

Geoffrey, L. (1999). *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. New York: Oxford University Press.

Gökçe, Ö., Gökmen, M.E. (2016). 1897-1910 Kore'nin Politik Durumu ve Dehan İmparatorluğu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 56(2). DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001482.

Guanyu Zhongguo Wenzi GaigeDe Wenti 关于中国文字改革的问题[Çince Karakter Reformu İle İlgili Sorunlar]. *Renmin Gazetesi Premier Zhou sütunu*. Erişim Tarihi: 11 Ekim 2022. <https://rmrb.zhouenlai.info/周总理专栏/总理相关/1956/1956-09-27%200150810%20关于中国文字改革的问题.htm>

Guo, Y. 郭晔旻 (2 Nisan 2016) Qu Zhongguohua: Yuenan Shi Ruhe Feichu Hanzi De 去中國化：越南是如何廢除漢字的[Desinicization: Vietnam Çince Karakterleri Nasıl Kaldırdı?]. *The Greater Detroit Chinese-American News*. S. 758, s. 5.

Hannas, W. (1997). *Asia's Orthographic Dilemma*. Hawaii: University of Hawaii.

Heo, W.許葳 (2007) *Research of Korean Student's Language Transfer of Chinese Characters' Pronunciation and Meaning in Chinese Teaching Application* 韓國學生的漢字音譯遷移研究與華語文教學應用 [Koreli Öğrencilerin Çince Karakterler Transliterasyonu Üzerine Çalışmaları ve Çince Öğretim Uygulaması]. National Taiwan Normal University, College of International Studies and Social Sceiences, Department of Chinese as a Second Language. Yüksek Lisans Tezi: Taipei.

Hocayev, H. S. (2006). *Yeni Elifba Yollarında Eski Duygu ve Hatıralarım* (Hazırlayan: M. Toker, U. D. Aşçı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hu, S. 胡適 (1917). Wenxue Gailiang Chuyi 文學改良芻議[Edebiyatı İyileştirme Önerileri]. *Yeni Gençlik*, 2. Wikisource. <https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/文學改良芻議>

Hu, Q.胡慶山 (2018). Riben Yuwen Jiaoyu Zhengce de Kaocha yu Dui Wo Zhengce de Qishi 日本語文教育政策の考察與對我政策の啟示[Japonca Eğitim Politikasının İncelenmesi ve Politikamız için Çıkarımlar]. National Academy Educational Research Ed. (2018). *Shijie Geguo Yuwen Jiaoyu Zhengce Yanjiu* 世界各國語文教育研究[Dünyanın Her Ülkesinde Dil Eğitimi Üzerine Araştırma] (ss. 117-134). Taipe: National Academy Educational Research. Erişim Tarihi: 7 Haziran 2021.<https://play.google.com/store/books/details?id=1-UUEAAAQBAJ>

Huang, J. 黃建銘 (Haziran 2019) Hanziquan Guojia De Wenzi Zhengce Fazhan Quxiang Zhi Tanta 漢字圈國家的文字政策發展趨向之探討[Sinosfer Ülkelerinin Yazı Politikasının Gelişim Eğilimi Üzerine Araştırma]. *Zhonghua Xingzheng Xuebao*. S. 24, ss. 7-22. DOI : [10.6712/JCPA.201906_\(24\).0001](https://doi.org/10.6712/JCPA.201906_(24).0001)

Huang, P. 黃沛蓉 (2006). Hanzi De Shengsi 漢字的審思[Çince Karakterler Üzerine Düşünceler]. *Journal of Chinese Language Teaching*. 3(2), ss. 1-28.

Huang, Y. 黃詣峰(2013). *Jiantizi Zai Taiwan De Fazhan Ji Qi Dui Zhongxue Guowen Jiaoxue De Yingxiang Yanjiu* 簡體字在台灣的發展及其對中學國文教學的

影響研究 [Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Tayvan'daki Gelişimi ve Bunun Orta Okullarda Çince Öğretimi Üzerindeki Etkisini Araştırma]. National Taiwan Normal University, College of Liberal Art, Department of Chinese, Yüksek Lisans Tezi: Taipei.

Hughes, J. P. (2005). Diller ve Yazı (İ. Ulutaş ve Y. Özçoban, Çev.). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 5(2), ss. 339-351.

İmer, K. (1976). *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Jeong, Seok-Woon 鄭錫元 (2001). Dui Hanguo Yuyan Zhengce de Yige Xingsi 對韓國語言政策的一個省思 [Kore Dil Politikası Üzerine Düşünceler]. *Kore Dili Çalışmalar*. Vol. 1 ss. 127-148. Erişim Tarihi: 29 Ekim 2021.

<https://nccur.lib.nccu.edu.tw/bitstream/140.119/72494/1/127-148.pdf>

Kaçer, F., Kaçer M. (2018). Japonya, Kore ve Vietnam'da Çin Bürokrasi Sınavları: Bölgesel Politika Yayılması Örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7(2), ss. 716-736.

Kantaş, Z. (2003). *Çince İmlerin Evrimi*. Erciyes Üniversitesi. Yayınlanmamış Lisans Tezi: Kayseri.

Kaplan, M. (1982). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Karakuş, İ. (2006). *Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Türkçe Öğretimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karal, E. Z. (2003). *Atatürk ve Devrim*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Kaya, Y. K. (1977). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika, Eğitim, Kalkınma*. Ankara: Nüve Matbaası.

Kırilen, G. (2016). Çin Dili ve Yazının Önceliği. G. Kırilen (Ed.). *Çin Dili* (ss.5-28). Ankara: Gece Kitaplığı.

Kısıklı, E. (2010). Harf İnkılabı'nın Türk ve Dünya Basınındaki Yankıları. *Erdem*. (56), ss. 115-160. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/43856/539425>

Konfüçyüs Enstitüsü Merkez Bürosu/Hanban (2014). *Ana Hatlarıyla Çin Kültürü*. (Ning, Y (寧迎春), Shen, Z. (沈志興) ve C. Aygun Çev.). Pekin: Huayu Jiaoxue Chubanshe.

Korkmaz, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* (5. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Lee, J. (2000). *A Model of Writing Variety: Language Attitudes toward Korean Writing Varieties*. Master Thesis, University of Texas at Arlington.

Levend, A. S. (1949) *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Li, H., Yu, B. 李红 / 于博川 (2018). Lun Riyu “Hehan Hunyaoti” De Baioji Chuangsheng yu Hanyu Lishi Yicun Guanxi 论日语“和汉混淆体”的表记创生与汉语历史依存关系 [Japonca ve Çince Karışık Tarzının Oluşumu, Gelişimi ve Çincenin Tarihine Bağımlılığı İlişkisi Üzerine]. *Wakumon*. 21(34), ss. 21–29.

Li, S. 李淑萍 (Ekim 2007). Lun Zhuanzhuzi Zhi Chengyin Ji Qi Xingcheng Xianhou 論轉注字之成因及其形成先後 [Zhuanzhu Karakterlerin Oluşum Nedenleri ve Oluşumu Üzerine]. *Chengda Zhongwen Xuebao*. S.18, ss. 197-216.

Li, Xiaoti 李孝悌 (1991). Hu Shi yu Baihuawen Yundong De Zai Pinggu: Cong Qingmo De Baihua 胡適與白話文運動的再評估：從清末的白話文談起 [Hu Shi ve Baihuawen Hareketin Yeniden Değerlendirilmesi: Geç Qing Hanedanlığı Dönemindeki Günlük Konuşma Dili]. Zhou, Cezong 周策縱 (Ed.) *Hu Shi Yu Jindai Zhongguo* 胡適與近代中國 [Hu Shi ve Modern Çin] (ss. 1-42). Shidai Wenhua Chuban Youxian Gongsı.

Li, Xiongxi 李雄溪 (1993). Zhu Junsheng De Liushuguan 朱駿聲的六書觀 [Zhu Junsheng'in Liushu Hakkındaki Görüşleri]. *Bulletin of Chinese Studies* (S.1, ss. 59-73). Hongkong: Lingnan University. Erişim Tarihi: 6 Mart 2020. <https://commons.ln.edu.hk/chbc/5/>

Li, Xiuling 李綉玲 (2016). Cong Libian Kan Qinjian Jihaohua Xianxiang 從隸變看秦簡記號化現象 [Qin Hanedanlığı'nda Bambu Üzerine Yazılan Yazılardaki Sembolleştirme Olgusunu Libian Perspektifinden Değerlendirmek].27. *Uluslararası Çin Filolojisi Sempozyumu Bildirileri* (ss. 305-322). Taichung: National Taichung University of Education, The Chinese Etymology Association (Taiwan).

Liu H. 劉海峰 (2007). Influence of China's Imperial Examinations on Japan, Korea and Vietnam. *Frontiers of History in China*, 2(4), ss. 493-512.

Liu, S. 劉勝驥 (Haziran 2011). You “Shi Zheng Shu Jian” Dao Liang'an Hanzi Zhenghe Wenti. 由「識正書簡」到兩岸漢字整合問題[“Yazışmaların Doğru Yapılması ve Anlaşılması” Açısından Tayvan ve Çin Anakarası'nda Çince Karakterlerin Entegrasyonu Sorunu]. *Mainland Chinese Studies*. 54(2), ss. 83-111.

Liu, S. 劉勝驥 (Ocak 2012). Chonghua Hanzi Zhi Fazhan yu Zhenghe Niyi 中華漢字之發展與整合擬議[Çince Karakterlerin Gelişimi ve Entegrasyonu Önerisi]. *Prospect Quarterly*. Vol. 13/ No. 1 ss.157-199.

Lu X. 魯迅 (1982). *Wusheng De Zhongguo Lu Xun Quanji* 無聲的中國魯迅全集 [Sessiz Çin, Lu Xun'un Tüm Eserleri]. Pekin: Renming Wenxue Chubanshe

Mansuroğlu, M. (1959). Das Altosmanische. J. Deny et.al. *Philologiae Turcicae Fundamenta I*. Wiesbaden: Steiner. 161-182.

Merdivenci, A. (1980). *Türk Yazı Devrimi ve Yurt Dışındaki Türklere Yansıması*. İstanbul: Hilal Matbaacılık.

Meyer, M. W. (2014). *Japonya Tarihi* (Lizet Deadato Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Ministry of Education of the People's Republic of China, (2013). *Tongyong Hanzi Guifan Biao* 通用规范汉字表 [Genel Standart Çince Karakterler Tablosu].

Erişim Tarihi: 18 Eylül 2022.

http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/ziliao/A19/201306/t20130601_186002.html

Morkoç, A. (2011). Türk Harf İnkılâbı ile Millet Mektepleri ve İzmir'deki Uygulamalar. *Turkish Studies*. V.6/1 Winter, ss. 1543-1555.

Mulat, M. (2001). *Latin Alfabesi ile Çince Karakterler Arasında WWW Tabanlı Dönüşüm Sisteminin Tasarımı ve Geliştirilmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Bilimleri Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.

Nguyen Q. H. 阮光宏. 1999. Chu Han va Chu Nom voi van hien co dien Viet Nam [Han Characters, Nom Characters, And Vietnam's Historical References], *Ngon Ngu & Doi Song*. 6(5), ss. 2-7.

Ni, H. Ed. 倪海曙主編 (1949) *Guoyuwen De Xingsheng: Ladinghua Zhongguzi Yundong Ershi Nian Lunwen Ji* 中國語文的新生：拉丁化中國字運動二十年論文集 [Çin Dilinin Yeniden Doğuşu: Çince Karakterlerin Latinleştirilmesi]

Hareketinin 20 Yılı Denemeler Koleksiyonu]. Şangay: Shidai Chubanshe.

Norman, J. (1998). *Chinese*. Cambridge University Press.

Öksüz, Y. Z. (2016). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özbay, M. (2004). Bilim ve Kültür Aktarıcısı olarak Yazı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. C. Bahar/ S. 2. ss. 67-74.

Özdoğan, M. (2015). Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*. C. 2/ S. 3. ss. 227-262.

Özerdim, S. N. (1978). *Yazı Devrimi Öyküsü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan, N. (2006). Ahmet Cevdet Paşa’nın Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Eserleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20. ss. 219-232.

Peng, X. 彭小明 (2007) *Hanzi Jianhua Debuchangshi* 漢字簡化得不償失 [Çince Karakterlerin Basitleştirilmesinden Elde Edilen Kazançlar Kayıpları Telafi Edemez]. Hongkong: Xiafeier Guoji Chubanshe.

Qian, X. 錢玄同 (15 Nisan 1918) Tongxin: Zhongguo Jinhou Zhi Wenzi Wenti 通信—中國今後之文字問題 Mektuplaşma: Çin’de Yazmanın Geleceği. *Yeni Gençlik*, 4(4). Wikisource. <https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/中國今後之文字問題>

Qiu, X. 求錫圭 (1995). *Wenzi Xue Gaiyao* 文字學概要 [Filolojinin Ana Hatları].

Taipep: Wanjuanlou Tushu.

Sadoğlu, H. (2010). *Türkiyede Ulusçuluk ve Dil Politikaları* (2. Baskı). Ankara: Doğu

Batı Yayınları.

Sertkaya, O. F. (Nisan 2021). Haftanın Gün İsimleri ve Etimolojileri Üzerine. *Türk Dili*,

120(832), ss. 10-16.

Shao, L. 邵磊 (15 Haziran 2013). Dui Hanguo Yuyan Wenzi Zhengce De Huigu yu

Zhanwang 對韓國語言文字政策的回顧與展望[Kore Dil Politikasının Gözden

Geçirilmesi ve Geleceği]. *Sociology of Ethnicity*. Vol. 137, ss. 28-39. Erişim

Tarihi: 4 Ekim 2020

http://www.shehui.pku.edu.cn/upload/editor/file/20170426/20170426135202_46

[57.pdf](#)

Shi, Dingguo ve Luo, Weidong (2009). *The Wisdom of Chinese Characters*. Pekin:

Beijing Language and Culture University Press.

Su, Peicheng 蘇培成 (2017). Hanzi de Xingzhi 漢字的性質[Çince Karakterlerin

Doğası]. *Journal of Chinese Writing Systems*. 1 (2). ss.109-115.

DOI:10.1177/2513850217740279

Şeşen, R. (1998). *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Bilge Kültür Sanat.

Şimşir, B. N. (2008). *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Şirin, H. (2020). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Tang, Q. 唐慶華 (2009). Yuenan Yuyan Zhengce Yuyan Wenzhi 越南語言政策語言文字[Vientam Dil Politikası: Dil ve Yazı]. *Crossroads: Southeast Asian Studies*. S.12, ss. 33-36.

Taylor, I., Taylor, M. (1995). *Writing and Literacy in Chinese, Korean and Japanese*. Amsterdam: John Benjamins Press.

Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Ankara: Simurg Yayıncılık.

Tezcan, S. (1981). Türklerde Yazı Kültürünün Başlangıcı ve Gelişimi. *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. ss. 39-43.

Tiun, H. 張學謙 (2014 Bahar). From Foreign Writing System to National Writing System: Nationalism, Modernization and Vietnam's Romanization Policy. *Taiwan International Studies Quarterly*. 10(1), ss. 1-28.

Tongul, N. (2004). Türk Harf İnkılâbı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 33-34, Mayıs-Kasım, ss. 103-130.

Tsao, R. 曹瑞泰 (Haziran 2007a). Zhong Ri Yuyan Wenzi yu Yuyin Fazhan Guocheng Zhi Duibi Fenxi 中日語言文字與語音發展過程之對比分析 [Çince ve Japonca Karakterlerin ve Fonetiklerin Gelişiminin Karşılaştırmalı Bir Analizi]. *Journal of the Chinese for General Education*. Vol. 11. ss. 1-24.

Tsao, R. 曹瑞泰 (Aralık 2007b). Jindai Han Yuyan Wenzi Gaige yu Liang'an Ziyin Zhi Bijiao 近代漢語言文字改革與兩岸字音之比較 [Modern Çin Dili Yazı Reformu ve Tayvan ve Çin Anakarası Arasındaki Telaffuz Karşılaştırması] *Journal of the Chinese for General Education*. Vol. 12. ss. 93-110.

Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük* (11. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ülkütaşır, M. Ş. (2009). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurum.

Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: ABC Yayınları.

Wang, K. 王開揚 (2004). *Hanzi Xiandaihua Yanjiu* 漢字現代化研究 [Çince Karakterlerin Modernizasyonu Üzerine Araştırma], Shandong: Qilu Shushe.

Wang, Q. 王慶 (Kasım 2017). Weishenme Wenzi de Faming Shi Renlei Buru Wenming Jieduan de Zhongyao Biaozhi Zhiyi 為什麼文字的發明是人類步入文明階段的重要標誌之一? [Yazının İcadı Neden İnsanlığın Medeniyet Aşamasına Girdiğinin Önemli İşaretlerinden Biridir?]. *The Third International*

Symposium on the Culture of Chinese Characters and Language, Boston: Tufts University (Medford campus).

Wolfram, E. (1986). *Uzak Doğu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Wu, Y. 吳玉章 (14 Şubat 1958). Guanyu Dangqian Wenzi Gaige Gongzuo he Hanyu Pinyin Fang'an De Baogao 关于当前文字改革工作和汉语拼音方案的报告 [Mevcut Yazı Reformu Çalışması ve Hanyu Pinyin Projesi Hakkında Rapor]. *Renmin Ribao* (s. 2A). Erişim Tarihi: 18 Ekim 2022. http://www.gov.cn/test/2008-03/07/content_912608.htm

Yada, T. 矢田勉. (8 Şubat 2014) Nihongo hyōki no kōzō gaisetsu 日本語表記の構造概説 [Japonca Yazı Sisteminin Oluşturulmasına Genel Bir Bakış]. *TUG 2013 Chūtoriaru O Nihongo De Kiku Kai*. ss. 1-15.

Yan, R. 顏茹蕙 (2012). Shilun "Huawairen" yu Wenhua Rentong: Yi Ba Shiji De Dutangren Wei Li 試論「化外人」與文化認同—以八世紀的渡唐日本人為例 ["Yabancı" ve Kültürel Kimlik Üzerine: Sekizinci Yüzyılda Tang Hanedanlığına Gelen Japon Örnekleri]. *Chung-Hsing Journal of History*. Vol. 25. ss. 69-106.

Yang, I T. 楊義騰 (2013). *Zheng Zi Tong ve Lidai Zhongyao Zishu Zhi Bijiao Yanjiu* 《正字通》與歷代重要字書之比較研究 [Zheng Zi Tong ve Geçmiş Hanedanların Önemli Sözlükleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma]. Chinese Culture University, College of Liberal Arts, Graduate School of Chinese Literature, Doktora Tezi: Taipei.

- Yang, L. 楊琳 (2019). Zhongguo Hanzi yu Xifang Zimu Zhi Qiyuan yu Zhenzhi Chabie Yanjiu 中國漢字與西方字母文字起源與認知差別研究 [Çince Karakterlerin ve Batı Alfabesinin Kökeni ve Bilişsel Farklılıkları Üzerine Bir Araştırma]. *Sinological research of East Asia*, Özel Sayı. ss.275-284.
- Yavuz, N. (2006). *Japon Yazı Dizgesinin Öğretimine İlişkin Bir Araç Geliştirme Denemesi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Öğretimi Bölümü. Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Ye, J. 葉俊呈 (2014) *Tuerqi Yuyan Gaige yu Minzu Rentong: Cong Yuyan Bianjie Qieru Fenxi* 土耳其語言改革與民族認同——從語言邊界切入分析 [Türk Dil Devrimi ve Millî Kimlik: Dil Sınırları Açısından Analizi]. National Chengchi University, College of Social Sciences, Department of Ethnology, Yüksek Lisans Tezi: Taipei.
- Yolaç, S. C. (2016). *Herkes İçin Çin Tarihi*. Ankara: KRP Yayıncılık.
- Yu, X. ve Tan, Z. 于向東, 譚志詞 (2005). *Yue'nan: Geming Jingcheng Zhong Rijian Jueqi* 越南：革命進程中日漸崛起 [Vietnam: Devrim Sürecinde Yükseliş]. Hongkong: City University of Hong Kong.
- Zhang, S., Wang, T., Li, Q., ve An, N., 张书岩, 王铁昆, 李青梅与安宁 Ed. (1997) *Jinhuazi Suyuan* 簡化字溯源 [Basitleştirilmiş Çince Karakterlerin Kökenini Araştırmak]. Pekin: Yuwen Chubanshe.

- Zhang, T. 章太炎(1908). Bo Zhongguo Yong Wanguo Xinyu Shuo 駁中國用萬國新語說[Çin'in Esperanto Kullanmasına İtirazlar]. WikiSource.
<https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/駁中國用萬國新語說>
- Zhao, Y. 赵元任 (1980) *Yuyan Wenti* 语言问题[Dil Meseleleri]. Pekin: Shangwu Yinshuguan.
- Zhen, S.甄樹基 (6 Haziran 2016). Xi Jinping Cuodu “Tong Shang Kuan Nong” Wei “Tong ShangKuan Yi” Beizhi Mei Wenhua 习近平错读“通商宽农”为“通商宽衣”被指没文化 [Xi Jinping, " Ticareti Canlandırır ve Tarımı Rahatlatır"ı Yanlış Bir Şekilde " Ticareti Canlandırır ve Giyim Gevşetir " Olarak Telaffuz Etti ve Eğitimsiz Olmakla Suçlandı], *Radio France Internationale*, Erişim Tarihi:11 Kasım 2022, <https://www.rfi.fr/tw/中國/20160906-習近平錯讀“通商寬農”為“通商寬衣”被指沒文化>.
- Zhou, P. 周萍 (24-28 Haziran 2016). Jin Xiandai Hanzi Gaige Fang'an Ji Qi Yingxiang Yinsu Fenxi 近現代漢字改革方案及其影響因素分析[Modern Çince Karakter Reformu Şeması ve Etkileyen Faktörlerin Analizi]. *Dünya Çince Karakterler Derneği'nin 4. Yıllık Konferansı "Kavramsal Yazı Sistemi ve Çince Karakter Disiplini İnşası"*. ss. 290-295.
- Zhou, Y. 周有光 (1998). *Bijao Wenzixuw Chutan* 比较文字学初探[Karşılaştırmalı Filoloji Ön Araştırması]. Pekin: Yuwen Chubanshe.

Zhou, Y. 周有光 (2003). *Shijie Wenzi Fazhanshi* 世界文字发展史[Dünya Yazılarının Gelişim Tarihi], Şangay: Shanghai Jiaoyu Chubanshe.

Zhou, Y. 周有光 (2007). *Renlei Wenzi de Linshi Fenqi han Fazhan Juilü* 人類文字的歷史分期和發展規律 [İnsanlığın Yazısının Tarihsel Dönemlendirmesi ve Gelişim Yasası]. *Minority Languages of China*. S. 1, ss.1-8.

Zhou, Zhiping 周質平 (1 Haziran 2013). *Wan Qing Gaige Zhong De Yuyan Wutuobang: Cong Tichang Shijieyu Dao Feimie Hanzi* 晚清改革中的語言烏托邦：從提倡世界語到廢滅漢字 [Geç Qing Hanedanlığı Reformunda Dil Ütopyası: Esperanto'dan Çince Karakterlerin Kaldırılmasına]. *Twenty-First Century*. S. 137, ss. 28-43.

Zhou, Zhuying 周祝瑛 (Aralık 2007). *Zhongguo Jiaoyu Fazhang yu Gaihe* 中國教育發展與改革 [Çin'de Eğitimi Geliştirme ve Reformu]. *Yanxi Zixun* 24(6), ss. 13-22.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....Türk Dili ve Edebiyatı..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 13/ŞUBAT/2023

Tez Başlığı: **Türkiye İle Sinosfer Ülkelerinin Yazı Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: JUN CHENG YE

Öğrenci No: N15144765

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili

Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç. Dr. F. Binnur ERDAĞI DOĞUER

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
.....Turkish Language and Literature..... DEPARTMENT**

Date: 13/FEB/ 2023

Thesis Title: **A Comparative Study on Writing Reforms of Turkey and Sinosphere Countries**

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: JUN CHENG YE
Student No: N15144765
Department: Turkish Language and Literature
Program: Turkish Language
Status: ☐ MA ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Doç. Dr. F. Binnur ERDAĞI DOĞUER

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....Türk Dili ve Edebiyatı..... **ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 13/ŞUBAT/2022

Tez Başlığı : **Türkiye İle Sinosfer Ülkelerinin Yazı Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 192 sayfalık kısmına ilişkin, 13/Şubat/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- ☒ Alıntılar dâhil
- 5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: JUN CHENG YE

Öğrenci No: N15144765

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili

Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. F. Binnur ERDAĞI DOĞUER

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
.....Turkish Language and Literature.....**DEPARTMENT**

Date: 13/Feb/2023

Thesis Title : *A Comparative Study on Writing Reforms of Turkey and Sinosphere Countries*

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 13/Feb/2023 for the total of 192 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname:	JUN CHENG YE
Student No:	N15144765
Department:	Turkish Language and Literature
Program:	Turkish Language
Status:	☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Doç. Dr. F. Binnur ERDAĞI DOĞUER